

Ә’зизе Ә’мәр Һ’әсәне Шех-Мә’муде

Мьлэте мьн-эзди,
Дине мьн-Шәрфәдин,
Зьмане мьн-эздики.

6 Ә’дәбйәт у зьмане эздики

Վաճառքի ենթակա չէ

Ә’зизе Ә’мәр, Һ’әсәне Шех-Мә’муде

Ә’дәбйәт у зьмане эздики

Дәрсхана 6-а

Р’әwан

Нәшьрәта "Спика"

2014

Հաստատված է ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության կողմից

Ьж алие wəзарəта ЩƏ хwəндьне у ӧ’лмда ьатйə т’əсдиқкьрьне

ՀՏԴ 373.167.1 : 809.15 : 891.5 (075)
ԳՄԴ 81.2 եզդիերեն + 83.3 եզդիերեն g72
Թ 206

Թ 206 Թամոյան Ազիզ, Թամոյան Հասան
Եզդիերեն լեզու և գրականություն :
Հանրակրթական դպրոցի 6-րդ դասարանի դասագիրք
- Եր.: «Սպիկա», 2014, 104 էջ :

Ə’зиз Т’əмойан, Ь’əсəн Т’əмойан

Ə’дəбйəт у зьмане эздики

К’ьтева дəрсхана мək’т’əва хwəндьна т’омəрийə дəрсайə 6-а

-Р’ə:. "Спика", 2014, 104 р’у

ԳՄԴ 81.2 եզդիերեն + 83.3 եզդիերեն g72

ISBN 978-99941-898-0-9

©«Սպիկա» հրատարակչություն, 2014 թ.

©**Нəшьрəта "Спика"**

EZDIKI.COM

ЩӘЛИЛЕ ШӘКРО Ә’ЩОЕВ

падпалковнике гвардиайе (1909-1957)

Р’ьйа хwәйә шәр’ванийе ьж р’оже Шәр’е wәт’әниейи мәзьн дәстпекьрийә у 3-е мәһа сала 1945-айә илоне хьлазкьрийә, пәй т’әсмилбуна Йапонийа империалистиейә бей гьли-готьнр’а.

Бьнп’аре танка у т’опа, к’ижанада әwи qӧльхдькьр, т’әв шәр’е пешә’нийе щә’нубе, щә’нуб-р’овайе, йа Украниней ә 1-е, Р’әхбалт’икаейә 3-а, ле паше йа 2-айә мерхаисйе дьбун. Пәй алт’ьндарийа ьһндава Алманийа ьитлериеда Щәлиле Шәкро Ә’щоев т’әшкила ә’скәре пешә’нийа Пьшбайкалиеда т’әв ь’ьнщьр’андьна ордиа Йапонийа империалистиейә к’вантунийе бу. Чахе әw ә’скәре танка у п’арә’скәре т’опчиада qӧльхедабу, әwи бь мәсәла хwәйә шәхси бона ә’фатийе ьалан дьданә бьнә’мьре хwә.

…Ьһле ье зар’отиеда Ә’щоев cawa шер’ дит, к’ижан т’ьрке зәвтчи мьqабьли щьмә’те Пьшqафqасиае дькьр… Сала 1918-а де-баве wи мәщбур ман т’әрка гӧнде кал-бава бьдьн у сьт’аре Т’ьлбиседа бьвиньн. Сала 1924-а, 15 салиеда, әw нәшьрханеда дьк’әвә сәр хәвате. Сала 1929-а мала wи бона жийина дайим щигӧьези гӧнде нәһ’ийа Әрмәнистанейә Шewрейә Ахбаранейи Дузк’әнде (ньһа Ахурйан) бу. У чахе сала 1931-е әw ьж гӧнд бьрнә ль Ордиа Сор, әwи мәһ’кәм qьраркьр ордиеда бьминә у хwә п’ешк’еши шӧхӧле хwәйкьрьна wәт’әнкә. Бь wи мәрәми әw шәв-р’о сәр дәстанина занәбуне ә’скәрие у бьльндкьрьна дәрәща хwәйә хwәндьна т’омәри хәвьти.

Ьһла ье гәләки бәри Шәр’е wәт’әниейи мәзьн, чахе әw старшинайе р’отайе бу, бона р’әqәмнише шәр’ванийе у сиасиейә бьльнд әw т’әв пешване Әрмәнистана Шewре сала 1935-а ьһндва сәрк’аре ь’ӧкӧмәтева ьатә qәбулкьрьне у бь ордена “Нишана ьӧрмәте” ьатә р’әwакьрьне.

Щәлиле Шәкро Ә’щоев 24 сала зедәтьр щерге Ордиа Советиеда qӧльхкьр. Ьж ә’скәре щергәван әwи ь’әтани р’ӧт’ьбе падпалковнике гвардиайе qӧльхкьр. Пенщ ордена у гәлә медала п’есира wи дьхәмьландьн. Ьәр р’әwак ә’фатийе wийә шәр’ваниева гьредаийибу.

Мәһа сала 1944-айә к’ануна пешьн, чахе бригада танкайә 186-а нав

т’әшкила ордиа пешә’нийа Р’әхбалт’икаейә 2-а бона азакьрьна Латвийа Шewре шәр’дькьр, Щәлил Ә’щоеве дәwсгьртийе qӧмандаре баталйона танкайә 2-айи бь п’ара сиасие, майор wәхта шәр’е бона Турна wape жийине т’ьме нав к’ома танке эришбьрдабу у хwәха сәрк’ари эришкьрьна р’ота дӧда дькьр.

Бь нәһewьшандьна ә’мьре хwә, бьн агьре дьжмьни т’опа у ләг’мавежайи qәwинда әwи пьрсгьреке зедә данинә бәр бьнп’ара, к’ижана әw сәрфьнйаз qәдандьн у бь ве йәке пешдачуйина п’арә’скәре бригадә әwләкьрьн. Чахе wәхта шәр’е бона Бука wape жийине qӧмандаре баталйоне бьриндарбу, Ә’щоев qӧмандарийа баталйоне ьылда сәр хwә у әw пешданин сәрфьнйаз qәданд. Wәхта азакьрьна Букайе сәд ә’скәр у запьта зедәтьр, дӧ батареайе нәйаре ьатьнә т’өнәкьрьне. Әв дәстанин ьса жи сайа хәвата т’әрбәтдариейә ьындава wива бь мәсәла ч’ә’вдайинейә нав т’әшкила баталйонейә шәхси т’әшкилкьри ьатьнә п’әйдакьрьне.

25-е мәһа сала 1944-айә к’ануна пешьн Щәлиле Шәкро Ә’щоеве майор бона ә’фатийе нав шәр’е сәва азакьрьна Турнайе у Букайе кьри бь фәрмана ә’скәре Пешә’нийа Р’әхбалт’икаейә 2-айә танка у механизасиакьри бь ордена Шәр’е wәт’әниейә дәрәща 1-е ьатә р’әwакьрьне.

Щәлиле Шәкро Ә’щоев бь ордена Шәр’е wәт’әниейә дәрәща 1-ейә дӧда бь фәрмана ордийа 53-а сәва ә’фатийе ьатә хәлаткьрьне, кижан ьындава дивизиона т’опчиайә щӧдайә гвардиейә 52-ава wәхта алт’кьрьна р’езәч’ьйа Хингане ьатә кьрьне. Wәхта нәхwәшийа qӧмандаре дивизионе әwи qӧмандарийа дивизионе ьылда сәр хwә.

Пәй шер’р’а Щәлиле Шәкро Ә’щоев ьыла ье wә’дәки дьреж qӧльха ә’скәриеда ма, щер’ьбандьна хwәйә дәwләмәнд т’әһwили ә’скәра, запьте щаһл дькьр, әw бь һ’ьзкьрьн ьиндькьрьн у т’әрбәтдькьрьн.

Сала 1955-а падпалковнике гвардиайе Щәлиле Шәкро Ә’щоев чу р’әһ’әтийе.

Р’ьйа ә’мьре падпалковнике гвардаиайе һ’әсавдьбу мәсәла меранийе у ә’фатийе.

Хальт Чәтоев

Хәвәре чәтьн:

1.**Падпалковник, старшина, майор**- р'öт'бе ә'скәриенә
2.**Ә'фат**- мерхас
3.**Бьнә'мьр**- е/йа бьн ә'мьр, бәрдәсти
4.**Нәшьрханә**- щийе нәшьркьрьна к'ьтев у р'ожнә'ма
5.**Дайим**- т'ьме
5.**Лəг'м**- сильһ', к'ижан дьт'әqə
6.**Лəг'мавеж**- сильһ'а лəг'мавитьне
7.**Пьрсгьрек**- пешданин
8.**П'әйдакьрьн**- дәстанин
9.**Фәрман**- ә'мьр, ә'мьркьрьн
10.**Т'әwһwилкьрьн**- дайин, дәрбазкьрьн
11.**Р'ота, гвардийа, бригада, баталйон, батарейа, дивизион**- бьнп'аре ә'скәрийе

Пьрс у пешданин:

1.Дәрсе ьинвьн у гьликьн
2.Щәлиле Шәкро т'әв чь шәр'а буйә у чь ә'фти кьрийә?
3.Бь хәвәре **ә'фат, дайим, лəг'м, пьрсгьрек, п'әйдакьрьн, т'әьwилкьрьн** щömла чекьн у бьньвисьн.
4.Ьун ьди дәрьәqа к'еда дькарьн гьликьн, е кö т'әв Шәр'е wәт'әниейи мәзьн буйә?

Ә'зизе Гәрдәнзәри

(1945)

Ч'ЬЙАЙЕ ШӘНГАЛЕ

(Р'омана т'арихи, п'ара пешьн)

"Ьун имане бәрнәдьн,
Щи у wара бь дәр нәдьн,
Да диwана хwәда сәр нәдьн".

Ьж qәwьле "Сьве"

Дә'wa мерание

Мире эздийа, Мир Исмайил бәг, мер - мерк'ими ль мал дәрк'әт, бәр шемика ощаха хwәйә зьйарәти сәкьни, бәре хwә да Лальша

Нурани, т’ьли - печ’ийе мора qəлəма Шихади ль сəр р’у - сьмеле р’əшр’а бьр, сəре хwə бьльндкьр, бəре хwə Шəмсда кьр:

- Шəмсо, йа ьəq тö нəди йа нəьəq. Те бьди хатьре наве хwə, йа хwə бьки, йа ə’вда нəки. Тö бей ьəwара ь’əвтедö мьлəти, паше бей ьəwара мə у əрмəниа. Тö авəке ль сəр ви агьрида бьки.Йа Эзид. Йа Тawьси Мəлəк. Йа Шихади.

Хəвəра “əрмəни” ль нав дöа’ - дьрозге р’əйисе эздийайи гьшки, Мире эздиайи гьшки, шех Исмайил бəгеда сал - салнивəки зедəтьрбу, кö гəлə щара дььатə wək’ьландьне. Сəвəв бьр’йара ь’öкömдаре императориа османиейə ну: ”т’ьрке щаьл” бу, кö бььара сала 1915 - а ьатьбу дəрхьстьне, к’ижан дəрьəqa щигöьастьна əрмəние бьнəщийе ь’öкöməта Т’ьркиайедабу у дьбу мə’нийа дəспека qьр’ - геносида мьлəтəки щььанейи кəвьн у хwəйшöрəт - əрмəниа.

Сала 1915 - а 4000 əрмəниа зедəтьр, е кö ль бəр qəт’ла Р’ома Р’əш хьлазбьбун, хwə авитьбунə бəр бəхте эздийе ч’ьйайе Шəнгале. Паше р’əqəм - ьəжмара мььащьра 6000 - а дəрбазтьрбу.

Шəнгалийа хwəр’ахwəр’а дост, бьрайе хwəйə əрмəни ль нав ьəвда бəлакьрьн, мале хwəда əw щиwаркьрьн, к’ьнщ - р’ьь’ал данə wан, нан - авкьрьн. У т’əмамиа р’əйис - мьхт’ар, шех, п’ир, qəwал, фəqир, мьрида сонд хwар, wəки т’ö wəхта кəсəки т’əсмили османиа нəкьн.

Гəлə щара р’ома р’əш щав ль сəр эздийада шандьбу, гəф ль wана хöарьбун: ”Ьун дьжмьне ь’öкömətейə ьöндöр’ сьт’ардькьн, əме йа нəбуйи сəре wə бькьн. Əме wə текнə ат’ара əрмəниа. Qафсəqətие нəкьн, дьжмьне мə бьдьнə дəсте мə…”.

Дə’wa османиа, ь’əта р’ожа иройин, нə мире эздийа, нə жи щьмə’те бəрге шəйики р’əш данətанин. Əwана дьгот:”Харзие мə

хwə мə гьртьнə, кəсəки хəрив ль нав мəда т'ьнə, к'е жи ьəбйа, хwə ль мə бьгьрта, изна мə т'ьнəбу мə дəрва бььшта, к'аре wə мə нəк'этийə, мə вəгəр'ьн, дəсте хwəйə гəмароки дури мə бьхьн, əгəр ьун нахwəзьн бе дəст бьминьн…"

Кьре р'ома р'əшə иройин гəлəки р'ька мире эздийа, мир Исмайил бəге р'акьрьбу. Пəй э'бабəти Хwəде кьрьнер'а əw ль сəр мьле хwəр'а зьвьр'и у пе ч'э'ве хwйə шинə гьр бала хwə да зьлам,е кö бə'са нəвхерие кьрьбу гöье wи.

Зьлами wək əждаьа бу, бəжна сьпьндари, намьла мəйдани, дəст - ляпе ь'ьрч'а, к'ölма мерк'öти, р'евəчуна п'əлəwани, сək'ə - сьфəте хортə чакуч' - qəлəма ьостайе мьqəр'м лек'əти, позе пижин, ч'э'ве шəвəр'əши, э'нйа кəвəр, чəнгийа зьрав ль нава хwəда ь'ялали, дьлсози, бəрбььери вəшартьбун.

Ньqьти дьле мире эздийа: "Əзраьиле дьлован".

- Лawo, - мир дəй ль хорт кьр, - гьлийе кəке хwə текə хəлəq у бавежə гöье хwə, т'öщар - т'öщар бəр дьжмьн данəхöи, е кö дəрзи тəр'а кьр, тö шиша wир'акə. П'ьр'а п'ьр', ььндька ььндьк. Мьнəта дьжмьн - qьршəк. Тə бььист?

- Əре, əз хölам..

- Лawo, бəреда ьатийə готьн: "Р'о дьчə - qəда начə". Мере эзди ьərт'ьм, ьəргав - сəь'əте гəрə ьаш хwə ьəвə, пьшта хwə кəсəки гьренəдə. Ь'ьшйарийə ч'əка мерайə ьəрəгьран. Тə го - əре?

Мир р'е нəда зьлам, кö əw текə вьqин:

- Дьжмьне хəлqе ьəгəр зо у фəрəкьн, йа мə –кəри - сурикьн, п'əляcəнгьн, бəр п'ьйа дьчьн, wəкə п'ьнщар'а чоле бьн ьəр кəвьрəки дəрдьк'əвьн. Чар - чарнькал дə'wa мерание мəр'а датиньн. Йа ь'əмушка ьа - ьанги, диса т'əви сир у пиваза те хwəрьн, ле йа хернəдитие р'ома р'əш сəр бə'лги гььиштийе, ь'əwла wан Хwəде ль дəwле авитийə, кьре wан нəйе сəре гöре ч'ьйа, гöр жи гönənə, əwана хуне т'ернавьн. Османиа 72 щара хуна мə фьр'кьрийə, хwəстьнə к'окева мə ььбьр'ьн. Шəмс сəрда шə'дəйə: гьлие хельф ьж дəве кəке тə дəрнайе. Пьшта мə ч'ьйайе Шəнгаледа гəрмбуйə. Əм бəре э'wьл хwəйкьрийе ч'ьйайе хwə бунə, паше - хwəйкьрийе Р'əбе

а’ләме. Чь бежьм? Р’әбе мьн ьәр тышти ль жор дьвинә. Р’ә’ма дьле Эздиде Сор гәләкә. Хуна ам - т’ама ә’рде нәмайә, нә жи - we бьминә. Тӧ готьне мире xwә быцер’бинә, османиа we бьк’әвнә сәр чока, әwанайе йаре дайка xwәр’а бежьн баво, xwә гӧнә бькьн, стӧкӧра xwә we хӧаркьн, әз у тӧ жи әме wан т’әсмили Xwәдекьн.

На хер. Позе wан гәрә бе мьздане, кӧ бьзанвьн дьнеда чь ьәйә. Мәрьватйе сәре xwә данәнйә ах - бәре сар, мәрвати р’убаре дьне нәьатийә ьылдане, мәрьве ви dewи жи бәндбькьн.

Хәвәре чәтьн

1. **Мерк’ими** - минани мера, мерани
2. **Мор** - дәwc, из
3. **Wәк’ьландьн** - дӧбарәкьрьн, дӧщаркьрьне
4. **Сәвәв** - мә’ни
5. **Бьнәщи** - бьнәлие щи, бьнәлие нә ьж дәрва
6. **Щир’аqәтандьн** - дәсте зоре щи дәрхьстьна мәрьва
7. **Мььащьр** - е щие xwә шьь’ьти, дәрхьсти
8. **Qәwал** - qӧльхчие эздиайә айина дин, мьриде хәрqәкәринә, дәф у шьвев дьхьн, тawьсе дьгәр’иньн
9. **Р’ьь’ал** - к’ьнщ
10. **Мӧхт’ар** - сәрк’аре гӧнд, мәзне гӧнд
11. **Гәф ль wан хӧарьбун** - әw дабунә тьрсандьне, тьрс ль wан фьр’андьбун
12. **Сьт’ардькьн** - щи - wар дькьн, нан - авдькьн
13. **Ә’бубәти Xwәде кьрьн** - гази Xwәде кьрьн
14. **Зьлам** - хорт, мер
15. **Әждәьә** - гьр, хӧрт
16. **Сьпьндар** - наве дарайә, дара бьльндә
17. **П’әләwан** - хӧрт, qочах, гьр
18. **Сәк’ә - сьфәт** - сьфәт, чакуч’ - qәләм
19. **Мьqәр’м** - т’әмьз

20. Кәвәр - сьпи
21.Данахöм - мә’рьмнавьм, бәләнгазнавьм, наймә р’айе
22.Qәда - бәла, qәзиа
23.П’әләсәнг - гәләк, беһ’әсав
24.Һ’әwьл - п’арәкә эшә
25.Дәwл - п’арәкә эшә
26.Хельф - шаш, дәрәw
27.Р’әбе а’ләме - Хwәде
28.Ам - т’ам - бегöнә, т’әмьз
29.Ах - бәр - хwәли - кәвьр
30.Азар - нәхwәши,
31.Qöсур - кемаси, ә’йб
32.Ә’фукьрьн - бәхшандьн
33.Нур - р’онкайи, шәwq
34.Зар - дәв, зьман
35.Турьк - т’орпә
36.Пьч’әнг - бьн мьл
37.Пироз - т’әмьз
38.Одә - от’ах

Пьрс у пешданин:

1. Дәрсе ьинвьн у гьликьн
2. Qәwмандьне р’омане к’әнге бунә?
3. Исмайил бәг к’ийә?
4. Лальша Нурани ль к’öйә?
5. Чьма Мир Исмайиле бәре хwә да Шәмс у дöа’кьр?
6. Әрмәни чьма чубунә Шәнгале?
7. К’әнге у чәнд әрмәниа хwә авитбунә бәр бәхте эздие Шәнгале?
8. Паше ьәжмара әрмәниа гьиштә чьqаси?

9. Щьмә’та ч’ьйайе Шәнгале щьмә’та әрмәниа нав хwәда чь кьр?
10. Р’ома р’әш гәлә щара чь кьрьбу?
11. Бона дә’wa османиа эздиа у мире эздийа чь кьр?
12. Мир Исмайиле чь т’әми да хорт?
13. Мир Исмайиле дәрһәqа кьрьна р’омеда чь гьликьр?
14. Наве хорт чьбу?
15. Пе хәвәре **мерк’ими, мор, wәк’ьландьн, сәвәв, бьнәщи, мьһащьр, qәwал, ч’әк - р’ьһ’ал, зьлам, дара спьндаре, сәк’ә - сьфәт, мьqәр’м, кәвәр, данәхöарьн, qәда, п’әләсәнг, хельф, ам - т’ам, qöсур, ә’фукьрьн, нур, зар, турьк, пьч’әнг, одә** щöмла т’әшкилкьн у дәфт’әра хwәда бьньвисьн.

16. Хәвәре чәтьн чь qьсминә?

Ә’зизе Гәрдәнзәри

Ч’ЬЙАЙЕ ШӘНГАЛЕ

(р’омана т’арихи) пәйһатьн

Шупа дьле мире эздийа шкәстьбу. Эш - зара дәwр - зәмана р’ьжйабу ль сәр заре wийи ширьни ьини döа’ - дьрозга буйи, дьк’әтә гöһ: “Әзраһиле дьлован”, р’öһ’е wи шелудькьр. Мире эздийа мьрьна хwә р’азибу, we йәкер’а - на. Дәсте wи чубу. Qöсур гәрә бьһата ә’фукьрьне. Мир сәкьни, дәсте хwә дани ль сәр гьрка мьле хорт, ч’ә’ве хwәйә жир к’öта ч’ә’ве зьлам, сәр деме wийи зьйарәтир’а шәмале лист, тамаре шьдйайи сьстбун, wәкә ьәрщар гöл - нура Шихади дәстпекьр ль сәр заре шех бари:

- Мьрадо, мерхасо, мере - мера, лawe мьриде мьни ьәриһ’ьзкьри, нәмьре щомәрд. Тә ча гот? Әwана хwәйе хwә чәнд сәрйанә - бен, дәри ль мә бьгрьн, дә’wa гьран мәр’а дайньн? Бәле, әме пьшти Шәмс турке wан п’арсәкчийа дawәшиньн, текнә пьч’әнга wан, р’аqәтиньн, ль аха хwәйә зьйарәти дәриньн.

Нә öсанә, Мьраде мьн?

- Бәле, мире мьн. Гьлийе тә сәре мә зедәтьрә.

- Мьрадо, лаwо, тә го гьрәгьре эздихане ода Ћ'амойе Шәрода ьивийа мьньн?

- Әре, әз хölам.

- Лаwо, тö р'ьнд гöћ бьдә ль сәр мире хwә. Әм ча кö гьиштьнә щи, тö дәст хwәда дьзвьр'и у дьчи мала професор Хачатрйан. Бежи wи маqули, wәки мьн готийә, бьра ә'ламәтие бьдә мьћащьре әрмәниа гьшки, бьра шайиша нәк'шиньн, ћ'әтани кör'әки эзди сахә у ль р'убаре дьнейә, наћелә мук чийә, мук ль сәре wан кемвә. Т'әне бьра ћ'ьшйарвьн, ћаш хwә ћәвьн, чьмки дьжмьне мә бехwәдейә, бе иман - ахрәтә, тәрәwьла хьравтьрә.

- Сәр ч'ә'ва, мире мьн, готьне тә wәкә т'ьбәрке әзе йәко - йәко бьгьћинмә щи.

- Әре, ћьндьк мабу бира мьн бьчуйа, тö бежи професор, бьра әw хwәха, Араме Ерзнкайе у Ћовћаннесе лаwе к'әшише Урфайе бен, щьвина мәда ћазьрвьн. Тә го qасьде али осман шәшьн. Бьра дост - бьрайе мәйә әрмәни ль бәр ч'ә'ве хwә бьвиньн, әз чь тинмә сәре wан нәшуштийа. Сәре wана wәк сәре сәйе ћ'арбуйи гәрә бе п'әльхандьне. Сәре ћ'öкömдаре wан гәрәки бе жекьрьне. Сәре ширәтк'аре wан, сәре дöр'у - гәвәза гәрә бе ч'ә'лкьрьне. Чь дькьн дöр'у - гәвәзә дькьн. Гәвәзә бьра р'адькьн р'уе бьре. Дöр'у дәст пьшта ћәр кәси дьхьн, т'оп - щәбьлхане хwә дьфрошьн ћәр кәси, агре бет'ьфаqийе орт'а ћәр кәсида датиньн, дьвьн сәвәве ам - т'ама, хуна хәлqе ль бәр ч'ә'ве wан дьвә гол, чийә зьке wан т'ервә, ле т'ербуна е öса т'önә, е öса т'ьм ч'ә'вбьрчинә. Дöр'у - гәвәзә, кö нинбуна гöр у пәз т'әвайи we бьч'ерйана. Хwәде кодька гәвәза wәлгәр'инә, ощахе wан коркә. Османийа, те бира к'е, дә'wа хәрщ мә нәдькьр, зьламе мә нәдьбьрьн ә'скәриа хwә, дә'wа мерание мәр'а данәтанин.

Әре, әwана мә мә’ниа бун, ле мә сәре мә’ние wана гьредьда, әм ьәрт’ьм ьаш хwә у wан ьәбун, дәстәки мәда к’еләнди бу, дәсте дьнеда - шуре зьлфәqари. Чь бежьм? Хwәде мәзьнә. Эздиде дьлован шә’дәйә. Шәмс ль жор ьәр тьшти дьвинә. Таwьси Мәләк we бе ьәwара мә. Әме, пьшти Шихади, р’ожа иройин пьшт бьдьн пьшта ьәв, пьшт бьдьн пьшта әрмәние бьра, пьшт бьдьнә пьшта херхаза у ль сәр р’ьйа тофана р’ома р’әш бьсәкьньн. Мә у wан маләк хwәшә. Әм бньньер’ьн, к’а жь мә wан дьйа к’е we бьгри?

Мире эздийа, Мир Исмайил бәг, гәләки нәр’әь’әт бу. Диса әwи хwә биркьрьбу. Диса заре шәкьри тә’л - туж бьбу. Әwи йа нет - мәрәме хwә бьльнд дьгот нә кӧ we к’аре, wәки ь’әwщәйә, ширәте зьламе ль р’әх wибу.

На хер. Р’астә, ә’мьрда әw ьаqа жи мәзьн нинбу, әw 27 сали бу, ле дьнедитибу, бawәрбьки ль к’ижан ь’ӧкӧмәтеда маләкә эзди жи ьәбуйа, wьр qәсьдибу, т’әви ь’ӧкӧмдара р’абьбу - р’уньштьбу, банга эздийа гиьандьбу щи. Әw хwәндибу, занәбу у дьхwәст мьләте wи жи хwә хwәндьне бьгрә. Әwи бьльнд хәвәрдьда, wәки ч’ьйайе Шәнгале ь’ьшйаркә. Шewра хwә ч’ьйайе хwәйи зьйарәти бькә, ьәwара хwә Шәнгала дайка ьәр эздики дахә. Ч’ьйайе Шәнгалейи дӧqоти, wәкә дӧ әхтйаре к’олоз ль сери сәр феза әwләде хwәда гьран р’уньшти, ап’ьнщи - шах у шәqиве хwәйә ь’әзар awази ль бьн зар’е хwәда р’ахьсти тәйе бьгота дәнге мире хwә бььист, мә’дә - мьр’узе хwә кьр, ә’wре гьран ль сәр сәре хwә щьванд, бьруска ль нав ьәвк’әтьна ә’wра бәндкьр, кьрә бьн чока хwә, ньqьтке ава баранейә wәкә дӧр’ - лал ль сәр сәре мире хwәда р’әшанд у баранер’а баки ьеньк вәр’екьр.

Ьәwa ч’ьйайе Шәнгале, wәки р’ӧь’е мьрийе гор’а т’әзәдькьр. Мире хwә ь’ьшйаркьр, ава баранейә wәкә парзуне бьььри, нет - мәрәме мире хwә зәлалкьр.

- Мәрт’ала Шәмсе мьн ль сәр мьле тә у т’омәри ль ьәр лawәки эздиханевә, Мьраде мьн.

Мир Исмайил бәг щарәкә майин сәкьни, ль сәр мьле хwәр’а зьвьр’и, бала хwә да зьламе ль р’әх хwә, сәри ь’әта нәйнька льнга әw чапкьр у готьна хwә гьран, льв - льв р’окьр.

- Лawo, кәке тәйе борщәки п’ьр’гьран дайнә ль сәр мьле тә, ьәгәр тә дит qәwата тә т’ера тә накә, дәст хwәда дькари бежи - на. Тә гот - әре?

- Әз хöламе тәмә, кәке мьн.

- Дә тö, ча лазьмә, гöь бьдә мире хwә. Ирода, ве сәь’әтеда, ве дәqеда тö нә кö т’әне пьшмере мире хwәйи, ле р’ебәр - сәрк’аре бәләдийа ч’ьйайе Шәнгалейи. Бьк’әвә нава бажар’ у гöнда, aqле тә к’ижан зьлами бьр’и, бежә мьн готйә, бьра р’әх тә к’әвә. Бьк’әвнә ч’ьйе, гöье wә ль сәр дьжмьнвә. Йәко - йәко ь’әсаве т’оп - щәбьрхане wана бьзанвьн. Р’әqәма ә’скәр пебьь’әсьн. Дәрьәqа нет - мәрәме wанада мә’лумәтйа т’опкьн. Тö хwәха бейи у ьәр гöьастьнәке бежи мьн. Хwә ьангава ашкәланәкьн. Хwә нәднә дәсте wан мәрьвхöра. Бе qьрара мьн гöләк чьйә, гöләке агьрнәкьн. Тә бььист?

- Әре, мире мьн. Әз хölам, тә ча гот, öса жи we бе кьрьне.

- Диса дьвем, фәсал, мьqати хwәвьн. Дьжмьне мә р’әнгр’әшә, фелбазә, мьхәнәтә, хәниме мере чейә. Ле wәрә лебьнььер’ә, әw беь’әсав тьрсонәкә: чахе дьк’әвә чәтьнайе - wи гönәтьр даре дьнеда т’önә. Дәрба хwә нәьewшиньн, дәрба ьewьшанди нә йа хwәйә. Тә го - әре? Паше нәвежи, мире мьн нәготийә.

- Мире мьн, ьәр ширәтәкә тә мьнр’а мале дьне ьежатьрә. Öса we бе кьрьне чawa тә гот.

Мире эздийа, Мир Исмайил бәге у пышмере wи, сәрк'аре бәләдийа ч'ьйайе Шәнгале, дәмәке хwә кәр'кьрьн, әwана хwәст дәрһәqа һәбун - т'ьнәбуна дьжмьнда биркьн.

Баране вәкьрьбу, байе мьже сәqьр'ибу, Шәмс нәдирдабу у бара - щәма шәмал р'окьрьбу ль сәр ч'ьйайе хwә, әwләде хwә. Т'әбйәте жи дьхwәст һазьрийа дьжмьне дәвхун биркьра. Нә әw р'ож р'ожәкә ә'зизбу: ә'йда Хьдьрнәвибу. Ль ч'ьйайе Шәнгале гәлә ә'йд - ә'рәфат һәбун, ле әв ә'йд щödабу, ә'йда бәхт - мьраза бу.

Хәвәре чәтьн:

1. Дәстхwәда - һангава, лəз
2. Маqул - дьвежнә мере нав у нишан, йан дьготьнә аг'а у бәга
3. Мьһащьр - мәрьве щие хwә шьһ'ьти, р'аqәтанди, р'әви
4. Шайиша нәк'шиньн - бәр хwә нәк'әвьн, бина хwә тәнгнәкьн
5. Тәрәwьл - һ'әйwан
6. Т'öбәрк - тьште т'әмьз, пироз
7. Qасьд - wәк'ил
8. П'әльхандьн - һ'ьнщьр'андьн
9. Һ'öкömдар - сәрк'ар
10. Т'оп - щәбьрханә - ч'әк у силһ'ә
11. Сәвәв - мә'ни
12. Ам - т'ам - бегönә, бесущ
13. Код - дәрдана даринә чапкьрьна геньм, щәһәйә
14. Зьлам - хорт, щаһьл, мер
15. Шуре зьлфәqари - наве шуре ә'йан у р'ьндә
16. Тофан - лейи, лемьшт
17. Мә у wан маләкә хwәшә - Хwәде р'ә'мә, әме һәвдö т'әмашәкьн
18. Һ'әwщәйә - лазьмә
19. Qәсьдибу - чубу wьра
20. Банг - гази
21. Пироз - т'әмьз
22. Döqоти - дöһәч'ә, döсәри
23. Ап'ьнщи, шах у шәqив - щур'әки п'оте мерайә
24. Мьр'узе хwә кьр - мә'де хwә кьр, бина хwә тәнгкьр
25. Бьруск - бьмбарәки
26. Бәндкьр - гьреда, да гьртьне
27. Дöр' у лал - кәвре qимәтлинә
28. Парзун - ьж п'арч'ә те дьруне - бона т'әмьзкьрьна шир, qатьх, пенер
29. Мәрт'ал - п'арәкә сильһ'айә, пе к'ижане wәхта шер' мьqати хwә дьвьн

30. **Т’омəри** - т’əмам, гышт, гышк
31. **Бала хwə дайе** - ньһер’и
32. **Пьш(т)мер** - алик’ар, к’омəкдаре мəрьва
33. **Бəлəди** - сəрк’ари
34. **Р’əqəм** - һəжмар
35. **Мə’лумəти** - сальх - сульх
36. **Һа - һанга** - пер’а - пер’а, лəз
37. **Əшкəрəнəкьн** - ə’йаннəкьн, сафинəкьн
38. **Фелбаз** - мəрьв, е кӧ дьзива - е бь мəрəме хьрав шӧхӧле хwə дькə
39. **Хəним** - дьжмьн, хернəхаз
40. **Мере че** - мере аqьл, хӧрт, хирəт
41. **Нəһewшиньн** - дəсте хwə нəднə бəр, пашда нəэхьн
42. **Мале дьне** - һəбук, дəwлəмəнди
43. **Сəqьр’ибу** - сəкьнибу, кəр’бьбу
44. **Бар - щəм** - давежнə сəр тарша - бона бардагьртьне, щигӧһастьне
45. **Щӧда** - башqə

Пьрс у пешданин:

1. Дəрсе һиньн у гьликьн
2. Мир Исмайиле пьшмерие хwə чьма дьшанд мала професор Хачатрйан?
3. Мир Исмайиле, чахе пьшмерие хwə дьшандə мала професор Хачатрйан, чь готеда?
4. Мир Исмайиле к’и т’əглифи щьвата эздиа кьрьн?
4. Дəрһəqа дӧр’у у гəвəзада Мире эздиа чь гот?
5. Чьма Мир Исмайиле дьго: “Османиа.. зьламе мə нəдьбьрнə ə’скəрие..”?
6. Чьма Мир Исмайиле пьшта əрмəние мьһащьр дьгьрт?
7. Ə’франдаре р’омане дəрһəqа Мир Исмайиледа чь дьвежə?
8. Мир Исмайиле ьди чь т’əми данə хорт?
9. Wə шькле Мир Исмайиле дитийə?
10. Мир Исмайил к’əнге һатийə нав эздие Əрмəнистане?
12. Бь хəвəре **дəстхwəда, мьһащьр, шайиш, т’ӧбəрк, qасьд, ь’ӧкӧмдар, сəвəв, ам - т’ам, ь’əwщə, банг, ап’ьнщи, мьр’уз, парзун, мəрт’ал, пьш(т)мери, мə’лумəти, фелбаз, хəним** у щӧда щӧмла чекьн у бьньвисьн.
13. Хəвəре жорготи чь qьсминə?

ДЙА МЬН

Э’гите Шэмси

(1933-2002)

Дйа мьн хwэ нэ дебу,
Дйа мьн хwэдебу.

Дйа мьн э’вдар’а лал у дöр’,
Дйа мьн - бекэсар’а - қиз у кöр’.

Дйа мьн ћэбу ћэргав хэватк’ар,
У нас, нэнасар’а - ширьн зар.

Дйа мьн ћэр дьлфьрэ, wэк бэ’ре,
Ах, дйа мьн навэ’зиз, нав Шэ’ре.

Дйа мьн п’ечарьх, дэстэ’мэл,
Сэр шöхöл - хирэте эз мэт’эл.

Дйа мьн ћьн бэрхван, ћьн дэ’ск’еш,
Дйа мьн пышт ль бар, бэрб эш.

Ле, дйа мьн чит - п’эрда кölине,
Ах, дйа мьн тэйрка сэр ћелуне.

Мала мэ зар’е ћур, п’ьр’нэфэр,
Тö конэки вэгьрти - баск ль сэр.

У дйа мьн левэ тэрк, печ’йа кöл,
Лэма жи бьйэ агьр нава дьл.
Тö де буй, де бона ћэр кэси,
Печ’йа кöл р’амусэ, ах, Шэмси.

1979

Хэвэре чэтьн:

1. **Э’вд** - мэрьв, қул, ћесир
2. **Лал у дöр’** - кэвре қимэтли, wэки бэ’ре дэрдьхьн
3. **Бекэс** - бехwэй, бећэвал

4. **Дылфырэ** - нэ дылтэнг, дылр'э'м
5. **П'ечарых** - чарых льнга, п'еда
6. **Дэстэ'мэл** - хэватчи, хирэт
7. **Бэрхван** - е /йа дычэ бэр бэрха
8. **Дэ'ск'еш** - е / йа дэ'се дык'шинэ
9. **Эш** - аш
10. **Чит - п'эрдэ** - п'аре чадыре у конын
11. **Кölин** - п'арэкэ чадыре у конэ, ыöндöр'-да вэдыгрын, лы к'идэре ыасыле хwэй-дыкын
12. **Тэйрык** - тэйр
13. **П'ыр'нэфэр** - гэлэ нэфэр, мала гыран
14. **Кон** - ыж муе бызына те ынандыне
15. **Баск** - п'эр'е тэйра
16. **Тэрк** - тэрклек'эти
17. **Кöл** - бырин, дэрд
18. **Р'амусандын** - пач'кырын

Пырс у пешданин:

1. Шыера "Дыйа мын" эзбэр ынывын у бежын
2. Ынун qэдре дыйа хwэ заныын?
3. Шайир дэрыэqа дыйа хwэда чы дывежэ?
4. Наве дыйа шайир чийэ?
5. Чахе ынун шыере дыхуныын, дайка шайир чы щур'эйи те бэр ч'э'ве wэ?
6. Ынун гыли - готын, шыере дэрыэqа дайикада заныын?
7. Бы хэвэре **э'вд, бекэс, дэстэ'мэл, бэрхван, аш, чит у п'эрдэ, кölин, кон, баск, тэрк, р'амусан(дын)** щömла т'эшкилкын у быныывисын.

8. Хэвэре **э'вд, аш, кölин, кон, баск, тэрк, р'амусан** чы qысминэ?

Бьһарә

Бьһарә, дәнге бәрха,
Чь хwәш те,
Һьла бьнһер’ - ав һатьнә,
Һ’әдьминә нав дәште.

Тә’ви, баран гьртйә һ’афе,
Сәр ә’рде шин дьбарә,
Нәwаледа тә’вәтушкә,
Бәрф дьһ’әлә - дьзарә.

Р’увики пир дәв нәwале
Вәлазйайә, сьт’ьрйә,
Сәе шьван бь тәләтәл
Бәрбь мела wи кьрийә.

Бәр кәвьра qалч’ич’әкьн,
Һивйа кәч’ у гәданә,
Зәвйе мәда т’охьмчинә,
Пәзе нивро сәр данә.

Гöл у кölилк бышкьвинә,
Сәр һewьрза мозанә,
Сәр ви гöнди ду зәлалбйә,
Дәсте аспежа нанә.

Щә’нуки т’ор’ бәсте к’әтйә,
Хортәки че ле сйар буйә,
Һәла әшqа wи зедәтьр
Дьлем бьһаре йар буйә.

Хәвәре чәтьн:

1. **Һ’әдьмийә** - һ’ьлшйайә
2. **Тә’ви** - баран, wәки һ’әму щиа набарә

3. **Ӏ'аф** - п'әр'е, мәсәлә, гели, гөнд
4. **Нәwал** - нә гәли, ч'ә'ла нә мәзьн ч'ьйеда
5. **Тә'вәтушк** - тә'ва туж
6. **Дьзарә** - дьчәрчьрә, дьгри
7. **Тәлә - тәл** - дьзива, нә ашкәла
8. **Мел** - али, т'әрәф
9. **Qалч'ич'әк** - наве кӧлилкейә, к'ижан ә'wле бьӏаре шиндьвә, бьн бәләкиа дәрте
10. **Кәч'** - qиз
11. **Хорт** - кӧр'
12. **Т'охьмчи** - е кӧ т'охьм дьр'әшинә
13. **Дә'н** - дәбра ӏ'әйwен (гәньм, щәӏ)
14. **Пәзе нивро** - пәзе, wәки нивро те дә'н
15. **Бьшкьвинә** - кӧлилк, к'ижан ьди вәдвьн
16. **Ӏewьрзә** - qалмәqалм, чуйин - ӏатьна бь дәнг
17. **Аспеж** - е нан дьпежьн, хӧарьне чедкьн
18. **Щә'ну** - ӏ'әсп
19. **Щә'нуйа т'ор'** - щә'нуйа, wәки ьӏла ӏе ле сьйарнәбунә
20. **Әшq** - шабун, к'еф
21. **Дьлем** - дьле мьн
22. **Сә** - куч'ьк

Пьрс у пешданин:

1. Шьера "Бьӏаре" дәрӏәqа чьдайә?
2. Шайир бьӏаре чь щур'әйи тинә бәр ч'ә'ва?
3. Шьере әзбәр ӏинвьн у бежьн
4. Бьӏара wаре wәйи жийине хwәшә?
5. Бьӏар к'ижан ӏ'әйам, дәмсалә?
6. Мәье бьӏаре к'ижаньн?
7. Бь хәвәре **ӏ'әдьмандьн, тә'ви, ӏ'аф, нәwал, зерандьн, тәләтәл, мел, qалч'ич'әк, кәч' у хорт, зәви, т'охьмчи, дә'не нивро, бьшкьвинә, ӏewьрзә, аспеж, щә'ну, әшq** щӧмла чекьн у бьньвисьн.
8. Хәвәре **тә'ви, ӏ'аф, нәwал, qалч'ич'әк, зәви, ӏewьрзә, әшq , т'охьмчи** чь qьсминә?

Ә’ГИТЕ ШӘМСИ

Р’АВЬМ ЊӘР’ЬМӘ ГӧНДЕ ХWӘ

Р’авьм њәр’мә гӧнде хwә,
Шенкьм њавин, бьћара,
Авакьм ханйе хьравә,
Т’опкьм щинара…
Дуки зьрав сәр гӧнд њелвә,
Бина нане гәрм бе,
Гар’ан диса гӧнд мелвә,
Т’ьрбе р’авә, ах, әw де.
Мер т’опвьн сәр кәлошке.
Кәч’ хwә бьхәмьлиньн,
Бона wан хорт у мера
Чәлқәмасте биньн.
У бьра к’оч’ њавине баркьн
Њәр’нә wape жорин,
П’алә њәр’нә зәвйа,
Гәрм бькә њавин,
Сьмле гьлгьл бьра соркьн,
Зәвйе мәда wәкә бә’р,
Бьра п’алә њона доркьн,
Гӧрза лодкә дйа мьнә Шә’р.
Бьра гӧрз бен бедәре,
Диса гәньм соркә,
Гьредьм кама хwә бәре…
К’әләш т’ехе моркә…
Диса Гӧћаре зә’д бинә
Хуч’а ма щеникшьр’ьк,
Тә’лде п’еше хwәда
Бьвә т’асә к’ьр’ьк…
Ах, њәвьн кам, бедәр
Диса вәхӧм ава qех...,
Ль бедәра гӧндә бесәр
Гәнме сор бьвә т’ех.

У Шао шәнә ьылда,
Геле хwәшкьм пер’а,
Ле ч’ә’ве мьн р’йа гöндвә -
Ль к’оч’ - дагер’а.

Хәвәре чәтьн:

1. Хани - мал, авайи
2. Хьравә - хьрав, хьравбуйи
3. Ьелвә - бьльндвә, qöлозвә
4. Т’ьрб - мәзәл
5. Кәлошк - чьнгьл, зәр, щие кәвьр
6. Сьмьл - сьмьле генәм, щәь
7. Доркьн - сьре - дор бькьн
8. Гöрз - гöрзе гиье у qьрша
9. Бедәр - щие бедәркьрьне, хwәйкьрьна гәнме дьрути
10. Кам - ль бедәре дьдьнә хәвате, бона башqәкьрьна геньм ьж сьмьла
11. Т’ех - гәньм у ка т’әв бәрәвкьри
12. Зә’д - хwәрьн, хöрәк
13. Щеникшьр’ьк - бәр щеника шьр’ьк
14. К’ьр’ьк - щур’әки геньмә
15. Qех - qах - ч’ә’лка ч’ук сәр зьнара - ав теда
16. Шәнә - сет’ьли, дьрган

Пьрс у пешданин:

1. Шьера “Р’авьм ьәр’ьм гönде хwә” әзбәр ьинвьн у бежьн
2. Чьма шайир дьхwәзә р’авә у ьәр’ә гönде хwә?
3. Наве гönде wә, йан гönде де у баве wә чийә?
4. Кәлошк чийә?
5. Чәлqәмаст ьж чь те чекьрьне?
6. К’әнге дьчнә wape жорьн?
7. Ьун заньн щеник чийә у ль к’идәрейә?
8. Бь хәвәре **хьравә, ьелбун, кәлошк, сьмьл, гöрз, т’ех, зә’д, qах, шәнә** щömла чекьн у бьньвисьн

Шех Мирзә

- 1 -

Аг’ао, мә дәрк’әтийә п’әлә ә’wре ве нисане,
We гьртийә сәр кәке Мәло, баве Һ’әсән, шех Мирзайе, к’оме Эздихане.
Р’әшид п’аша щаw шандийә пәй баве Һәсән, кәке Мәло, дьве: ”Wәрә жор - диwане”.
Шех Мирзайе - баве Һ’әсән, кәке Мәло, сьйаре Һоле, шехе эздийа, әхтйаре мәрге кьрә гази:”Р’әшид п’ашао, мьн говәка дине тә р’әзилкьро, әзе иро сәре xwә eqин бьдмә охьра ве имане”.

Wәзиро, wәзиро,
Wәзиро, шехи мирә.

- 2 -

Wәз сәра Дийарбәк’ьре дьнер’ьм - кәвре морә,
Әсәкре Р’әшид п’аша, нәфи а’ме гьранә, к’ьшйа дорә,
Шех Мирзайе кьрә гази,го: ”Р’әшид п’аша, тә әз хапандьм, гизма ьлк’шандмә диwана ьәрәжорә,
Әз шех Мирзәмә, шехе эздиханемә, әзе р’ожа иройин лехьм - ь’әта мьле мьн дьхәвьтә, ьивийа мьн Йәке жорьн Эздиде Сорә.

Wәзиро, wәзиро,
Wәзиро, шехи мирә.

- 3 -

Аг’ао, qәсра баве Һ’әсән, кәке Мәло, сьйаре Һоле дьнер’ьм - кәвре морә,
Әскәре Р’әшид п’аша, нәфи а’ме гьранә, к’ьшйа дорә,
Р’әшид п’аша щаw шандийә пәй шех Мирзә, дьве:
“К’әрәмкә, wәрә диwана ьәрәжорә”.

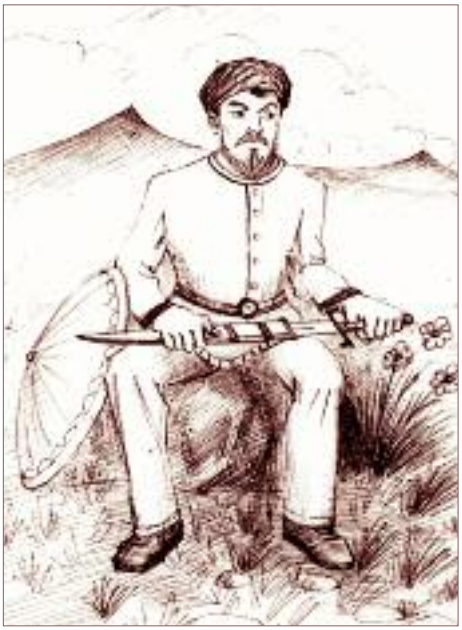

Шех Мирзэ кьрэ гази: “Р’эшид п’аша, мьн си р’оже тэ wa - wa кьро, бьра ьэwариа тэ бе сэре ч’ьйайе Шэнгале, ьэр’э р’ома р’эшэ дэрэwинэ, ьэwара мьн бе сьйаре Р’оьлате - Эздиде Сорэ”.
Wэзиро, wэзиро,
Wэзиро, шехи мирэ.

- 4 -

Сэра Дийарбэк’ьре дьнер’ьм - кэвре сорэ,
Р’эшид п’аша кьрэ гази, го: ”Шехо, те сӧрманви зора шурэ”.
Шех Мирзэ го: “Р’эшид п’ашао, мьн нивэка дине тэ wa - wa кьро, тэ чьма нэготэ мьн, мьн к’осэ мьсри, шуре ьешин малда нэкрэ бирэ,
Мьне ьса бькьра - иро чит у п’эрдэ у мала тэ бьда сэрэ”.

Wэзиро, wэзиро,
Wэзиро, шехи мирэ.

- 5 -

Аг’ао, сэра Дийарбэк’ьре дьнер’ьм - ль ви дэсти,
Хэнчэра Шех Мирзэ, эхтйаре мэрге, баве Ь’эсэн, кэке Мэло, сьйаре Ьоле нерьзэ, qэвзэ ьэсти.
Шех Мирзэ кьрэ гази, го: “Р’эшид п’ашао, мьн си р’оже тэ р’эзилкьро, мьн 17 мере тэ кӧштьнэ бь ви дэсти,
Xwэде мала хэнчэрчекьра хьравкэ, мере 18 - да хэнчэра мьн шькэсти.
Wэзиро, wэзиро,
Wэзиро, шехи мирэ.

- 6 -

Сəра Дийарбəк'ьре дьнер'ьм - дəве р'ейə,
Чуйин - ьатьна щьмə'те у хəлqе т'əв лейə,
Бьра баве мьн кьрьвə Мьч'ойе Шех - И'сайе, шехе шəмса,
wəлə, наве Xwəде, дəсте xwə ьълда ь'əйфа баве Ь'əсəн, кəке Мəло, шехе эздийа, шех Мирзайе.

Wəзиро, wəзиро,
Wəзиро, шехи мирə.

- 7 -

Аг'ао, сəра Дийарбəк'ьре дьнер'ьм, wax, сəд ь'əйфе,
Бьра ч'ə'ве сəре мьн кор - к'отивьн - теда найе дəнг - сəдайе Мьч'ойе Шех И'сайе,
На, wəлə, qир'ина баве Ь'əсəн, кəке Мəло, сьйаре Ьоле, шехе эздийа, əхтйаре мəрге, шех Мирзайе.

Wəзиро, wəзиро,
Wəзиро, шехи мирə.

Хəвəре чəтьн:

1. **П'əл** - п'арəкə ə'wьр
2. **Нисан** - мəьа эздиайə салейə ə'wьл
3. **Əхтйар** - qöльхəкə, к'ижан р'астие п'ара шехе фəрхəдина дьк'əвə
4. **Eqин** - ə'сəйи
5. **Иман** - бawəри. Имана эздиа Tawəси Мəлəкə.
6. **Дийарбəк'ьр** - шəьərə, к'ижан ве гаве ə'рде Т'ьркаедайə. Готна готийа, Дийарбəк'ьр мьск'əне Шехубəк'ьрə
7. **Гизмə** - щур'əки солайə

8. **Шәнгал** - наве ч’ьйаки эздиайи к’ьвшә
9. **К’осә мьсьри** - щур’эки шурә
10. **Чит у п’әрдә** - п’аре кон у чадьранә, теда тенә вәгьртьне
11. **Хәнчәр** - щур’эки qьмейә
12. **Нерьз** - туж
13. **Qәвз** - щие гьртьна шур у qьма, дәсти
14. **Сәда** - дәнг, сәwт
15. **Мәргә** - щур’е хәвәра миргәьә, йани - щие мира
16. **Р’әзилкьрьн** - сосрәткьрьн

Пьрс у пешданин:

1. К’ьлама “Шех Мирзә” дәрьәqa к’е у чь зәманидайә?
2. Шех Мирзә к’ибу?
3. Р’әшид п’аша Шех Мирзә гази к’идәре кьрьбу?
4. Р’әшид п’аша чьма гази шех Мирзә кьрьбу?
5. Шех Мирзә диwана Р’әшид п’ашада чь кьр?
6. Ахьриа шех Мирзә сәра Р’әшид п’ашада чawабу?
7. К’и ьатә ьәwара шех Мирзайе?
8. Гәло, к’ьлама “Шех Мирзә” wә бььистийә йан на?
9. К’ьлама “Шех Мирзә” әзбәр ьинвьн у бежьн
10. Дәрьәqa Шех Мирзайе у Мьч’ойе Шех - И’сайеда к’и ә’франдьне хwәда ньвисийә?
11. Бь хәвәре **п’әл, нисан, Эздиханә, мәргә, говәк, р’әзилкьрьн, eqин, мир, Дийарбәк’ьр, мор, дор, гизмә, ьәрәжор, ч’ьйайе Шәнгале, сьйар, р’оьлат, к’осә мьсьри, чит у п’әрдә, хәнчәр, әхтийар, мәргә, qәвз, дәнг - сәда, qир’ин** щӧмла чекьн у бьньвисьн.

Е Ч’Ә’ЛЕ ЊӘВАЛЕ ХWӘР’А БЬК’ОЛӘ, ХWӘХА ДЬК’ӘВЕ

(ћ’ькйат)

П’адша р’оке готә wәзире хwә:

- Wәзир, wәрә әм тек’әвнә дьлqе дәwреша нав шәћәрда бьгәр’ьн.

П’адша у wәзире хwәва к’әтьнә нав шәћәр у гәр’йан. Әвар wан ћат, чун, мала фәqирәки бунә меван.

Эваре фәqир гот:

- Дәwреш бава, го, к’әрәмкьн, әзе щие wә сәр хени дайньм, бәрмалиа мьн we бьwәльдә, р’азе.

Әw дәрк’әтнә сәр хени, сәрп’ор’а wи р’аза, кör’әк ани.

Фәqир ћат щәм дәwреша, гот:

- Дәwреш бава, ьун сәр ч’ә’ве мьнр’а ћатьнә, п’еп’аре wә херебу, шькьр мала Хwәде, мәр’а кör’әк бу.

Пәй ви гьлие фәqирр’а wәзире п’адше вәбәшьри.

П’адше пьрси:

- Wәзир, йан мә’ниа к’әне хwә бежә, йан на - әзе сәре тә лехьм.

Wәзир Ћьлда, го:

- П’адшайи хwәшвә, ћьлбәт, сәре мьн бәр тә муйә, ле бежьм, wәки әв кör’, кö ишәв фьqирр’а бу, we бьвә зә’ве тә, qиза тә we бьстинә.

П’адша к’әни, го:

- Хwәде мала тә авакә, wәки әз qизе нәдьме, хwә фәqир

нькарә бе, дәсте зоре qиза мьн бьвә?

Wәзир го:

- На хер.

Сьвәтьре п'адша у wәзир р'абун , ьәр йәк чу мала xwә.

Дә, сал у зәман дәрбазбун, к'әтнә орт'е. Кör'е фәqир мәзьнбу, бу панздә - шанздә сали, чawa дьвен, дәсте wи дар гьрт. Qиза п'адше жи ьди йа хамайә.

Wәхтәке п'адшаки дьн ьатә сәр п'адше мәйи готи шер'. Готьна - готийа, зәмане бәре qьраре п'адша ьса бу-xwәха гәрә пешиа орди - ә'скәре xwә к'әтана - бьчуйана.

Дә, шәр'бу, п'адша пек'әт орди - ә'скәре xwә щьванд.

Наве кör'е фәqир Усьв бу, әw жи бәр ә'скәрие к'әт, у әw жи бьрьнә ордие.

П'адша ордиа xwә да ьәв у да пешие. Дә, wәки xwәха чу шер', дәwса xwә дәwсгьртие xwә к'ьвшкьр.

Дә, шәр' бу, ордиа п'адше шәв у р'ож к'ьшйа у шәвәке щики ьewьри.

Сьвә ьазьра у ь'әвтедö мьләти сафивә, ьса жи п'адша у ордиа wива сафибу. Чахе сьвә сафибу, п'адша ә'мьркьр, го:

- Бьра орди, ә'скәре мьн бен бәр чадьр - хәйбәта мьнва дәрбазвьн, әз дина xwә бьдьмә wан, к'а ь'але wан чийә?

Дә, п'адша ә'мьркьрьбу, к'и чь дькарьбу бьгота? Ә'скәр к'ьшйа, бәр чадьр - хәйбәта п'адшева дәрбазбу. Усьве кör'е фәqир жи нав ә'скәрада бу. Wәхта әw дәрбазбу, wәзире п'адше вәбәшьри, к'әнийа. П'адше т'әхминкьр у пьрси:

- Wәзир, wәрә, р'аст бежә мьн, тö чьма к'әний?

Wәзире п'адше го:

- П'адшайи xwәшвә, әв хорте,wәки ьежа бәр чадьр - хәйбәта тәва дәрбазбу, кör'е фәqирә, wәки әм мала wан qәсьдибун.Те бира тә, wәки wи чахи мьн гот, кö хәләка wи у qиза тә т'әв we бе к'ьшандьне?

П’адша вәгәр’йа чадьра хwә, нә’мәк дәwсгьртие хwәр’а ньвиси: “Фьланкәс, е кӧ әв нә’мә ани, да тә, тӧ әwи саг’ нәьели - бькӧжи”.

Паше п’адше ә’мьркьр:

- Wәзире мьн, гази кӧр’е фәқиркә.

Wәзир ьангава гази кӧр’е фәқир кьр. Кӧр’е фәқир ьат, бәр wан сәкьни, п’адша нә’ма хwәйә ньвиси да wи у готе:

- Усьв, кӧр’е мьн, әве нә’ме ләз бьвә у т’әсмили дәwсгьртие мьнкә.

Дә, Усьве тә нә’мә ьылда, ь’әспа хwә сьйарбу у ләзандә шәьәре п’адше.

Готьна готийа, Усьви нәхwәндибу, хwәндьн у ньвисар ньзанбун. Дә, р’оке йан, хер, дӧ - се р’ожа шӧнда, Усьв чу, гььиштә шәьәре п’адше. Пешда чу к’әтә бахче п’адшейи т’уркьри - суркьри. Готьна готийа, каникә сар бахче п’адшеда ьәбу. Усьве тә чу сәр we канийе, ь’әспа хwә пәйабу, сәр, ч’ә’ве хwә щан кьрьн у дьле хwәда гот: “Әз к’әсьримә, әз сәре хwә дайньм р’азем, паше әзе бьвьм к’аг’әзе т’әсмили дәwсгьртие п’адшекьм”.

Чахе Усьв хасбахче п’адшейи суркьри - т’уркьрида к’әтьбу хәwа ширьн, qас – qӧдрәте Хwәде wи чахи qиза п’адше жи дәрк’әтә хасбахче баве хwә гәр’е.

Дә, хасбахче баве weйә, ь’әму дәра бәлә дә, чу сәр кание. Чахе гььиштә сәр кание, дина хwә дайе , wәки хортәки дәлал qап’уте хwә к’ьшандийә сәре хwә у сәр кание к’әтийә хәwe…

Qиза п’адше чахе ч’ә’в Усьв к’әт, дьләки на - ь’әзар дьли әw ь’әванд, дьле хwәда го: “Йа хальq, әв хорт к’ийә? Хwәзла әви хорти әз бьстәндама, әз бьбуйама бәрмалиа wи, бьра нане р’оже мьн ь’ьсрәтбуйа..”. Ле ньшкева дина хwә дайе, wәки тьштәки минани нә’ма дәсте wидайә. Qиза п’адше нәрм у фәсал әw нә’мә ьылда , вәкьр у дит, wәки баве we дәwсгьртие хwәр’а

шандийə. Нə’меда, чаwа ьатə готьне, ьатьбу ньвисаре: “Фьланкəс, дəqа əви хорти нə’ма мьнə шанди т’əсмили тə кьр, ьангава сəре wи лехи…”.

Дə, qиза п’адше бу, хwəндибу. Нə’мəкə дьне ьангава ньвиси: “Фьланкəс, дəqа əв хорт гььиштə тə, тö qиза мьн бьди wи, дəф - дə’wата wан бьки, ь’ətани əз ьж шер’ хер у сьламəт вəдгəр’ьм…”.

Qиза п’адше нə’ма т’əзəньвиси кьрə щева хорт, йа бəре ьълда, леда чу…

Дö - се сьə’та шöнда Усьв ь’ьшйарбу, ь’ьше wи ьатə сери, го:

- Пəй, нə мьн нə’мə гəрə бьбьра бьда дəwсгьртие п’адше.

Дə, р’абу, лəз - бəз нə’ма хwə бьр т’əсмили дəwсгьртие п’адше кьр.

Дəwсгьртие п’адше нə’мə вəкьр, хwənд, щав кьр, qиза п’адше ьат у готе:

- Qиза п’адше, əв нə’ма ьане баве тə ьж шер’ лəз шандийə у ньвисийə, wəки əз тə ь’əлалийа Хwəде бьдьмə wи у, чаwа qьрарə, шайа wə бькьм.

Дəwсгьртие п’адше, ьса жи бəр чənd хöлам у хьзмəтк’ара qайилиа qиза п’адше пьрси.

Qиза п’адше, wəки ьаш кьрьна хwə ьəбу, ьълда, го:

- Маqуле баве мьн, wəки баве мьн р’е тер’а дитийə, əз чь дькарьм бежьм - готьна wи сəва мьн qьрарə.

Дə, дəwсгьртие п’адше р’абу, дəф - дə’wата Усьв у qиза п’адше кьр у ьивийа п’адше ма…

Дə, шəр’е ьəрдö п’адша дьреж к’ьшанд. Ь’ətани шəр’ хьлазвə у п’адша вəгəр’ə шəьəре хwə, Хwəде кör’ək да Усьв у

qиза п’адше.

Wəхтəке щав данə дəwсгьртие п’адше, wəки п’адша шəр’ хьлазкьрийə у вəдгəр’ə.

Qиза п’адше готə Усьв:

- Р’авə, баве мьнə, хəзуре тəйə, вəдьгəр’ə, р’авə əм т’əвайи пешиеда ьəр’ьн.

Чахе Усьв , qиза п’адше у кör’е хwəва незики п’адше бун, wəзире п’адше диса к’əни.

П’адше пьрси:

- Wəзире мьн, чьма дьк’əни?

Wəзир го:

- П’адшайи хwəшвə, əw хорте ьане, wəки р’əх qиза тə к’ətийə у пешиа тəда те, кör’е фəqирə, ле зар’ жи зар’а wи у qиза тəйə.

Чахе п’адше əв гьли бьһист, гəлəки ьерск’ət, бинтəнгбу, го:

- Щамеро, мьн нə’мə дəwсгьртие хwəр’а шанд, wəки əwи əw хорт бькöшта, əwи чаwа гьртийə qиза мьн дайе?

Чахе ьерск’əти əв гьли готə дəwсгьртие хwə, дəwсгьрти нə’мə бəриа хwə дəрхьст, дани бəр п’адше у го:

- П’адшайи хwəшвə, əва нə’ма тə, əва жи дəстхəта тə.

Готьна –готийа, дəстхəте п’адше у qизе минани ьəв бун.

П’адше, чаwа нə’меда ньвисарбу, хwəнд :”Дəqа əв хорт дьгььижə щəм тə - qиза мьн бьдедайи, дəф - дə’wата wан бьки”.

П’адша диса ьерск’ət, бинтəнг бу у го:

- Əw йəк нəбуйə у навə, əз наһельм, wəки qиза мьн дəсте кör’е фəqирда бьминə.

Ььма we эваре п’адша р’абу дьзива чу щəм баг’ване хwə у готə wи:

- Баг’ване мьн, бəр дəре баг’ - баг’че мьн ч’ə’ləкə зə’ф к’ур бьк’олə. Шəв, фьлан сəһ’əте, к’и ьат бəрва бег’, wəки əзвьм жи, бьгьрьн бавежьнə we ч’ə’ле, саг’ə - саг’ ч’ə’лкьн.

Wəхтəкə шəв п’адша гази зə’ве хwə дькə дьвеже:

- Усьв, лао, əви щер’и ьылдə, ьəр’ə нав баг’е мə у мьр’а qöлтə ава сар бинə.

Усьве тə щер’ ьылда у qəста каниа бег’ кьр.

Усьв р’ева т’əхминкьр, wəки шəр’е бьр’ə мəрьвайə, к’этə орт’е, ьəвдö qətандьн, али бьриндара кьр у хwə бир кьр, wəки we ьəр’ə аве…

Сəь’этəке - дöда шöнда п’адша р’абу у бəрва бег’ чу, wəки бьзанвə, к’а баг’ван Усьв чаwа кьр.

П’адша чу бəр дəре баг’ - баг’че хwə, баг’ване wи, wəки ч’ə’внььер’и бу, əw ь’ышк гьрт. Чахе мьле п’адше гьрт - п’адше кьрə qир’ин у гот:

- Баг’ван, əзьм, п’адшамə, мьн нəвежə ч’ə’ле.

- Щамеро, п’адше чь, ь’але чь? Əз ишəв - мишəв ч’ə’внььер’и тəбум, хəw мьн ь’əр’ьмийə….

Ьəйнəсə, баг’ван п’адша гьрт у авитə ч’ə’ле у хwəли т’ьжи сəр кьр, саг’ə - саг’ ч’ə’лкьр.

Дö - се, хер, чар сəь’əта шöнда Усьв чу аве. Усьве тə ь’ə-тани ав ани, дина хwə дайе, wəки п’адша бесəр у бəрат’ə ьндабуйə.

А лəма жи пешиа бəре - бəреда готийə: “Е ч’ə’ле ьəвале хwəр’а дьк’олə, хwəха дьк’əвə we ч’ə’ле”.

Хəвəре чəтьн:

1. Дəwреш - мəрьвнə мə’рьм, бəлəнгаз
2. Дьлq - щур’ə
3. Фəqир - бəлəнгаз, мə’рьм, дəсттəнг

4. **Сәрп’ор’** - жьн, бәрмали
5. **Бьwәльдә** - р’азе, зар’е бинә
6. **Вәбәшьри** - к’әни
7. **Шьровәкә** - гьликә, бежә
8. **Бәр dawa дьйа xwә к’әт** - ьж дьйа xwә бу
9. **Дәсте wи дар гьрт** - мәзьнбу, дькарьбу ьәр’ә бәр бәрха
10. **Qиза хама** - qиза мера
11. **Ә’р’афе мәйдане** - дәшта шер’, мәйдана шер’
12. **Орди** - ә’скәр
13. **Р’анезикбу** - незикбу
14. **Нәйар** - дьжмьн, хернәхаз
15. **Йази** - бәхт
16. **Т’уркьри** - суркьри, р’ьнд бещәркьри
17. **Qас - qödрәте Xwәде** - бь ь’ьзкьрьн, qәwата Xwәде
18. **Хölам - хьзмәтк’ар** - хölам, хәватчи
19. **Әwләде нерин** - кör’, зар’а кör’ин
20. **Qәлп(б)** - дьл, тәм, фькьр
21. **Баг’ванчи** - е бег’ бещәрдькә
22. **Щер’** - дәрдане ь’әр’ие чекьрийә - сәва авейә.

Пьрс у пешданин:

1. Мәрәме ь’ькйате чийә?
2. Ь’ькйате ьинвьн у гьликьн.
3. П’адша у wәзир чьма дәрк’әтнә шәьәр гәр’е?
4. We шәве әw к’öда чун , у чь qәwьми?
5. Чахе кör’е фәqир мәзьнбу, әw к’öда бьрьн?
6. П’адша кör’е фәqир к’öда шанд?
7. Чь ьатә сәре кör’е фәqир?
8. Qиза п’адше чь кьр?
9. Пәй хьлазбуна шер’р’а чь бу?
10. П’адша, чахе пеь’әсийа, wәки кör’е фәqир буйә зә’ве wи, чь кьр?
11. Ахрие чь ьатә сәре п’адше?
12. Ьун чь ч’ир’ок у ь’ькйате дьн заньн?
13. Бь хәвәре **дәwреш, дьлq, фәqир, сәрп’ор’, wәльдандьн, шьровәкьрьн, әwләд, щер’** щömла чекьн у бьньвисьн.

EZDIKI.COM

Ӏ’ӘВТ К’ОСӘ

Ӏәвт к’осә ӀәбуӀ, р’е к’әтьӀ, чуӀ. Чоле к’әтьӀ чуӀ, чуӀ нава мешкида вәләзйан-р’азан.

К’осәк ӀатӀ, ӀатӀ, бемә’нә, дина хwә дае р’азанә т’әмам, ӀәмәдаӀе wан зер’а вәкьр, бьр чу вәшарт.

Wәхта йәк Ӏ’ьшйарбу, го:

-ЩаньмӀ, ӀәмәдаӀе мьӀ вәкьрьӀнә.

Е дьне го:

-ЩаньмӀ, е мьӀ жи вәкьрьӀнә.

Р’абун, дина хwә дане: зер’е wан т’әмам ӀьлданӀә, бьрьӀнә чунә. Шewра хwә кьрьӀ, к’осе мәзьӀ го:

-ЩаньмӀ, wәки әм к’осәнә, гәрә әм заньвьӀ, да.

К’осе мәзьӀ го:

Гәли бьра, дьзе мә к’осәйә,
К’осәки мина мәйә.

Бьре wи чь го?

Р’астә, хәвәра бьре мьни мәзьнә,
Дьзе мә к’осәйә,
Хwәхә шәӀәре ӀәмәданӀә.

Е дьне го:

Р’астә, дьзе мә к’осәйә,
К’осәки мина мәйә,
Хwәхwә шәӀәре ӀәмәданӀә,
Бәр мала wи бистпенщ нәрдәwанӀә.

Е дьне Ӏ’ьшйарбу, го:

ЩаньмӀ, дьзе мә к’осәйә
К’осәки мина мәйә,
Хwәхwә шәӀәре ӀәмәданӀә,
Бәр мала wи бистпенщ нәрдәwанӀә.

Хwəхwə жи т’аха солбəнданə.

Е дьне го:

Р’астə, дьзе мə к’осəйə

К’осəки мина мəйə,

Хwəхwə шəһəре Һəмəданə,

Бəр мала wи бистпенщ нəрдəwанə.

Хwəхwə жи т’аха солбəнданə.

Зер’ вəшартьнə афьр’а ганə.

Р’адьвьн, р’е дьк’əвьн. Р’е дьк’əвьн, дьчьнə шəһəре Һəмəдане. Шəһəре Һəмəдане дьпьрсьн, хöləсə, т’аха солбəнда дьвиньн:

-Мала к’осə к’ижанə?

Дьчьн дуз мала к’осə. Дьчьн афьр’е гае wи вədьдьн, зер’е хwə ле дəрдьхьн. Əw к’осə дьчə щəм п’адше шькйат дькə, дьве:

-Һ’əвт к’осə һатьнə, дəсте зоре зер’е мьн афьр’е гае мьн вəданə, зер’е мьн бьрьнə, чунə.

П’адша го:

-Əзе хəвəрдьм, го, һун хайе хwə чəнд сəрйанə, бенə шəһəре мьн, к’осəки мьн һəйə, əwи жи т’аланкьн.

Дьве:

П’адшайи сахвə, əм ләма к’осənə, гəрəки əм хwəха дьзе хwə тедəрхьн.

-Чawa?

Дьве:

-Һ’ал-һ’əwале мə һа: əм нава мешəда вəләзйабун, əw к’осе, бемə’нə, шəһəре тəда һат, зер’е мə тəмам бьрьн чун, афьр’е гада вəшарт, мə дəрхьстийə, зер’е мənə.

Дьве:

-Wəки һун заньн, тедəрхьн, дьве һун wедəре бьсəкьнн, нəчьнə щийада, əзе аqьле wə бьщер’бинм.

Тинә гаки шәржедькә, дә’н дькеда, дәре мала xwә ә’рде вәдьдә, теда ч’ә’лдькә, эварда дьк’әлинә, щьләке дӧда жи даве сәр, бьнда ә’рдә, да.

Дьве:

-Ћун к’осәнә, wәки ћун тедәрхьн ведәре чьйә, чь ћатйә вәшартьне, әзе wә бәрдьм, хер кь wә тедәрнәхьст, әзе сәре wә лехьм.

Бьре wани мәзьн дьве:

-Гәли бьра, ишкила ви тышти, чь кӧ ћәйә, дә’нә.

Бьре дене дьве:

-Р’астә, ишкила ви тышти ћәйә дә’нә,
Теда ћәйә гоште ганә.

Е дьне дьве:

-Хәвәр хәвәре бьре мәйи мәзьнә,
Ишкил ћәйә дә’нә,
Теда ћәйә гоште ганә,
Эварда се-чар хорта жи ләвданә.

Е дьне дьве:

-Хәвәр хәвәре бьре мәйи мәзьнә,
Ишкил ћәйә дә’нә,
Теда ћәйә гоште ганә,
Эварда се-чар хорта жи ләвданә,
Сәр дәве wи ләпә р’уне ч’еләканә.

Е дьне дьве:

-Хәвәр хәвәре бьре мәйи мәзьнә,
Ишкил ћәйә дә’нә,
Теда ћәйә гоште ганә,
Эварда се-чар хорта жи ләвданә,
Сәр дәве wи ләпә р’уне ч’еләканә.
Пе т’әнзив жи гьреданә.

Е дьне дьве:

-Хәвәр хәвәре бьре мәйи мәзьнә,
Ишкил ьәйә дә’нә,
Теда ьәйә гоште ганә,
Эварда се-чар хорта жи лəвданә,
Сәр дəве wи лəпə р’уне ч’елəканә.
Пе т’әнзив жи гьреданә.
Әw ь’әлисәйә, тә’штийа мә к’осанә.
Дина хwә дьде ь’әлисәйә, п’адша дьве:
-Wә хwәш ь’әлалвә, ьәма ь’әлиса хwә жи бьхӧн, зер’ жи е wәнә.

Хәвәре чәтьн:
1.К’осә- а) мере бе р’у-сьмел, б) хернәхwәз
2.Ьәмдан- к’иськ
3.Т’ах- мәь’әл
4.Солбәнд- солдьру
5.Ишкил- сӧр’
6.Т’әнзив- т’әзнив, щур’әки п’арч’йи тәнькә
7.Ь’әлисә- щур’әки хwәрьнейә

Пьрс у пешданин:
1.Ь’ькйате ьинвьн у гьликьн
2.Сәрәщәма ь’ькйате чийә?
3.Бь хәвәре **к’осә, т’ах, солбәнд, т’әнзив, ь’әлисә** щӧмла чекьн у бьньвисьн.
4.Ь’әлисе чawa чедкьн?

ӘМ НАСИА ХWӘ БЬДЬНӘ ЩИ - WAP, ДОР - БӘРЕ МУСЬЛЕ

К’а Р’оьлата Навин чь ь’алидайә, әм т’әмам ьж мәщале сальхдайина т’омәри ьаш пе ьәнә. Ле ьәнә тышт, wәки дәрьәqа wанда хwә кәр’дькьн, йан сальх - сульхе сәр’а - бәр’а дьдьн. Ььлбәт, нәь’иеда, хазма Ираqеда, гәлә эзди дьминьн, у qәw-мандьне wьра нькарьн ьж гӧьдариа мә дәр бьминьн. Әм пьрса qимәтада бет’әрәф дьминьн, ле әм ььнә насиа дәрьәqа гӧнд у wap у жийина wанда дьдьн. Qьнйат, к’ижан жере ьатийә щиwаркьрьне, әw мәрәме wийи мьлук ьәйә.

Т’ариха we т’опрахейә дәwләмәнд ьәйә, ль к’идәре эзди

дьминьн. Эздиа әw бь чәтнайе мәзьн хwәйкьрийә. Ньлдана ьәр т'әне наве мерхасе эздийа гәлә wә'дә дьхwәзә. Әм ьәр т'әне чәнд ь'әва биннә бира хwә: Эзди Мирзә, Мир Щәфәре Дә'сьни, Чол бәг, е кö мьqабьли ь'öкöмәте ьәй ә'рәба, ьәй т'ьрка, ьәй фарьса шәр'кьрийә. Wәхта ь'ьнщьр'андьна шәр'к'ариа wан алие т'ьрка у ә'рәбада мәщале бәйантие ьатьнә хәвьтандьне - , мәсәлә, Ханәсореда, сала 1915 - а нав шәвәкеда 100 ь'әзар эзди qьр'кьрьнә, ле пәй we йәкер'а щьмә'т ах у ава хwәва гьредайи майә, анщах сәре хwә хwәйкьрийә у ьж qьр'буне хьлазбуйә.

Ньлбәт, эздийа р'ожа хwәйә нав т'арихедайә ьәрәр'әш ьана ь'öкöмәта Садамда дит. У әw wә'дәки кьн нинбуйә, ле - wә'дәки дьреж. Бь мет'оди сәре серида гönд у wаре эздийа кьрьнә нав ь'әсаре, паше ә'рәб wьра данә щиwаркьрьне, мал - мьлк'е ьж эздиа т'аланкьри данә ә'рәба. Ь'әркә лазьмбу, дьжмьнтайи пешда данин. Мьләте эздиа нәдььатә к'ьвшкьрьне, дьньвисин ә'рәб йан т'öрк'әман. Пьрс гььиштьбу we йәке, wәки гöндәки-да п'ара qәбиләке ә'рәббу йа дьн - т'öрк'әман, ле р'астие - эздибун.

Зордәсте Р'оьлате бехwәденә, ьндава эздиада дöбарә

беисафбун.

Шьмла Ь’раqеда гӧнд у wаре эздийа әвьн:

Нәһ’ийа Мусьледа әвьн wаре эздийайә жийине:

Wәлате Шех (Шехан - Эсфьн) , Кәндала, Мамр’әшан, Мьqбуле, Чаравна, Башик у Бәһзан, Бакасьр, Баә’дьр, Асийа, Щап’ара, Шех Идире, Сина, К’але Бадьр, Зариа, Ханьк…

Дора Дьһоке: Элк’уз, Бабан, Зехька, Һорьза, К’аршаф, Боса, Дохате, Срешка Хошаба, Мьфари, Нәсәьре, Чарәһи, Гӧлбара,Тафиан, Хатаре, Дака Мәзьн, Дака Бьч’ук, Мәшәфе, Чангана, Бабьрле…

Һәжмара бьнәлие ван гӧнде эздийайә нав т’әшкила Мусьле дьгьһижә 800 һ’әзари.

Хәвәре чәтьн

1. **Сальхдайин** - дайина сальха
2. **Т’омәри** - т’әмам, гьшт
3. **Мьлук** - р’унәрм, садә
4. **Дәwләмәнд** - дә’wләти
5. **Мал - мьлк’** - һәбук
6. **Садам** - wә’дәки сәрк’аре Ь’раqе

Мусьл

Пьрс у пешданин:

1. Дәрсе һинвьн у гьликьн
2. Дәрседа наве чь мерхасе эздиа тенә ьлдане?
3. Һун дәрһәqа wан мерхасада чь заньн?
4. Wәхта һ’ьнщьр’андьна шәр’к’ариа wан мерхаса дьжмьна чь дькьр?
5. Ханәсореда к’әнге у чьqа эзди һатьнә qьр’е?
6. Ь’раqеда чь нава дьднә сәр эздийа?
7. Наве чәнд гӧнде эздие Ь’раqе ьлдьн у бьньвисьн
8. Ьж ван гӧнд у wаре эздийа, qә к’ижан wәва насьн?
9. Ангори дәрсе, Ь’раqеда чьqас эзди дьминьн?

Ӏ’әмщьвата эздие Әрмәнистанейә пешьн

Ӏәжмара Р’ожнә’ма “Хорьрдайин Ӏайастанейә” 23 - е мәӏа сала 1923 - айә т’әбахеда (бәлге сьсиа) qьнйате бь сәрньвисара “Ӏ’әмщьвата эздиа быльндайе ч’ьйайе Әләгәзнеда” - йә бь чапа мәзьн дәрк’әтийә, к’ижанеда, хазма ӏатийә ньвисаре: “3 - е мәӏа сала 1923 - айә т’әбахе быльндайе ч’ьйайе Әләгәзеда, мерге ове Щангир аг’ада, ӏ’әмщьвата эздие Әрмәнистане qәwьми, т’әв к’ижане дьбун пенщи qасьда зедәтьр, ьж т’әмамиа ове эздиа, чawa ӏ’әсьни (е кӧ бәре бьнә’мре Урьстебун), ьса жи зӧqӧри (е кӧ ьж Әрмәнистана Тә’ч’икьстане мьӏащьрбунә).

Ӏәвале Каро Ӏамтелйане сәрwере п’ара комита qәза Эщмиазинейә агитасиае ӏ’әмщьват вәкьри ә’ламкьр, е кӧ кӧрт, ле бона сәрwәхтбуне ьеса бәрбьр’ибуна ӏ’ӧкӧмәта шewрейә дьлованиейә бәрбь мьләте ч’ук, хазма - эздиа, да к’ьвше, е кӧ ӏ’әтани we йәке, wәхта т’әмамиа р’ежима ӏ’але хьравдабунә, ве гаве qәйде шewрейи ӏьqуqиеда синоре бәрәмбәртие ӏьqуqиейә т’амда мәщала wанә ӏәман ӏәйә фә’мбәриа сиасие дәстбиньн, бьгьӏижнә ӏ’але малӏәбуниейи гӧлвәдайи, бь хwәндьне у т’әрбәткьрьне бьк’әвнә щерга мьләте шарьстани. Ӏ’ӧкӧмәта Әрмәнистанейә шewре у фьрqа комунистие ӏ’әму тышти we бькьн, wәки щьмә’та эздиа бь культурайе быльндвә у бьгьӏижә ӏ’але шарьстани.

Бьн дәстлəвхьстьн у ә’фәрьме гӧмр’әӏ’да ӏәвале Каро qәйдәр’ожа щьвате ә’ламкьр:

Пьрсгьреке ӏ’ал - зәwаще,

П’әвгьредана фәрмандарие т’әв ӏ’ӧкӧмәте,

Пьрсгьреке мәк’т’әве - хwәндьне.

Дәрӏәqа пьрсгьреке пешьн у сьсиада гәрә ӏәвале Лазо хәвәрда, е кӧ бь wи мәрәми ьж Т’ьлбисе ӏатьбу.

Ҳəвале Лазо, бь ньтьрандьна гəлə кемасиа , wəки бал qəбиле к’очəр ҳənə, хазма сəр пьрсгьреке ҳ’ал - зəwаща эздиа сəкьни.

1. Ə’мре меркьрьна qизайи лап ч’ук 15, ле е кör’а - 18 сали тер’абьвиньн
2. Qəльн лап бьдьнə ҳьланине, wəки щур’əки фьротане йан к’ьр’инейə, əwи бь п’ешк’еше р’əзəдьли бьгöҳезьн, wəки

хwәйе кӧр’ дьдьнә хwәйе qизе, wәки хәма кемасие щьһезе буке бьхӧн.

3. Р’әвандьна qизе һ’әсавкьн сущк’ариа щәзакьрьне.
4. Дәма зордәстиа де - бав, qәwьм - пьсмама щоте бь әвинтиа дӧали һәвва гьредайи дькарә бәрбьр’и wәк’иле теньвисаре (загс) - евә, пәй к’ижанер’а we херe пьштованиа qануне бьвинә.

Һәвале сәдьр жи сәр пьрсгьрека һәман сәкьни, да к’ьвше, wәки бәр дәсте һ’ӧкӧмәте ньвисар һәйә, к’а һәр эздик чьqа пәз у дәwаре wи һәнә, к’а һәман эзди чәнд кӧр’ у qизе wи һәнә.Тер’адитьна qәйде теньвисаре ьж говәка к’ара чawa диwане, ьса жи щьмә’та эздиа хwәха лазьмә.

Дәрһәqа һәман qьнйатида ьса жи һәвала Нуре хәвәрдьдә, йа кӧ бь ньтьрандьна һ’але жьна эздийи һесиртие, һ’әмqәбилване хwә дькә бангин, т’әрка wи һ’але бер’умәтие бьдьн у бьк’әвнә щерга мьләте шарьстани.

Һәвале Лазойи дәрсбеж щава щергә пьрсе Т’емур, Ә’лихан, Сәһ’иде qасьд у е дьн дан, к’ижан дәрһәqа һьнә пьрсе һ’ал - зәwаще, щьһебуне, п’ьр’жьнтие у хwәйкьрьна әwләдаданьн, пәй к’ижанер’а бь дәстләвхьстьне гӧмр’әһ’ әв qьрар бь йәкдәнги тенә qәбулкьрьне:

1. Qәйде теньвисаре (загс) бькьнә нав эздиа, бь к’ьвшкьрьна wәк’иле нәһ’иейи мәхсус ьж алие диwанхана теньвисареда.
2. Ә’мре һ’ал - зәwаще бона qиза лап кем 15, ле бона кӧр’а - 18 сали к’ьвшкьн.
3. Һиви wәк’иле һ’ӧкӧмәтейә т’әвбуйе һ’әмщьватекьн - wан пьрса биннә сери.

Хәвәре чәтьн:

1. Qасьд - wәк’ил
2. Һ’әсьни - наве эләкә эздиа

3. Зöqöри - наве эләкә эздиа
4. Кöрт - кьн
5. Бәрбьр'ибун - незикбун
6. Р'ежим - qәйдә, дәwләт
7. Ььqуqи - бь qануна, бь qьрара
8. Синор - ь'ьдуд
9. Т'әрбәткьрьн - ширәткьрьн, тә'лимкьрьн
10. Шарьстани - мәдәнйәт, култура
11. Фьрqә - партиа
12. Ә'фәрьм - малиава
13. Qәйдәр'ож - qәйде щьвате, пьрсе щьвате
14. Пьрсгърек - пьрс, пешданин
15. Фәрмандари - сәрк'ари, п'ара сәрк'арие
16. Ньтърандьн - дитьн, анина бәр ч'ә'ва
17. Qәбил - п'арәкә к'ома мәрьва
18. К'очәр - е к'очәриева дьдәбьрьн, дьжин
19. Зальмти - беисафи
20. Зәман - wә'дә, дәwр
21. Йа малек'әтьн - динбун, ь'арбун
22. Эqьл - aqьл
23. Ахри - хьлази, к'ötаси
24. Ломәлекьрьн - qәбулнәкьрьн, газьнкьрьн
25. Зерандьн - щәфадайин, бәләнгазкьрьн
26. Шәь'идбун - мьрьн
27. Qазьнщкьрьн - п'әйдакьрьн, хәвьтандьн
28. Зенди - саг'
29. Т'әйфәти - qәбилти
30. Теньвисар - ньвисар, ь'әсавньлдан
31. Ә'мьр - йаш, сал
32. Р'әзәдьли - бь xwәстьна дьле xwә
33. Хәмхöри - гöьдар, ь'әйф
34. Сущк'ари - гönәк'ари
35. Щәзакьрьн - диwанкьрьн
36. Хоф - тьрс
37. Әвинти - ь'ьзкьрьн, дьлк'әтьн
38. Пьштовани - пьштгьртьн, аликьрьн

39. **Ћәман** - диса әw, минани
40. **Ћ’әмqәбилван** - ьж qәбиләке, ьж щьмә’тәке
41. **Бангин** - гази
42. **Бер’умәт** - беqәдьр, беqимәт
43. **Әwләдә** - зар’
44. **Гӧмр’әћ’** - qәwин, зор, гӧр’
45. **Т’әвбуйи** - е / йа т’әв тыштәки дьвә

Пьрс у пешданин:

1. Дәрсе ћинвьн у гьликьн
2. Ћ’әмщьвата эздиайә пешьн к’әнге у к’идәре буйә?
3. Чәнд qасьд т’әв ћ’әмщьвате дьбун?
4. Wә’киле к’ижан эле эздийа т’әв ћ’әмщьвате дьбун?
5. К’и ћ’әмщьват вәкьр?
6. Qәйдәр’ожа ћ’әмщьватеда чь пьрс ћәбун?
7. Лазо к’ийә у ьж к’ӧ у чьма ћатбу ћ’әмщьвате?
8. Лазо дәрћәqа к’ижан пьрсе qәйдәр’ожа ћ’әмщьватеда хәвәрда?
9. Гәло, пьрсе wәки Лазо дәрћәqа wанда хәвәрда, иро жи нав щьмә’та мәда ћәнә, йан ћатьнә ћьланине?
10. Wәки бәр дәрәще хьрав ббьр’ьн, Лазо чь пешданин кьрьн?
11. Хенщи К.Ћамтелйан у Лазо ћ’әмщьватеда ьди к’и хәвәрда?
12. Ћ’әмщьвате чәнд у чь qьрар дәрхьстьн?
13. Ћун к’ижан пьрсе ћ’әмщьватеда әнә’нәкьрир’а qайильн?
14. Бь хәвәре **qасьд, кӧрт, ћ’ьдуд, синор, шарьстани, фьрqә, әфәрьм, qәйдәр’ож, пьрсгьрек, фәрмандари, к’очәр, зальм, зәман, йа малек’әтьн, ахри, ломәкьрьн, зерандьн, qазьнщкьрьн, зенди, т’әйфә, теньвисар, әмьр, р’әзәдьли, хәмхӧр, сущк’ар, щәзакьрьн, әвинти, пьштовани, ћәман, ћ’әмqәбилван, бангин, бер’умәт, әwләд, гӧмр’әћ’, т’әвбуйи** щӧмла чекьн у бьньвисьн
15. Хәвәре **qасьд, ћ’ьдуд, синор, фьрqә, qәйдәр’ож, пьрсгьрек, фәрмандари, зәман, ахри, т’әйфә, теньвисар, әмьр, әвинти, пьштовани, бангин, әwләд, т’әвбуйи** чь qьсминә?

EZUKI.COM

К’ома эздиайэ к’ылам - р’эqасейэ пешынэ сэр наве Э’зизе Э’мэр

Дэwр у зэмана к’ылам у р’эqаса щики фэрз у бэрбьч’э’в нав э’мре щымэ’та эздийа гьртийэ. Нав щымэ’та эздийа б а w э р - бькэ т’ынэ эшq у шайик, wэки бе к’ылам у р’эqас дэрбазвын,

ле, ы’эйф, wэки ы’этани сала 2007 - а к’омэк т’ынэбу, кӧ к’ылам у мыqам, р’эqасе эздиа чаwа лазымэ э’йанкэ, бьдэ к’ывше. У, awa, сала 2007 - а, сайа щэфе Э’зизе Э’мэр, щара пешын дыниаеда к’ома эздиайэ к’ылам у р’эqасе ыатэ т’эшкилкырьне. Сэрк’ариа к’оме спартынэ эwлэде щымэ’та эздиайи лайиq, дэрсдаре п’ыр’салэ, зане сӧр’а к’ылам у р’эqасе мылэтие Омэре Шэро.

Ыма р’ожа пешында ыатэ qыраркырьне, wэки наве Э’зизе Э’мэр, е кӧ, чаwа ыатэ готьне, т’эшкилдар у ы’имдаре к’омейэ, к’ома к’ылам у р’эqасе эздикикын.

Ӏ’этани ньӏа к’ом т’әв гәлә у гәлә т’әдбира буйә, нәӏ’ийе Щьмӏөрйәта Әрмәнистанейә башqә - башqәда пешда ӏатийә у избаткьрийә, wәки щьмә’та эздийа xwәйа ӏ’өнөрмәнди у мират’а мәдәнйәтейә дәгмәйә, wәки эзди бе к’ьлам у мьqам, бе листьк у р’әqас нькарьн бьжин у йолә ӏәр’ьн, wәки к’ьлам у р’әqас нә кӧ т’әне ӏ’өнәрмәндинә, ле ьса жи - п’арәкә т’арих у ә’мьре мәнә.

Хәвәре чәтьн:

1. Дәwр - wә’дә
2. Зәман - wә’дә
3. Бәрбьч’ә’в - бәр ч’ә’ва, ә’йан
4. П’ьр’салә - гәлә сала
5. Т’әдбир - кер, дәрәщә
6. Ӏ’өнәрмәнди - ӏ’өнөр’, сьнә’т
7. Мәдәнйәт - култура

Пьрс у пешданин:

1. Дәрсе ӏинвьн у гьликьн
2. Мә’на к’ьлам у мьqама нав ә’мьре щьмә’та мәда чьqаси мәзьнә?
3. Чьма ӏ’әтани сала 2007 - а к’ома эздиайә к’ьлам у р’әqасе т’ьнәбу?
4. Щара ә’wьл к’ома эздиайә к’ьлам у р’әqасе к’әнге у к’и т’әшкилкьр?
5. Сәрк’ариа к’ома эздиайә к’ьлам у р’әqасе сьпартнә к’е?
6. Бь хәвәре **дәwр, зәман, бәрбьч’ә’в, т’әдбир, ӏ’өнәрмәнди, мәдәнйәт** щӧмла чекьн у бьньвисьн.
7. Хәвәре **дәwр, зәман, бәрбьч’ә’в, т’әдбир, ӏ’өнәрмәнди, мәдәнйәт** чь qьсминә?

Ћәжмара эздиа сала 1922 - а Әрмәнистанеда

Сала 1922 - а к'ьтева бь наве **"БЬНӘЛИЕ ӘРМӘНИСТАНЕ**
Анори цьсм, ә'мьр, хwәндьне у мьләт
Цьнйате сала 1922 - айә ь'алньвсиара малъәбуна гёндитие", бь дӧ зьмана - әрмәни у урьси дәрк'әт.

К'ьтев бь we йәке бона мә балк'ешә, wәки weда мә'лумәти дәрьәца ћәжмара эздиада ћәнә, е кӧ, фә'мадрийә, wи чахи Әрмәнистана Советиеда манә. Awa, сала 1922 - а дидәма ћәжмара эздиа **цәза Р'әwaнеда** wa буйә:

1.Цәмәрлу - 2
2.Әхтә - 248
3.Ведибасар - 4
4.Шәћәре Р'әwane - 5

Цәза Ленинакане:

1. Дузк'әнд - 115
2. К'афт'ар'ли - 20
3. Г'айгули г'азанчи - 9
4. Молла –гйогча - 33
5. Тә'лин - 574
6. Ћ'әщихәлил - 4526
7. Шәћәре Ленинакане - 22

Цәза Эщмиазине:

1. Сәмәцәр - 765
2. Әштәрәк - 11
3. Цӧрдӧцӧли - 1409
4. Зангибасар - 72
5. Шәћәре Ваг'аршапате - 6
6. Шәћәре Әштәрәке - 47

Нор Байазет:

1. Нор Байазет - 12
2. Шәһәре Нор Байазете - 27

Лор'и:

1. Степ'анаван - 22
2. Варансовка - 5
3. Шәһәре Степ'анаване - 11

Qәзада дидәм сала 1922 - а wа буйә

1.Р'әwан - 259
2.Ленинакан - 5299
3.Эщмиазин - 2310
4.Нор Байазет - 39
5.Дилищан - 0
6.Лор'и - 38
7.Qәрәк'ьлисә - 0
8.Зангезур - 0
9.Мег'ри - 0

Ле т'әмамиа Әрмәнистанеда ћәжмара эздиа wа буйә:

1.Т'әмамиа п'аре qәза - 7827
2.Т'әмамиа шәһәра - 118
3. Т'әмамиа Әрмәнистане - 7945

Хәвәре чәтьн:

1. Ћәжмар - р'әqәм
2. Балк'еш - ћ'әwаск'ар
3. Мә'лумәти - сальх
4. Дидәм - щие дитьне, т'әмашәкьрьне

Пьрс у пешданин:

1. Сала 1922 - а чь к'ьтев дәрк'әтийә, wәки теда ћәжмара эздие Әрмәнистане жи ћәйә?
2. Сала 1922 - а чь qәза Әрмәнистана Советиеда ћәбун?
3. К'ижан qәзайе Әрмәнистана Советиеда эзди дьман?
4. К'ижан qәзайе Әрмәнистана Советиеда эзди нәдьман?
5. К'ижан qәза Әрмәнистана Советиедва эзди дьћа зә'фбун?
6. Дәрсе ћинвьн у гьликьн
7. Ћәжмара эздиайә сала 1922 - а у ве гаве ћьмбәри ћәвкьн
8. Ньћа мәрза wәда чьqа эзди ћәнә?
9. Ве гаве Щьмћөрйәта Әрмәнистанеда чьqа эзди дьжин?
10. Бь хәвәре **ћәжмар, балк'еш, мә'лумәти у дидәм** щөмла чекьн у бьньвисьн
11. Хәвәре **ћәжмар, балк'еши, мә'лумәти у дидәм** чь qьсминә?

ЩАСМЕ ЩӘЛИЛ
(1908-1998)

СӧЛЕМАН П’ЕХӘМБӘР У БАЛЧ’ЕМК

Сӧлеман п’ехәмбәр
Кьрә фәрман у сәфәр,
Ӈ’ӧкӧм кьр сәр тәйрәда,
Ль сәр бә’ра, ә’рш-ә’рда,
Кӧ тәйр т’әмам т’опвьн, бен,
У qәсрәке бькьн шен,
Жь п’әр’-баске wанә хас,
К’очьк-сәра бьвә саз,
Бона жьна Сӧлеман
Теда бьвә тә’р у щан.
У щав фьр’и чар али,
Тәйр бәрәвбун wәк хали,
Данин совәта гьран,
Ьнәк ьәрс к’әтьн, гьрйан,
Wәки әwә бе баск-пәр’,
We бьвнә xwәлисәр,
Әwe чawa бьфьр’ьн?

Бьжин у бьдәбьрьн,
Тәйахнакьн бәр сӧр’ у сәрме,
Ль арана бәр гәрме,
Бьминьн бе баск у п’әр’,
Ай, ә’щева п’ьр’к’әдәр.
Wьр хәвәрдан кӧнд у бә’з,
Бь ьерсәьерс, ләзәләз,
Ле балч’емка мьхәнәт,
Р’абу щьвате дәрк’әт,
Леда чу щәм п’ехмбәр,
П’антә леда we ль бәр,
Әwe гава ханьм ди,
Кьр гәвәзти, фәсади:
-Тәйрәдә т’әв- ч’ук-мәзьн,
Бона wә бунә дьжмьн,
Әзьм т’әне хирәтк’еш,
П’әр’е мьн wәр’а п’ешк’еш.
Го- ханьма гәрдәнгаз,
Ьлдә п’әр’е мьнә хас.

У wьр жьна п’ехәмбәр,
Ь’әзар тә’м харьн да бәр,
У әw балч’емка дӧр’у
Т’ер хар, дәрк’әт, леда чу.
Дәрбаз нәбу ье мӧхдар,
Ханьм чу ах-бәре сар…
У Сӧлемане ь’әзни
Фәрман пашда ьлани.
Гьишт тәйрада мьзгин,
У wан биркьр дәрд у шин,
Р’оже шабун у фьр’ин,
Ь’әта ч’ә’ве wан бьр’и
Ле балч’емка гәвәзә,
Жь тәйрәда дьтьрсә,
У әw минани бәре,
Р’ож дәрнак’әвә гәр’е.
К’е дӧр’уйә, гәвәзә,
Ь’але wан ьайә ә’сә…

Хәвәре чәтьн:

1.Фәрман- ә’мьр, ь’ӧкӧм
2.Сәфәр- р’ewити, шәр’
3.Qәсьр- сәра, авайи
4.К’очк- qәсьр, сәра
5.Бьвә тәр’ у щан- щаьлвә
6.Совәт- qьсә, шewьр
7.Бьдәбьрьн- бьжин
8.К’әдәр- эш, дәрд
9.Кӧнд у бә’з- щур’е тәйрәданә
10.П’антә леда- бәр сәкьни, т’әмәнәбу
11.Фәсади- гәвәзәти, навтедан
12.Гәрдәнгаз- стуйе бәдәw, зьрав
13.Мӧхдар- wә’дә, wә’дәки кьн
14.Ь’ьзни- дьлшькәсти, шинеда

Пьрс у пешданин:

1.Шьере әзбәркьн у бежьн
2.Шьере чәнд шагьрт бь дьлqа бежьн
3.Нета шьере чийә?
4.Ьун заньн балч’емк чийә?
5.Бь хәвәре **фәрман, сәфәр, qәсьр, сәра, к’әдәр, фәсади, гәрдәнгаз, мӧг’-дар** щӧмла чекьн у бьньвисьн.

Хwәдедайе Шех - К’әләше

(1922 - 1987)

Ӏ’әму зәманада жи щьмә’та мә әwләде песәкьни у пешәwьти данә, е кӧ әмәк р’етьнә у щәфа дитинә, wәки әм бенә наскьрьне, qьраре мә бенә хwәйкьрьне у пешдабьрьне. Ьж wан әwләде щьмә’та мәбу Хwәдедайе Шех - К’әләше, е кӧ бь т’әмамиа ә’мре хwә избаткьр, wәки бадьлъәwа нәжи у ә’мре хwә дәрбазнәкьр.

Хwәдедайе Шех - К’әләше, фә’мдарийә, т’ьреqбу у пештьри хәвата гӧнд, әwи ьса жи т’ьреqтиа хwә дькьр, чьмки әw ьм борщбу, ьм жи - щавдари.

Чахе шәр’е Wәт’әниейи мәзьн дәстпебу, әw гӧнде Шамиранеда (wи чахи колхозбу) дьхәвьти. Чawa дьвен, ә’мьре wи бәр ә’скәрие дьк’әт, әw бьрнә ордие. Чawa гьлидькьн, Хwәдедайе Шех - К’әләше бетьрс чу ә’р’афе мәйдане. Әw сала 1942 - абу, чахе ььла ье саләк т’әмамнәбьбу, wәки алмана авитбу сәр wәлате шewре…Чawa нав хәват у т’ьреqтиа хwә, ьса жи ә’р’афе мәйданеда Хwәдеда сәрфьнйаз у р’успибу.

Ордиеда әw гььиштә р’өт’бе сержанте гвардиаейи мәзьнтьр, qӧмандаре к’ома мотоагьркьрьне буйә.

К’ома wи т’әв азакьрьна Леььстане у ььлдана Бер’лина мәрк’әза Алманиа фашистие буйә.

Әм ьж сальх - сульхе дәрьәqa wидайә к’ьтевада майи ьса жи педьь’әсьн, wәки 24 - е мәьа сала 1944 - айә нисане баталйона Хwәдедайе К’әләш ьында гӧнде Украинаейи Бартнике

дьк’әвә qәләче.

Фашиста дәстбь эришкьрьне кьр, ле к’ома Хwәдеда р’әв дьжмьнхьст у ьса жи бист ә’скәре wан көштьн.

Wи шәр’ида Хwәдедайе К’әләш хәдар бьриндардьвә.

Бона хөртиа ә’р’афе мәйданеда кьри әw лайиqи медала “Бона ә’фатие” бу.

Ьса жи гьлидькьн, wәки мәһа сала 1944 - айә һ’әзиране ә’скәре советие эрише дьвнә сәр гөнде мәрза Украинаейә Лвовейи Забрешеве. Забрешеве сәбьргәһа р’ьйа һ’әсьнбу. Wи шәр’е гьранда әw бь ч’әка хwә һ’әйшт ә’скәра дькӧжә, ле чахе дәст у ләпа дькнә шәр’, әw дө фашиста жи дькӧжә. Сәрк’арие дәрһәqа ә’фатиа әwләде щьмә’та эздиада ә’лами сәрк’ариа һәрәбьлнд кьр, у Хwәдедайе К’әләш лайиqи ордена Стәйрка сор бу. 15 - е мәһа сала 1945 - айә к’ануна пашьн баталйон к’әтә гөнде Леһьстанейи Лушковина Щә’нубе. Гьлидькьн, wәки нәйара шәр’әки гьран дани. Вьра Хwәдеда бь гөләр’әше 8 фашист көштьн - ле хwәха жи һ’әвт щийа бьриндарбу.Ле чахе әw ьж щие һ’әйшта бьриндарбу, һәвал - ьогьра әw анщах ьж ә’р’афе мәйдане дәрхьстьн, wәки һәвале wани хөрт ньшкева нәйе көштьне. Бона ә’фатиа ви шәр’ида кьри әw бь ордена Сьвһ’анейә дәрәща сьсиа һатә р’әwакьрьне. Бона шәр’е Одере, Нисайе у Балт’икаеда әw ьса жи лайиqи медала Щьмһөрйәта Леһьстане бу.

Чахе бьһара сала 1945 - а щьмә’та Йәктиа Советие п’айт’әхте Алманиаеда фашист анинә р’айе, фә’мдарийә, wәки п’ьр’аниа ә’скәра гәрә вәгәр’йана мала хwә - сәр хәвата ә’дьли. А ьса жи Хwәдедайе Шех - К’әләше вәгәр’йа гөнде хwә, сәр хәвата ә’дьли у ә’фьрандарие. Сале ахрие әw гөнде нәһ’иа Арташатейи Арак’саванеда ма, хәвьти, ә’фьранд у щер’ьбандьна хwә бь һ’ьзкьрьн у хwәстьна мәзьн дәрбази

ньсьла пәйһати кьр. Сала 1987 - а Хwәдедайе Шех - К'әләше, әмәкдаре шәр'е Wәт'әниейи мәзьн, т'ьреqа занә сәре хwә дани ах у бәре сар, ле нав у дәнг, әмәк у кьрьна wи ман у найенә биркьрьне. Әw гönде Шамиранеда һ'әдкьрийә.

Щьмә'та мә дьве: "Гиһа сәр к'ока хwә шиндьвә". Әв мәсәла щьмә'та мә һәрдö әwләде Хwәдедайе Шех - К'әләше - Әсо у Бьро, еqинкьр: әw, сале шәр'е хwәйкьрьна ә'рд у синоре Әрмәнистане, р'абунә хирәте у минани баве хwә чawa наве хwә, ьса жи наве мьләте эздиа ә'йанкьрьн.

Әсо, бьре мәзьн, т'әшкила кома Арташатейә wәлат-п'арезиеда чу Арсахе: шәр'е wийи бона хwәйкьрьна ә'рде Әрмәнистане ьж гönде Ерасхаване дәстпебу, Сәдәрәке, сьвдәра Лачине, Бузлухе, Манашиде, нәһ'иа Мартакертева дәрбазбу у гьһиштә һ'әйло азакьрьна мәрк'әзәкә мәдәнйәта әрмәниайә нав у дәнг - Шушие. Әсойе Хwәдеда ьса жи т'әв шәр'е нәһ'әиа Шаһумйанеда буйә. Әwи шәр'е хwәйи азадарие Физулиеда хьлазкьрийә, у пәй хьлазбуна шер'р'а вәгәр'иайә сәр хәвата ә'дьли у ә'франдар

Минани баве хwә Әсо жи дьфькьрә, wәки "хwәйкьрьна т'о-праха wәлет, ль к'ö тö дьжий, борщдариа пирозә".

Хенщи qәдьр у ьörмәте, Әсойе Хwәдеда ьса жи лайиqи медала "Wәлатп'арезе Әрмәнистанейә" биранине у медала "Qöльхкьрьна шәр'вание " буйә.

Ле кör'е Хwәдедайе Шех - К'әләшейи дьн, Бьро, сала 1988 - ада т'әв һәрәк'әта Qәрәбаг'е буә, к'омәка qьнйати дайә фидайа.

4 - е мәһа сала 1992 - айә т'әбахе, бь фәрмана сәдре ЩӘ, әw бь wә'де се мәһа, Qәрәбаг'а Ч'ийайда т'әв ә'мәле шәр'вание буйә. Әw нав т'әшкила алайа Щьмһörйәтейә синорхwәйкьрьнейә дöда т'әв хwәйкьрьна сьвдәра Лачине, гönде Тег'е у Игит'е буйә.

Кьн ви щур’әийә сәрьатийа маләкә эздиайә нав у нишан, wәки бь әмәк у щәфе xwә т’әмамиа мьләтр’а qәдьр у ьөрмәт анийә.

Хәвәре чәтьн:

1. Зәман - wә’дә, дәwр
2. Песәкьни - хирәт
3. Т’ьреq - шех, п’ир
4. Т’ьреqти - борще шехтие, п’иртие
5. Орди - ә’скәр
6. Ә’р’афе мәйдане - дәшта шер’
7. Сәрфьнйаз - р’успи, бемьнәт
8. Р’успи - сәрфьнйаз, бекемаси
9. Р’өт’б - дәрәща qөльхе
10. Qәләчә - ч’ә’л у тә’лде ә’скәрие
11. Эришкьрьн - ь’ьщумкьрьн
12. Хәдар - гьран бьриндарбун
13. Хөрти - бетьрси, мерхаси
14. Ч’әк - силь’ә
15. Ә’фати - мерхаси, хөрти
16. Нәйар - дьжмьн, хернәхаз
17. Гөләр’әш - щур’әки сильь’ейә
18. Анинә р’айе - т’әсмилкьрьн, зорлекьрьн
19. Ньсьл - сьлсьләт
20. Eqинкьрьн - избаткьрьн
21. Т’әшкил - к’ом, йәкти
22. Wәлатп’арези - xwәйкьрьна wәлет, wәлатxwәйкьрьн
23. Ь’әйло - ь’әтани
24. Мәрк’әз - щие сәрәкә, орт’е
25. Мәдәнйәт - култура
26. Пироз - т’әмьз

27. **Хенщи** - пештьри
28. **Ӏәрәк’әт** - ӏ’әж, льпат, львин
29. **Фидайи** - шәр’ване азадарие
30. **Алайи** - к’омәкә әскәрайә гьранә

Пьрс у пешданин:

1. Дәрсе ӏинвьн у гьликьн
2. Бәри шәр’е Wәт’әниейи мәзьн Хwәдедайе Шех - К’әләше чьва мьжулдьбу?
3. Әw ьж к’ö чу шер’?
4. Хwәдеда ә’скәриеда гьӏиштә чь р’öт’би?
5. Дәрӏәqа мерхасиа Хwәдедайе Шех - К’әләшеда гьликьн
6. Хwәдедайе Шех - К’әләше wәхта шер’ к’ижан wәлатава дәрбазбуйә?
7. Те бира wә, к’а әw чь медал у орденава ӏатийә р’ә-wакьрьне?
8. Әw к’әнге чуйә р’ә’мәте у к’идәре ӏ’әдкьрийә?
9. Наве кör’е wи, е кö т’әв шәр’е хwәйкьрьна ә’рде Әрмәнистане бунә, чьнә?
10. Әсо у Бьро к’идәре т’әв шер’ у шәр’к’араие бунә?
11. Әсо, бона шәр’е кьри, лайиqи чь бу?
12. Щие ӏун дьминьн, эздие т’әвбуйе шәр’е Wәт’әниейи мәзьн у шәр’е Qәрәбаг’е ӏәнә?
13. Хәвәре **зәман, т’ьреq, т’ьреqти, орди, р’öт’б, эришкьрьн, хörти, ә’фати, нәйар, ньсьл, т’әшкил, мәрк’әз, мәдәнйәт, ӏәрәк’әт, qьнйат** чь qьс-минә?
14. Бь хәвәре **зәман, т’ьреq, р’öт’б, хörти, ә’фати, нәйар, ньсьл, мәрк’әз, мәдәнйәт, ӏәрәк’әт у qьнйат** щömла чекьн у бьньвисьн
15. Фьрqиа хәвәре т’ьреq у т’ьреqти шьровәкьн.

EZDIKI.COM

КАЛЕ АҚЫЛБӘНД

Авасе Ә’ли

(1939-2010)

- 1 -

Бәнде гәвәзә,
Ләвхьст кәвьн, т’әзә,
Орт’е дьбәзә,
Дур ле кьр мезә,
Бәлки тирәмә’р - зьмен бьгәзә,

- 2 -

Бәнде бефә’мдар
Р’уныш ьәрт’ьм хӧар,
Шӧхӧле хwә - бек’ар,
Сәр хәлqе кьр qар,
Бьра бьмьрә, бьвә хwәлиа сар.

- 3 -

Хорте qафсәqәт
Qолайибу хәйсәт,
Дьне фә’мнәкьр qәт,
К’әтә бәр ширәт,
Бьра зьк бэшә ьәрр’о, ьәрсәь’әт.

- 4 -

Жьна хәйиди, чу,
Әwләде беду,
Qәлийа wәкә му
Малда п’әйдабу,
Заньвә к’оча wи т’әв к’оча нәчу.

- 5 -

Әв гьлие ьана у хәте р’езе
Мьнр’а т’ьм дьго калке мьн Мәме
У бона qәнщие сәр ве к’аг’әзе

Әзе гьликьм пе ве qәләме.

- 6 -

Гәлә сала пешда, го, мәрики qәнщ
Дьне дәрбазкьр чawa aqьлбәнд,
Ь’әрч’е наскьри - ь’әсавкьрьн т’ащ,
Дьне бәлакьри - ль wи нав у дәнг.

- 7 -

П’ьр’бу мале wи, qәдре wи - гьран,
Мала бәрмеван - Xwәдева ә’йан.
Wан т’оп у бәста т’ьжи кәре пез,
Kапе ч’елака - гастине бун р’ез.

- 8 -

Wәрә бьнер’ә - алвера xwәда
Дö бәхте хере надә т’ö бәнда,
Бәр we дәwләте у we ьәбуне,
Т’әк кör’әк дабуйе - т’әк тайе т’әне.

- 9 -

Ле, wәр, бьнер’ә - әw кör’е qафсәqәт -
Дьнйа мешәкбу сәр гöье бььöст,
Шәв, р’о р’уньшти бәр чока жьне,
Тышт фә’мнәдькьр ьж чәрха дьне.

- 10 -

У щар - щара maqуле занә,
K’ур дьфькьри, дьлда бу к’әсәр:
- Wax, чи мьр’анә дәwләт у хәзнә,
Wәхта пәй мьнр’а кәс т’önә башәр.

- 11 -

Бьра р’әбе мьн нәкә т’ö башиа,
Жьна беә’сьл, әwләде беду,
Мина бьзуза бьк’әвә нав к’ьнща,

Р’öһ’е мəзьна дькожə, дьщу.

- 12 -

Аqьлбəнд калбу, qəwат ле бьрийа,
Бона бəхте хwə т’ьме дьгьрийа,
Кöр’е бехирəт, кöр’е бегöман,
Бук малда р’уньшти - ча ханма ə’йан.

- 13 -

У щар - щара кале мə - маqул,
К’ур дьфькьри нава ньвине:
- Мьрьн т’ьм һəйə, ле һьма, хазьл,
Калбун у пирбун т’ьнəбуна дьне.

- 14 -

Чəтьнə, лао, дəрба фəлəке,
Qə т’ö кəсир’а т’ьм найе сери.
Һ’ərд ч’ə’ва корбу, жьн да к’елəке,
К’ətə ньвина, р’оже хwə жьмьри.

- 15 -

Р’окə һавине бука бешəрм
Һьлда у wa гот мере хwəлисəр:
- Һəмьн, дьмьрə, ə’мре wи бошə,
Һьлдə у бьвə, бавежə мешə.

- 16 -

Мере сəржьньк сəр готна жьне -
Сəвətək ани - бефə’м да жьне,
Кьрə сəвəте баве ч’ə’ва кор,
Һьлда у бьр чу бəрва меше жор.

- 17 -

Чу, гьһиштə нав меше тə’ри,
Сəвət да ə’рде, шewра хwə р’ази.
Һьма wи чахи баве нивмьри

Дәнгәки мәлул wa кьрә гази:
- 18 -
- Сәвәте бьвә, мьрийе к'өлфәте,
Те жи мәзнви, бей ви йаши,
Көр'е тә ьылдьн, тенә сәвәте,
Минани тә биннә нав ви мешәйи.
- 19 -
Көр'е сәржьнык wәхта әв бьһист,
Qәй бе ь'ышйарбу хәwa к'ьбир,
П'ор'е xwә вәр'ут, т'әпа сәре xwә хьст:
Жьне чь анийә сәре баве фәqир?
- 20 -
Пашда вәгәр'йа, ьылда баве кал,
Кьрә сәвәте, ьылда, ани мал,
Чәнд бә'лги, дошәк жер'а кьр бәрп'ал,
Бука зөлмк'ар дәрва ьатә мал:
- 21 -
- Әв чь ь'әсавә, кор диса вьрә?
Мьн чь тәр'а гот, сәйе көр'е са,
Әз qиза аг'а бәр ви ч'ә'вкори
Xwә навьм ьәрр'о хөлам у щари?
- 22 -
Ььма wи чахи көр'е ь'ыш сери,
Ьж ә'рде ьылда шьвдара ьазьр
Готна тә к'өта, кьрә нивмәри
У ьж мал дәрхьст жьна дьлк'афьр.
- 23 -
- Дьнер'и, көр'е мьн, wәки де у бав
Навьн гөләке, диса бен дьне,
Ле ьәр бәхт занә, көр'е бәхт, исаф,

Де - бава хwәйкә ћ’әта мьрьне.

- 24 -

Ћинвә, кöр’е мьн, ћинвә хwәндьне,
Хwәр’а қазьнщкә хәват у п’ешә,
Мьрна wи хорти, гöћ нәди жьне,
Калке хwә фәқир - бьви нав мешә.

Хәвәре чәтьн:

1. Гәвәзә - мәрьве гәвәзтие дькә, шәр’ - бöг’дана дькә
2. Дьбәзә - дьр’әвә
3. Мезәкьрьн - ньћер’андьн, т’әмашәкьрьн
4. Тирәмә’р - мә’ре ч’ук
5. Қафсәқәт - беаqьл, аqьлсьвьк
6. Әwләде бедy - бек’ар, беаqьл
7. Қәли - щур’әки хwәрьнейә, ьж гошт те чекьрьне
8. П’әйдабу - дәстк’әт, ћатә дитьне
9. Т’ащ - т’аще п’адше
10. Бәрмеван - мевањ’ьз, т’ьм меван ле дьқәсьдьн
11. Гастин - щие дewьр гьредьдьн
12. Алвер - к’ьр’ин - фьротан
13. Бәндә - мәрьв, ћесир
14. Тайе т’әне - кöр’е т’әк т’әне, wәки бьре wи т’ьнә
15. К’әсәр - дәрд, кöл
16. Хәзнә - щие зер’ у зива, п’әра
17. Башәр - аqьл, сәрәдәри
18. Р’әб - навәки Хwәдейә
19. Беә’сьл - бећ’им, нәт’әмьз
20. Бьзуз - меш - морәкә, wәки к’ьнщ у п’арч’а хьравдькә
21. Дькожә - котьн: ћ’әсту те котьн
22. Бьрйа - дәрбазбу
23. Маqул - аqьл, т’ор’ьн, мә’рифәт
24. Фәләк - бәхт, йази, чәрх

25. **Бош** - бадьлһәwa, вала
26. **Сәржьньк** - е гöр'а жьне, е хәйсәте жьнада
27. **Сәвәт** - дәрданә, wәки ч'ъqле тәр' те чекьрьне
28. **Мәлул** - нә ша, нә әшq
29. **К'öлфәт** - жьн, нәфәре мале
30. **Йаш** - ә'мьр, чах
31. **К'ъбир** - мәзьн, хәwa к'ъбир
32. **Бәрп'ал** - бә'лгие бәрп'ал
33. **Щари** - жьна хöлам
34. **Дьлк'афьр** - беисаф, бехwәде
35. **Qазьнщкә** - бьхәвьтә, дәст бинә, п'әйдакә
36. **Фәqир** - бәләнгаз, һесир

Пьрс у пешданин:

1. Ә'франдьна "Кале аqьлбәнд" әзбәр һинвьн у сьре - дор бежьн
2. Ә'франдьне һинвьн у гьликьн
3. Мә'ни у мәрәме ә'франдьне дәрһәqа чьданьн?
4. Кале аqьлбәнд чьма бәрхwәдьк'әт?
5. Әв сәрһати к'и шайирр'а гьликьрийә?
6. Р'оке буке чь готә мере хwә?
7. Көр'е аqьлбәнд чь кьр?
8. Чахе әwи баве хwәйи кор бьрә мешә, бав чь готә көр'е хwә?
9. Көр' паше чь кьр?
10. Гәло, кьрьна көр' у буке чьqаси р'аст у шашә?
11. Сәрәщәма ә'франдьне малда гьликьн у бьбьһен, к'а нәфәре wa чь дьвежьн
12. Бь хәвәре **гәвәзә, тирәмә'р, qафсәqәт, т'ащ, бәрмеван, гастин, к'әсәр, хәзнә, бьзуз, фәләк, бош, сәржьньк, сәвәт, мәлул, к'ъбир, бәрп'ал, дьлк'афьр** щöмла чекьн у бьнвисьн.
13. Хәвәре **тирәмә'р, т'ащ, гастин, к'әсәр, хәзнә, бьзуз, фәләк, сәвәт, бәрп'ал** чь qьсминә?

Ч’ьйа у зьйарәтгәье Шәнгале

Ч’ьйайе Шәнгале хwәйе т’арихәкә бь бәрхwәдан у сәрььлданә. Кәсе ьж шьмале, wәки ьж бәр фәрмана хwунибунә, хwә ль ч’ьйайе Шәнгале гьртьнә. Әw дәр буйә кәла хунийа. П’ьр’аниа бьнәщие ве нәь’ие ьж шьмале у р’оавайе ьатьнә.

Ч’ьйайе Шәнгале ч’ьйаки нав дәштедайә. Дьрежайа ч’ьйе wәкә 96 километрайә у фьрәйа wи жи, ль дәрдора 20 километрә. Бьльндайа ч’ие дьгььижә 1900 метри. Нәь’иа, wәки эзди ле дьжин, ьж ьәрдӧ алийе ч’ьйева 80 километра фьрәйә. Щийе эзди ле дьжин wәкә 10 ь’әзар километре чаргошәйә. Ль шьмал у щә’нуба ч’ийе, сәрансәр бәрбь ч’ьйева, эзди ле дьжин.

Ль сәре ч’ьйайе Шәнгале, чawa ьатә готьне, qӧва “Чьл мера” ьәйә. Ле жера we qӧва “Шәрфәдин” у дәшта Ньсебине, Багок у Щуди же тенә к’ьвше. Жора ч’йе qәйайе бьльнд, минани qәрәwьләки, ль дәштәке ьәнә. Әw ч’ьйа, минани qәрәwьләки, наьелә гӧр у дьз бьк’әвнә нав пәзе wи. Әwи ч’ьйайи щьмә’та мә хwәйкьрийә у хwәйдькә.

Орт’а ч’ьйе у гәлие wида т’ьжә р’әз у мерге феки у т’ьтуненә. Ава гәлие К’ерсе, йа шьмала шәьәре Шәнгале у ч’әме

Сулахе, бахче хӧрма, ӏ'ьнара у ӏежира авдьдә у ьса дьк'ьшә бәрва Шәнгала Щә'нубе.

Ль сәр ч'ьйайе Шәнгале зьйарәтгәӏа Чьл мера ӏәйә. Әв зьйарәт щие мьщльса р'ебәриа т'әшкилкьрьна дине эздиабуйә. Щие зьйарәте щики гәләки гьранбьӏайә у ьж ӏәрдӧ алиава те к'ьвше, wәки зьйарәта "Шебьлqасьм" бәр дәве гәлие К'ерсейә. Әw у дора we минани бьӏӧштенә, ль we дәре фәqире йәкнав - qәwал, дьжин.

Ль р'асәри Сулахе зьйарәта "Амадинә" у ль р'асәри гӧнде Гобәле зьйарәта "Шәрфәдин" ӏәйә, сале се р'ожа щьмӏ'а Шәрфәдин пироздькьн.

Бь готьна Щон Гесте ньвиск'ар, сала 1259 - а Шәрфәдин сәрк'аре әләкә Ӏ'әкари буйә, ль ӏьмбәри Ӏулакойе мохол - ьж ч'ьйайе Ч'ә'вр'әш ӏ'әта гәлие К'әмахе (незики Әрзьнгане), кәтийә нав щәнгәкә гьран у we щәнгеда шәӏ'идбуйә. Т'ьрба wи ль Зозане Шәрәфдине чедкьн. А ләма жи әм Шәрфәдин wәкә сәрәскәре хwәйкьрьна айина дине хwә дьвиньн. А ләма жи эзди әwи wәкә qәwатәкә пироз у хwәйе qәwата мәзьн дьвиньн.

Хәвәре чәтьн:

1. **Бәрхwәдан** - шәр'к'ари, т'авкьрьн
2. **Сәрьӏдан** - өсйан, шәр'к'ари
3. **Фәрман** - ә'мьркьрьна qьр'кьрьне
4. **Хуни** - мьӏащьр, щишьӏ'ьти
5. **Бьнәщи** - бьнәлие ә'сли
6. **Зьйарәтгәӏ** - зьйарәт
7. **Мьщльс** - шewр, диwан
8. **Р'ебәри** - сәрк'ари
9. **Гьранбьӏа** - qимәтли
10. **Бьӏӧшт** - щьнәт
11. **Фәqире йәкнав** - мьриде фәqир
12. **Р'асәри** - пешбәри
13. **Щьмайи** - ә'йд
14. **Пирозкьрьн** - к'ьвшкьрьн, бьмбарәккьрьн
15. **Мохол** - монг'ол
16. **Щәнг** - шәр'
17. **Шәӏ'идбуйә** - сәва айина дин ӏатийә кӧштьне
18. **Щон Гест** - ӧ'льмдаре ьж Америкайе, эздинас

Хенщи ван, qöва Сыщадин у qöва Эзи ьэнэ.

Р'е у р'ьзме эздитие ль we нэь'ие ангори qьраре бэре тенэ мэшандьне.

Пьрс у пешданин:

1. Ч'ьйайе Шэнгале ль к'идэрейэ?
2. Дэрсе ьинвьн у гьликьн
3. Ч'иайе Шэнгале у щи wape дьне, дэрьэqа к'иажанада ьатйэ готьне, ь'эркэ сэр хэрите ьэнэ, бьдьнэ хане
4. Дьрежайа ч'ийе чьqасэ?
5. Фьрэйа ч'ьйайе Шэнгале чьqасэ?
6. Ч'ьйайе Шэнгале чьqаси бьльндэ?
7. Щие эзди ле дьжин, чьqа э'рдэ?
8. Ль сэре ч'ьйайе Шэнгале чь qövэ у зьйарэт ьэнэ?
9. Жора ч'ьйе минани чийэ?
10. Ч'иа у гэлие Шэнгаледа чь шиндьвьн?
11. Фэqире йэкнав ль к'ö дьжин?
12. Зьйарэта Амадин ль к'öйэ?
13. Ньвиск'ар Щон Гест дэрьэqа шэр'к'ари у нав - дэнге Шэрфэдинда чь гьлидькэ?
14. Т'ьрба Шэрфэдин ль к'ö ьатийэ чекьрьне?
15. Бь хэвэре **бэрхwэдан, сэрььлдан, фэрман, хуни, гьранбььа, чаргошэ, зьйарэт, зьйарэтгэь, мьщльс, р'ебэри, эздити, бььöшт, йэкнав, э'йд, щэнг, шэь'ид, пироз** щöмла чекьн у бьньвисьн
16. Хэвэре **бэрхwэдан, сэрььлдан, фэрман, хуни, зьйарэт, зьйарэтгэь, мьщльс, р'ебэри, эздити, бььöшт, э'йд, щэнг, шэь'ид** чь qьсминэ?

ДЫЛЕМ К’EWРИШКА Р’АЗАИЙӘ

Һ’ънара Т’аждин

(1956)

- 1 -

Дылем к’ewришка р’азаийә,
Кела һ’öве ле бышкьвтийә,
Былбыле ә’мре мын хәйидийә,
Wи бәре хwә мын гöһер’ийә.

- 2 -

Дылем тәр’а р’о, ә’сманбу,
Һ’öва тә wьр п’әнщвәдабу,
Чарһәйдора гöл, сосынбун,
Диса дыле тәр’а шабум.

- 3 -

Ах, тә чьма беисафи
Дылем хәдар дахкьр,
Кел ьж һ’öва мын бышкьвтийә ,
Йар, бызвьр’ә, ьылч’ынә.

Хәвәре чәтын:

1. **Дылем** - дыле мын
2. **Кел** - кел, щие дьрути
3. **Бышкьвтийә** - вәбуйә -кел дьбышкьвә
4. **Бәр** - р’у
5. **Һ’öв** - һ’ьзкьрын, әвинти
6. **П’әнщвәдабу** - шәwqвәдабу, бәлабьбу
7. **Чарһәйдор** - чарнькал, һәрчар алийа
8. **Гöл** - сосын - наве кölилканә
9. **Хәдар** - гьран, к’ур
10. **Ьылч’ынә** - аве дьһылч’ынын

Пырс у пешданин:

1. Шьер дәрһәqa чьдайә?
2. Шьере әзбәркьн у бежьн
3. Бь хәвәре **һ’өв, бышкьвтийә, былбыл, п’әнщвәдан, беисаф, дахкьрьн, бьзвьр’ә** щömла чекьн у бьньвисьн
4. Хәвәре **һ’öв, былбыл, исаф** чь qьсминә?

Һ’ьнара Т’аждин

П’ЬРА ОРТ’А МЬН, ТӘ, ЙАР

П’ьра орт’а мьн , тә, йар,
Бьра мәһ’кәм бьминә,
Әw нә һ’әсьн, нә дарә,
Әw нә кәвьр, нә авә,
Әw һ’öв у әвиндарә,
Һәр’ә,wәрә тö, фәсал,
Кö стуне бьн п’ьре
Нәһ’әжьн, нәчьн-нәйен.
Т’ьме, т’ьме, сал , зәман:
Һавинвә йан - зьвьстан,
Орт’а мәда әw мәһ’кәм
Бьра бьминә һәрдәм.

Хәвәре чәтьн:

1. **Йар** - дьлк’әти, һәвал, к’омәкдар
2. **Мәһ’кәм** - qәwин, бәрк’
3. **Һ’öв** - әвинти, һ’ьзкьрьн
4. **Фәсал** - һеди, бь гöһдари
5. **Стун** - к’еране бьн гьрание
6. **Зәман** - wә’дә
7. **Һәрдәм** - т’ьме

Пьрс у пешданин:

1. Сәрәщәма шьере дәрһәqa чьдайә?
2. Шайир әвинтиа xwә минани чь дькә?
3. Шайир чь т’әмие дьдә йар?
4. Шьере әзбәр һинвьн у бежьн
5. Бь хәвәре **мәһ’кәм, һ’өв, әвиндар, фәсал, стун, зәман, мәһ’кәм, һәрдәм** щömла чекьн у бьньвисьн
6. Хәвәре **һ’өв, стун, зәман, зьвьстан** чь qьсминә?

Һ’ьнара Т’аждин

ШӘМСО ЩАН

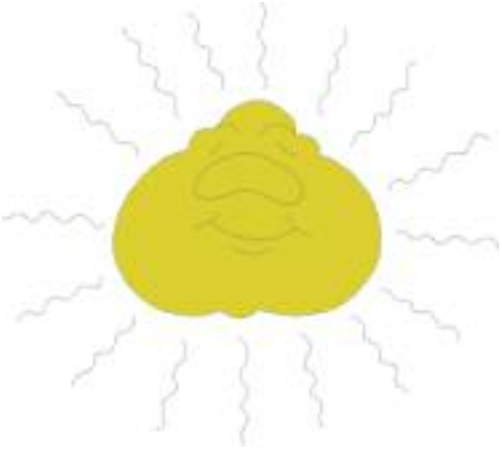

- 1 -
Шәмсо щан, диса, Шәмсо щан,
Тö омьди - ча дәрман,
Мьн һ’ьзкә у - wәрә р’ә’ме,
К’омәке бьдә домаме…
- 2 -
Бьск у гölием кölие бәрфе,
Wә’дә зутьр, сәд щар, һ’әйфе,
Т’әбйәта к’aw у к’öбарда
Һ’öв мешәйә, бьльбьл теда.
- 3 -
Qәwатам - wәкә гöл у р’ьһ’ан,
Сурәте мьн - мина шәмдан,
Гәрдән - ал, бь хәт у хал,
Т’әвда һоримә, безәwал.
- 4 -
Шәмсо, һьлдә, мьн бьфьр’инә,
Wәлат, wәлат бьгәр’инә,
Бьвә, дайнә мала йарем,
Пер’а шавьм, qәнщвә дьлем…

Хәвәре чәтын:

1. **Шәмс** - наве тә’ве, р’ожейә
2. **Омьд** - бәрбьһер, дьлр’ә’м
3. **Wәрә р’ә’ме** - исафвә, һ’әйфвә
4. **Домам** - qизап, бәдәw, дьлк’әти
5. **Т’әбйәт** - дор - бәр, мешә, ч’иа - бани, ч’әм, һешнайи
6. **Qәwатам** - qawата мьн
7. **Р’ьһ’ан** - щур’әки п’ьнщар’ейә, wәки wә’дәки чawa кӧлилк бещәрдькьрьн
8. **Шәмдан** - дәрдана шәме, муме
9. **Сурәт** - сьфәт
10. **Гәрдән** - сту, п’арәкә сту
11. **Безәwал** - т’әмьз, безәдә, хальс
12. **Йарем** - йаре мьн
13. **Дьлем** - дьле мьн
14. **Ал** - сор

Пьрс у пешданин:

1. Шьер дәрһәqа чьдайә?
2. Шайир Шәмс чь щур’әйи тинә бәр ч’ә’ва?
3. Шайир чь ьиви Шәмс дькә?
4. Шьере әзбәркьн у бежьн
5. Qә ьун шьера дьньвисьн?
6. Бь хәвәре **Шәмс, омьд, р’ә’м, домам, бьск, гӧли, т’әбйәт, бьлбьл, сурәт, шәмдан, гәрдән, ьори, безәwал, qәнщбун** щӧмла чекьн у бьньвисьн
7. Хәвәре **Шәмс, домам, бьск, гӧли, т’әбйәт, бьлбьл, сурәт, шәмдан, гәрдән, ьори** чь qьсминә?

EZDIKI.COM

Qьр’а щьмә’та эздийа п’адшатиа али Османда - сале 1915 - 1918 - а

Ә’зизе Ә’мәр
доктор, професоре
эздинасие, мерхасе
щьмә’та эздийайи
дӧщарә

Ангори нәһ’ие т’опраха, дидәма кӧштийа әвә:

1. **Ирац**: Шәнгал, Синун, Гобал, Дьгур, Гәлие Ә’ли бәге, Дьһок, Зорава, К’ерсе у Баре, Сиба, Т’ьлизәр, Т’ьлзафе, Хьрбе Qәwала, Гьрзәрк, Р’ьбуси, Шарок, Т’ьлкәзәв, Т’ьлбәнда, Кощо, Хотәми, Р’ьндәwан, Амәдиа.

Гӧнд у wаре жорготида wәкә 200 һ’әзар эзди һатнә кӧштьне.

2. **Әрмәнистана Р’оавайе**: wилайәт’а Wане, дәшта Ханәсоре у гӧнде дор - бәрда wәкә 100 һ’әзар эзди һатнә кӧштьне.

Әвәхә, Ахурик, Ангузәк, Анзава, Ащали, Арч’әq, Бегриб, Һаваси, Бещәрмо, Бертис, Гондурма, Зewa, Дерщәмәда Жерьн, Дерщәмәда Жорьн, Дӧаван, Г’ьнди, Эрщис, (Арч’еш), Т’әндурәк, Хачан, Хощәqышлаг’, Хосмиайн, К’ущапнар, Qәрәqәлә, К’ирато, Колзот, К’йучукк’ой, Мерване, Молаһ’әсән, Мучс, Мурадин, Йарьмqа, Ношар, Шаһманис, Шәрәфхане, Шикефти, Чалдьран, Чьраг’, Чибухчлу, П’ьшик’умбат’, Сәрай, Т’имар (Т’ьмар), Ут’е, Орене у е дьнеда wәкә 100 һ’әзар эзди һатнә кӧштьне.

3. **Wилайәт’а Муше** (Кәване к’ере), Әвәхә, Дийарбәк’ьре (дәшта Бышерие), Хәзалиа Мердине (Хәрза), Щьзире, Азька Жерьн, Азька Жорьн, Алкайе, Базидане, Басмуте, Бахьмсе, Беркле, Гәлие Зилан, Гедуке, Душайе, рер’е, Захорайе, эеике, Зерине, Хьнусе, Кахарине, Кавьр’зойе, Qӧбьлдоре, Корхе, Ч’ьнериайе, Qадунайе, Һащре, Һасктивайе, Мәймуние, Шәмзе, Шькәвта, Щанәсәкре, Р’аме, Фәqира у е дьнеда wәкә 60 һ’әзар

эзди ҺатнӘ кӧштьне.

4. **WилайӘт'а Әрзӧрьме** (qӘза БӘйазет - ӘлӘшгьре): Орт'ьла, Диадине у щи - wаре жийнейӘ дьнеда wӘкӘ 7500 эзди ҺатьнӘ кӧштьне.

5. **QӘза QӘрсе:** ГӘлие qӘза QӘрсейи Озьрлуйе (Ог'узлу), Алащайеда wӘкӘ пенщ Һ'Әзар эзди ҺатнӘ кӧштьне.

6. **Wаре Qаqьзманейи Qӧлпеда**, к'ижан дьк'ӘвӘ нав qӘза QӘрсе, wӘкӘ се Һ'Әзар эзди ҺатьнӘ кӧштьне.

7. **QӘза нӘҺ'ийа QӘрсейӘ Дигор'е у гӧнде дьне**: ӘлӘшгьре, Әманк'ойе, ЙӘманчайире, Әйла Сьнщо, Ак'аре, Байрамк'оме, БащӘлийе, Башк'едиквере, БелиҺамеде, ГогормӘс, Дигоре, (Т'екор), Дузгели, Т'охубуре, ХӘрӘбе, Хатабайе, Чибухльйе, К'йундойе, Һ'ӘсӘнщано, Нокайе, Щьндьрог'лийе, Сусуле, Ташнике, эздикайе, Тузаке, Улик'Әнде, П'ашарщике у е дьнда нӘҺ Һ'Әзар эзди дӘсте зоре ҺатьнӘ исламкьрьне - бьрьнӘ сӘр дине мӘҺ'мӘдие.

8. **Олк'а мӘрза СӧрмӘлиейӘ Идьре:** ХӘрфӘлуйе, Алчалуйе, Ә'сланлуйе, БӘндӘмураде, Баш СинӘке, Гели, ГӘрмӘшьва, ДӘмьсхане, ЗӘрифхане, Зоре, Хане, Хьрбе Сор, QӘрӘхт'ине, QӘрӘqуйе, Qуч'е, МӘхсудйа, Мащьрийа, Гӧнде шеха, Сайибьлахе, Таушане, Ташк'орпийе, Гӧнде К'Әло у е дьнеда wӘкӘ дӘҺ Һ'Әзар эзди ҺатнӘ кӧштьне.

9. Сала 1918 - а, wӘхта дӘрбазбуна **ч'Әме Арп'Әчайе** (Ахурйан) у **ӘрӘз**, wӘкӘ чар Һ'Әзар эзди хӘньqинӘ йан - дӘлйанӘ.

10. Һьнда гӧнде нӘҺ'ийа ӘрмӘнистана Р'оҺлатейӘ АхбаранейӘ ӘлӘгӘзе, QӧндӘхсазе, Qӧр'ьбог'азе, ЩӘрщӘрисе (КӘндале бӘш у НӘwала Ә'щӘле), бь дӘсте щӘрда ТӘйо бӘге к'ӧрд сала 1918 - а 800 мӘрьв ҺатьнӘ кӧштьне, ьж к'ижана ҺӘр т'Әне 19 мӘрьв ьж к'ома Р'Әшиде Әйо бунӘ.

Гӧнде ҺӘман нӘҺ'иейи К'арвансӘреда (П'ошт, Ә'мре Т'ӘзӘ, Садунс) 54 мӘрьв ҺатнӘ кӧштьне.

11. Ьж алие Тәйо бәге к'ördда ьж гönде ьәман нәь'иейә дьн wәкә 600 мәрьв ажотнә к'урайа дәwләта али Осман.

12. Т'опраха Гьрәсорада, к'ижан незики гönде мәрза **ЩӘ** - ә Арагасотнейи **Шамиранейә**, сала 1918 - а, нав р'ожәкеда, 24 мәрьв ьатьнә кöштьне, ьж к'ижана йәк - жьн буйә.

Демәк, бь ь'әсаве т'омәрийи дörьсткьри, ьж эздийа wәкә 500 ь'әзар мәрьв ьатьнә qьр'кьрьне.

Хәвәре чәтьн:

1. **Дидәм** - щи,т'әмашә
2. **Wилайәт'** - наве п'арәкә дәwләта т'ьркайә фәрмандариейә
3. **Т'опрах** - ә'рд, xwәли
4. **Т'омәри** - т'әвайи, т'әвайи ьылдайи

Пьрс у пешданин:

1. Дәрсе ьиньвьн у гьликьн
2. Ираqеда чьqа эзди ьатнә кöштьне?
3. Wилайәт'а Wане, дәшта Ханәсоре у гönде дор - бәрда чьqа эзди ьатнә кöштьне?
4. Әвәхе у щи - wаре дьнеда чьqа эзди ьатнә кöштьне?
5. Wилайәт'а Муше у дор - бәра чьqа эзди ьатнә кöштьне?
6. Wилайәт'а Әрзörьмеда чьqа эзди ьатьнә кöштьне?
7. Qәза Qәрседа чьqа эзди ьатнә кöштьне?
8. Qölпеда чьqа эзди ьатнә кöштьне?
9. Qәза Qәрсе у гönде дор - бәрда чьqа эзди ьатнә кöштьне?
10. Идьре у гönде дор - бәрда чьqа эзди ьатнә кöштьне?
11. Wәхта дәрбазбуна ч'әме Арп'әчайе у ч'әме Әрәз чьqа эзди qьр'бунә?
12. Гönде Ахбаранеда чәнд эзди у бь дәсте к'е ьатьнә кöштьне?
13. К'и у чәнд мәрьв ажотнә к'урайа дәwләта али Осман?
14. Т'опраха Гьрәсорада чәнд эзди ьатнә кöштьне?
15. Т'омәри чьqа эзди ьатнә кöштьне?
16. Кальк у пирке wә дәрьәqа qәwмандьне сале 1915 - 1918 - ада qә гьликьрьнә?
17. Бь хәвәре **дидәм, т'опрах, т'омәри** щömла чекьн у бьньвисьн
18. Хәвәре **дидәм, т'опрах'** чь qьсминә?

К’ътева Щәlwa

1. Әw, е кӧ бәри ӏ’әму мӧхльqа ӏәбуйә, Мәләк Таwьсә.
2. Әwә, е кӧ Абт’авус шандә ве дьне, wәки /әве хьлазие/ щьмә’та хwәйә бьжарти башqәкә у аqьлбәндие /п’ешк’ешкә/ у ьж тьрсе у халифандьне хьлазкә. Диӏарбуна ви шӧхӧли зар, р’у бь р’убу, бь ә’ламкьрьне/ бу/ qәwьми/, к’ижан те навкьрьне Щәlwa, хwәндьна к’ижане сәва /мәрве/ ьж эле дәр сәкьни qәдәхәкьрийә.

П’ара ә’wьл

1. Әз ӏәбумә у ньӏа ӏәмә у әзе ӏ’әта ӏ’әтайе бьминьм. Әз сәр т’әмамиа мӧхльqа ӏ’ӧкӧм дькьмь у шӧхӧле wан т’әртифдькьм.
2. Әз ӏазьрьм: әз бона wан дьлр’ә’мьм, е кӧ бawәриа хwә мьн тиньн у дәма лазмайе бәрбьр’и мьн дьвьн.
3. Әз ӏәр дәрамә. Әз т’әвбуйе т’әмамиа qәwьмандьнамә, к’ижана пәйчуйе дин - имане дьне ӏ’әсавдькьн “шәр’”, чьмки әw нә ангори хwәстьне wаньн.
4. Ӏәр зәманәк т’әртифк’аре wи ӏәйә у әw бь т’әмиа мьнә. Ӏәр зәманәк ӏ’ӧкӧмдарәки дьшинә /у/ ӏәр йәк ьж wан ӏ’ӧкӧмдара замане хwәда шӧхӧле хwә дькә.
5. Әз изне дьдьмә мӧхльqе ә’фьранди /we йәке бькьн, чь дьле wан дьхазә/.
6. Әw те р’айе, е кӧ дәрте мьqабьли мьн.
7. Хwәде башqә т’әв шӧхӧле мьн навьн, әз чь бьхwәзьм, әw дәрнайенә мьqабьли мьн.
8. Әw к’ьтев, к’ижан дәсте пәйчуйине дин - имане дьнеданьн, әw р’аст ниньн у ьж алие п’ехәмбәрада ньвиси ниньн, /ле/ дәг’әлкьринә у фә’шкьринә. Ӏәр йәк йа дьне дьwәк’ьлинә /у/ инк’ардькә.
9. Р’асти у qәлпи ьж щер’ьбандьне ә’йаньн.
10. Әз wан темә хәзәве, е кӧ ьж наве мьн хәвәрдьдьн. Нәqайилйа мьн бь ә’мьрдаре аqьлбәндә ьж алие мьнда бь чәнд р’ожа шанди диӏардьвә. Ӏәйнәсә /бь фькьра мьн,/ шӧхӧле /нә р’аст / кьри әз qәдәхәдькьм.
11. Әз р’е ништани wан дьдьм у ьиндькьм, е кӧ пәй шагьрте мьн дьчьн. /Әwe мәрве / бәхтәwарвьн - бьвнә р’әхбәре мьн.

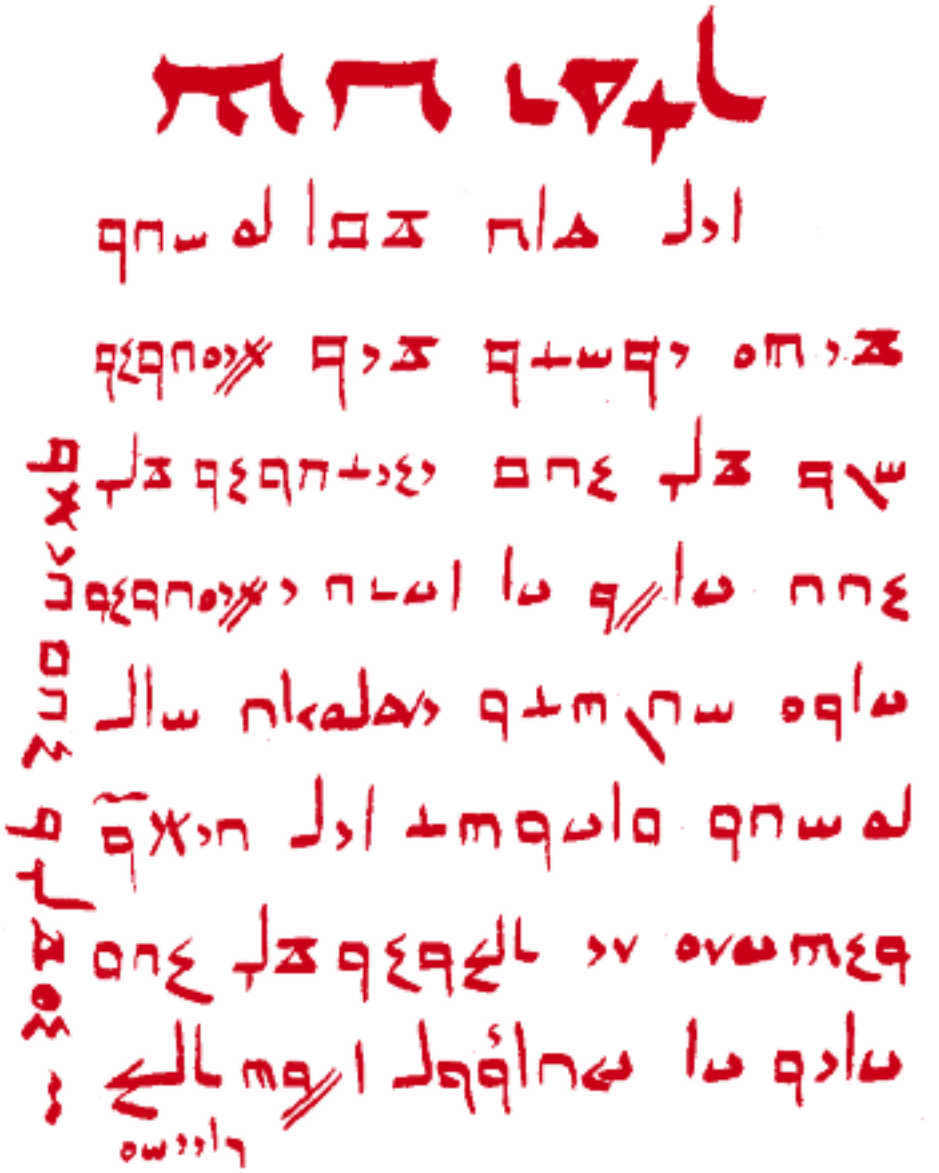

П’ара дӧда

1. Әз бь хwәстьна хwә дьлр’ә’мие дьдьмә мәрва.
2. Әз сәр т’әмамиа /мьхлӧqа/, к’ижан р’убаре дьне у бьне wәданьн, ь’ӧкӧмдькьм.
3. Әз нахwазьм, wәки мәрьв qьр’ка ьәв бьгрьн /шәр’кьн/.
4. У әз ь’әму wәхта бона wан дьлр’ә’мие наьәwшиньм, е кӧ п’ара мьньн у гӧр’а мьн дькьн.

5. Әз шöхöл дьдьмə wан, к’ижан мьн щер’ьбандьнə у е кö бь хwəстьна мьн дьльвьн.
6. Әз бь дьлqəки wанва темə к’ьвше, е кö бawəриа хwə мьн тиньн у шеwьра хwə мьн дьхьн.
7. Щарна əз мəрва т’əсмили щəфа дькьм, /у/ кəс нькарə we йəке qədəхəкə.
8. У кəс нькарə т’əв we йəкевə.
9. Əз щəфа у нəхwəшие wанар’а тиньм, е кö р’адьвьнə р’уе мьн.
10. Əw, е кö бəре wи мьндайə /пəй мьн те/, əw чаwа мəрьве дьне намьрə.
11. Əз qəбулнакьм, wəки кəсək ьж wə’де ве дьнеда п’ара wи к’əти зедəтьр бьжи.
12. Һ’əркə əз бьхwазьм, əзе йəки бь фьтьлдайине р’öһ’ щарəке йан дö - се щара бышинмə ве йан дьнекə дьне.

П’ара сьсйа

1. Бь к’ьтеве р’е нишани wан дьдьм /р’ебəрие дькьм/, е кö мьн хwəш тен у дина хwə дьдьнə мьн. /Əз/ бь щур’е батьни сəрк’арие wан дькьм. Əw, чь кö əз ьивидькьм, бе щор у щəфа /те дəстанине/.
2. Щарна əз зиане wан мəрьвар’а тиньм, е кö дьнекə дьнеданьн у ь’əвса хwə айина дине мьн дькьн.
3. Əw бəниадəм мəша /qануна/ айина дин ньзаньн у бона we йəке гəлə щара ьж р’ийа /р’аст/ дьхальфьн.
4. Тəрəwьле р’əшайе, кəwa ə’смен у мə’сие бə’ре, т’əмам к’əфа дəсте мьнданьн у бьн qоле мьнданьн.
5. Əз щие хəзне бьнə’рд заньм у /wана/ йəко - йəко дьдьмə мəрьва.
6. Ə’щеве хwə əз нишани wан мəрьва дьдьм, е кö дьхwəзьн wана /бьвиньн/.
7. Əw мəрве хəрив, е кö хьравие дькьн у бь гьлие мьн у пəйһатие мьн р’анавьн - р’унанен, гəрə зйане бьвиньн, чьмки ньзаньн, wəки мəзьнтайи у дəwлəмəнди к’əфа дəсте мьнданьн, у əз wана дьдьмə ьж бəниадəме һəрəбаш.
8. Ə’франдьна дьниае, сьриа р’ожа у т’əртифк’аре т’əмамие т’əрфтик’ара ə’зəлда ьж мьньн.

П’ара чара

1. Изна хwə əз ьж хwəда т’əсмили к’əси накьм.
2. Чар qьсм, ьəрчар зəман у ь’əрчар р’ök’ьн мьн к’ьвшкьрьн, wəки əw

ə’фьрандьн, хӧльqандьн бьвə.

3. К’ьтеве хəрива е qəбулкьрьненə, ь’əркə ьнк’уфи qануна мьнь. Əw/к’ьтев/, к’ижан ангори qануна мьн нинə, ьж алие wанда гӧьастийə /фə’шкьрийə/.

4. Джмьне мьн сьсенə, у ьерса мьн сəр се тыштийə.

5. Е кӧ сӧр’а мьн ə’ламнакьн, хере we бьвиньн.

6. Е кӧ бона мьн щəфе дьвиньи, дьнекеда əзе хере бьдмə ьж wана ьəр кəси.

7. Нав шəр’к’ариа мьqабьли хəрива əзе р’əх wан бьсəкьньм, е кӧ мела мьн дькьн.

8. Ьун, гəли мəрьва, wəки ьун дӧрьстиа мьн бь гӧье xwə qəбулдькьн, сəрwахтдьвьн, ьж wан гьлиа дурк’əвьн, к’ижан ьж мьн ниньн. Нав у хəйсəте мьн ə’йаннəкьн, wəки ьун тəныштa xwə нəхьн. Ьун ньзаньн, к’а е кӧ р’ьйа /р’аст/ хальфинə, чь дькьн.

П’ара пенща

1.Сӧр’ у сьфəте мьн бира xwəда xwəйкьн, чьмки əwe /али/ wə бькьн ьж qануна мьн we йəке биннə бир, чь кӧ ьатийə биркьрьне.

2. Бь гьлие хьзмəтк’аре мьн пешда ьəр’ьн, гӧьдариа wи ӧ’лме батьни бькьн, wəки /əw/ ьж наве мьн ə’лами we дькьн.

Хəвəре чəтьн:

1.Мьхлӧq - е, к’ижан ьатнə ə’франдьне
2.Хальфандьн - шашкьрьн
3. Диьарбун - ə’йанбун
4. Qədəxəkьри - асахкьри, изьннədайи, нəщайиз
5. Т’ərтифдькьм - т’əшкилдькьм, сəрр’астдькьм
6. Дəм - чах
7. Ангор - wəкə, минани
8. Зəман - wə’дə
9. Ə’фьранди - хӧльqанди
10. Пəйчуйи - е пəй фькрəке, йəки дьчьн
11. Дəг’əлкьринə - фə’шкьринə
12. Инк’ардькə - нанадькə, шаш дəрдьхə
13. Хəзəв - ьерса гьран

14. **Ә’мьрдар** - ь’ökömдар, сәрк’ар
15. **Р’әхбәр** - е р’еда р’әх мәрьва дьк’әвьн
16. **Дылq** - щур’ә, сьфәт
17. **Батьни** - нәк’ьвш, бь сör’е
18. **Ь’әвскьрьн** - хwәледургьртьн
19. **Дьхальфьн** - шашдьвьн
20. **Qьсм** - айина дине Шәрфәдинда чар qьсм ьәнә: **ах, ав, ба, агър**
21. **Ьәрчар зәман** - бьһар, ьавин, пайиз у зьвьстан
22. **Ьәрчар р’ök’ьн** - шьмал, щә’нуб, р’оьлат, р’оава
23. **Ььнк’уфи** - wәкә, бәрәмбәри
24. **Дörьсти** - р’асти, ьәqи
25. **Хьзмәтк’ар** - qöльхчи, хәватчи

Пьрс у пешданин

1. Чәнд к’ьтеве эздиайә пироз ьәнә?
2. К’ьтева “Щәlwa” - е ьж чәнд п’арайә?
3. Диьарбуна к’ьтева “Щәlwa” - е чawa qәwьми?
4. Гәло, ьун ь’әтани ньһа ьаш к’ьтева “Щәlwa” - е ьәбун?
5. Дәрһәqа ьәр зәманәкида чь те готьне?
6. Дәрһәqа к’ьтеве дин у имане дьнеда чь те готьне?
7. К’ьтева “Щәlwa” - еда дәрһәqа р’астие у qәлпиеда чь те готьне?
8. Дәрһәqа пәйчуйие дине эздиада к’ьтева “Щәlwa” - еда чь те готьне?
9. Дәрһәqа ь’әрчар qьсма, зәмана у р’ök’нада ьун чь дькарьн бежьн?
10. Бона хьзмәтк’аре дине Шәрфәдин чь те готьне?
11. К’ьтева “Щәlwa” - е бьхуньн у гьликьн
12. Чахе wә к’ьтева “Щәlwa” - е хwәнд, ьун чь ле сәрwәхтбун?
13. Бь хәвәре **мьхлöq, хальфандьн, диьарбун, qәдәхәкьрьн, т’әртифкьрьн, дьлр’ә’м, т’әми, ь’ökömдар, ә’фьрандьн, мьqабьл, wәк’ьландьн, р’әхбәр, щәфа, тәрәwьл, ььнк’уфи** щömла чекьн у бьньвисьн
14. Хәвәре **т’әми, ь’ökömдар, ә’фьрандьн, р’әхбәр, тәрәwьл, мьхлöq** чь qьсминә?

ЗЬМАН

ФЕЛ

Дьвежнә wан хәвәра **фел**, к'ижан **буйин, ә'мәл, кьрьна** wан дьдә к'ьвше. Нав wәргӧьастьна феле се тьшт: **сьфәт**, **ьәжмар**, **wә'дә**, тенә дәстнишанкьрьне, мәсәлә, чуйин, ьатьн, ьылдан, данин, дьчьм, тейи, дььат.

Wәргӧьастьна фела "ьәйине" - е

Дӧ тәьәре фела "ьәйин" - е ьәнә:

1.тәьәре "**ьәйин**"

2.тәьәре "**ьәбун**".

Тәьәре "**ьәйин**" ьәр т'әне wәхта **нььанида** те хәвтандьне, ле тәьәре "**ьәбун**" ььм wә'де **дәрбазбуйи**, ььм жи wә'де **ьатьне** те хәвтандьне.

Wә'де нььани

Дәма wә'де нььани фела " ьәйин" те гӧьастьне, wи чахи нишане сьфәтайә "мә", "йи", "йә" у "нә" сәр "ьә" - да зедәдьвьн. Awa мәсәлә,

	Щур'е әрени:	
Сьфәт	йәкани	п'ьр'ани
Сьфәте йәке	әз ьәмә	әм ьәнә
Сьфәте дӧда	тӧ ьәйи	ьун ьәнә
Сьфәте сьсиа	әw ьәйә	әw ьәнә

Дӧ щур'е нәйени ьәнә:

А.

Сьфәт	**йәкани**	**п'ьр'ани**
Сьфәте пешьн	әз т'ьнәмә	әм т'ьнәнә
Сьфәте дӧда	т'ӧ т'ьнәйи	ьун т'ьнәнә
Сьфәте сьсйа	әw т'ьнәйә	әw т'ьнәнә

Б.

Сьфәт	**йәкани**	**п'ьр'ани**
Сьфәте пешьн әз ниньм		әм ниньн
Сьфәте дӧда	тӧ нини	ьун ниньн
Сьфәте сьсйа	әw нинә	әw ниньн

Щур'е сьфәтайә "мә", "йи", "йә" у "нә" чawa п'арәкә фела "ьәйине" тенә хәвтандьне, чьмки әw р'әх нава фькьра "ьәйине" дьднә к'ьвше.

Ньмунә:

Сьфәте пешьн: әз дәрсдарьм, әз ӏ’әкимьм, әз хwәндимә, әз бьрамә.
Сьфәте дöда: тö дәрсдари, тö ӏ’әкими, тö хwәндийи, тö бьрайи.
Сьфәте сьсйа: әw дәрсдарә, әw ӏ’әкимә, әw хwәндийә, әw бьрайә.

Лазьмә бе готьне, wәки ӏәжмара п’ьр’анида “нә” чаwа нишана ӏәрсе сьфәта те хәвтандьне. Мәсәлә:

Сьфәте пешьн: әм дәрсдарьн, әм ӏ’әкимьн, әм хwәндинә.
Сьфәте дöда: ӏун дәрсдарьн, ӏун ӏ’әкимьн, ӏун хwәндинә.
Сьфәте сьсйа: әw дәрсдарьн, әw ӏ’әкимьн, әw хwәндинә.

Щур’е “ “ьм”, “и”, “ә” у “ьн” чаwа п’аре фела “ӏәйин” - е р’әх wан навада тенә хәвтандьне, ахьриа к’ижана бь сәwта беданган хьлаздьвә.

Ньмунә:

Сьфәт		йәкани
Сьфәте пешьн	әз мәрьвьм	әз хwәндәваньм
Сьфәте дöда	тö мәрьви	тö хwәндәвани
Сьфәте сьсйа	әw мәрьвә	әw хwәндәванә.

Ӏәжмара п’ьр’анида фьрqийа сьфәта т’ьнә. Пашп’ьртька “ьн” Wәхта ӏәрсе сьфәта чаwа п’ьр’ани те хәвтандьне, мәсәлә:

Сьфәт	п’ьр’ани	
Сьфәте ә’wьл	әм хwәндк’арьн	әм ә’скәрьн
Сьфәте дöда	ӏун хwәндк’арьн	ӏун ә’скәрьн
Сьфәте сьсйа	әw хwәндк’арьн	әw ә’скәрьн

WӘРГӦӀАСТЬНА ФЕЛА “ӀӘБУН” - Е

Фела “ӏәбун” ӏәр т’әне wә’де бәре дәрбазбуйи у wә’де ӏатьнеда те wәргӧӏастьне.

WӘ’ДЕ БӘРЕ ДӘРБАЗБУЙИ

Сьфәт	**йәкани**	**п’ьр’ани**
Сьфәте пешьн	әз ӏәбум	әм ӏәбун
Сьфәте дöда	тö ӏәбуйи	ӏун ӏәбун
Сьфәте сьсйа	әw ӏәбу	әw ӏәбун

ЩУР’Е НӘЙЕНИ

Сьфәт	**йәкани**	**п’ьр’ани**
Сьфәте йәке	әз т’ьнәбум	әм т’ьнәбун

Сьфэте дöда	тö т'ьнэбуйи	ьун т'ьнэбун
Сьфэте сьсйа	эw т'ьнэбу	эw т'ьнэбун

WЭ'ДЕ ЬАТЬНЕ

Сьфэт	**йэкани**	**п'ьр'ани**
Сьфэте пешьн	эзе ьэвьм	эме ьэвьн
Сьфэте дöда	те ьэви	ьуне ьэвьн
Сьфэте сьсйа	эwе ьэвэ	эwе ьэвьн

WЭ'ДЕ БЭРЕ ДЭРБАЗНЭБУЙИ

Сьфэт	**йэкани**	**п'ьр'ани**
Сьфэте йэке	эзе ьэбуйама	эме ьэбуйана
Сьфэте дöда	те ьэбуйайи	ьуне ьэбуйана
Сьфэте сьсйа	эwе ьэбуйа	эwе ьэбуйана

МЭСДЭР

Wан хэвэрар'а дьвежьн **мэсдэр**, к'ижан наве буйинэке йан наве кьрьнэке дьдьнэ к'ьвше.

Ньмунэ: ьатьн, чуйин, буйин, жийин, ьинбун, хwэндьн, хwэрьн, ьштьн, ькандьн, бещэркьрьн, мэзьнкьрьн.

Хэвэре жорготи минани нава тенэ хэвтандьне у минани мэсдэра наве кьрьне, йан жи наве буйине дьднэ к'ьвше.

Ньмунэ: ьатьна зар'а, буйина зар'а, жийина зар'а, хwэндьна зар'а, хwэрьна нен, ьштьна к'ьтева, ькандьна дара, бещэркьрьна хwэлие, мэзьнкьрьна зар'а.

Мэсдэр нишане жерева тенэ готьн:

ан: ьлдан, бэрдан, к'олан, бадан

ин: бьр'ин, к'ьр'ин, зарин, данин,

йин: буйин, дайин,

ун: бун, дьрун,чун

ьн: бьрьн, кьрьн, ьатьн, wэк'ьландьн, хwэндьн.

Мэсдэр, к'ижан пашп'ьртька "**ьн" -** ва тенэ готьн, щур'е р'эwша ьэвбэнди у тэwандида ви тэьэри тенэ готьне:

Бьрьн - бьрьна бар, гьраниа бьрьне

Кьрьн - кьрьна мер, wэ'де кьрьне

Ьатьн - ьатьна бьра, wэ'де ьатьне

Wэк'ьландьн - wэк'ьландьна дэрса, дэрса wэк'ьландьне

Хwэндьн - хwэндьна к'ьтеве, к'ьтева хwэндьне.

Ә’ФРАНДЬНА Ӏ’ИМЕ WӘ’ДА

Бона ә’франдьна wә’де бәре у wә’де ньӀа эздикида дӧ Ӏ’им лазьмьн. Ӏ’имәк сәва wә’де бәре лазьмә, йәк жи - сәва wә’де ньӀани, бона wә’де Ӏатьне у сәва ә’франдьна тәӀәре фәрмани. Ӏ’әрдӧ Ӏ’им ьж мәсдәра тенә стәндьне.

Ӏ’ИМЕ WӘ’ДЕ БӘРЕ

Ьж ван мәсдәра әм Ӏ’име wә’де бәре ви тәӀәри дьстиньн:

ьж мәсдәре, wәки бь пашп’ьртька “**ьн”** хьлаздьвьн, әм бей **“ьн”** дьвенжьн у Ӏ’име wә’де бьӀӧри дьстиньн. Awa мәсәлә:

Мәсдәр	**Ӏ’име wә’де бәре**
бьрьн	бьр
гьртьн	гьрт
гәр’андьн	гәр’анд
готьн	гот
стәндьн	стәнд
хӧарьн	хӧар

Ӏ’име wә’де ньӀани

Сәва ә’франдьна Ӏ’име wә’де ньӀани qьрарәкә т’ам т’ьнә. Ӏәр к’омәкә фела бь щур’әки Ӏ’име wә’де ньӀани дьә’фринә. А ьма бь wи щур’әйи әм дькарьн Ӏ’име wә’де ньӀани бьзанвьн.

Ньмунә: Ӏун дьлизьн. Әз дьньвисьм. Тӧ дьхwәзи. Әм дьгәр’ьн. Әw дьр’әвьн. Әw дьхуньн.

Ӏ’әркә әм ьж ван фела п’ьртька **“дь”** у пашп’ьртьке сьфәта **(ьм, и, ә, ьн)** нәднә хәвате, әме Ӏ’име wә’де ньӀани бьстиньн. Awa, мәсәлә, ьж “дьгәр’ьн” әм пешп’ьртька “**дь”** нәднә хәвате, ахьрие дьминә “гәр’ьн”. Ле Ӏ’әркә әм “**ьн”** ьж “гәр’ьн” нәднә хәвате, ахьрие дьминә **“**гәр’**”**. Вьра хәвәра “гәр’” те Ӏ’әсавкьрьне чawa Ӏ’име wә’де ньӀани, чьмки ьж we у бь алик’ариа п’ьртька “дь” у ниша не сьфәта **(ьм, и, ә, ьн)** wә’де ньӀани пешда те. Ьж р’ьк’ьне “гәр’” әм ви щур’әйи дькарьн wә’де ньӀа бьә’фриньн.

QӘЛФ ФЕЛА

Се qәлфе фела Ӏәнә:

1.Феле Ӏ’имли

2.Феле ә’фьранди

3.Феле баргьрани

EZDIKI.COM

1. феле ь’имли

Феле ь’имли әwьн, к’ижан зьменда мина нава наенә хәвтандьне, ьж ь’име wан wә’де бььӧри у wә’де нььани тенә ә’франдьне, ьса жи ьж wан ььнә фел ьәнә, wәки ь’име wан минани пашп’ьртька хәвәре баргьрани дьә’фриньн. Хьлазиа феле ь’имли бь пашп’ьртьке “**тьн”, “ун”, “ин”, “ан”, “дьн”** те готьне.

Чәнд феле ь’имли wәхта wәргӧьастьна **“т” -** а нишана хьлазиа р’ьк’ьне бәре хwәйнакьн.

Ньмунә: Дит - ди, дьрут - дьру, гот - го, кот - ко.

2. ФЕЛЕ Ә’ФЬРАНДИ

Феле ә’фьранди әwьн, к’ижан ьж нава у р’ӧк’ьне феле ә’саси пектен. Феле ә’фьранди бь к’омәкдариа п’ьртьке “**ин”** у **“андьн”** пектен. Ьәрдӧ пьртьке готи дьгььижнә хьлазиа нава у р’ӧк’ьне феле ь’имли у феле т’әкр’ӧк’ьни пектиньн.

Феле бь п’ьртька **“ин”** пекьати
Хәват,хәвьтин
Зәwащ, зәwьщин
Wәрм, wәрьмин
Р’әв, р’әвин
Феле бь п’ьртька **“андьн”** пекьати
Хәвьтандьн
Зәwьщандьн
Wәрьмандьн
Р’әвандьн

Феле р’ӧк’ни	Р’ӧк’ьне феле ь’имли	феле ә’фьранди
1)к’олан	к’ол	к’оландьн
метьн	меж	межандьн
пә’тьн	пеж	пьжандьн
р’етьн	р’еж	р’ьжандьн
ьеран	ьер	ьерандьн
2) алин	ал	аландьн
налин	нал	наландьн
ь’әр’ьшин	ь’әр’ьш	ь’әр’ьшандьн

Пеканина р’ök’ьне wə’дə
Ьж феле ə’фьранди

Р’ök’ьне wə’де бьһöри у е ньһани ьж феле ə’фьранди ви щур’əйи пешда тен:

Ьж мəсдəре феле ə’фьранди пашп’ьртьке **ьн”** у **“н”** наднə хəвате у р’ök’ьне бьһöри дьстиньн. Ньмунə:

Мəсдəр	Р’ök’ьне бьһöри
1.К’əландьн	к’əланд (тə к’əланд)
Паландьн	паланд (əwи паланд)
Р’əвандьн	р’əванд (wана р’əванд
2. хəвьтин	хəвьти (əw хəвьти)
налин	нали (əз дьналиам

Ьж р’ök’ьне чахе бьһöри р’ök’ьне ньһани ви щур’əйи пекте: ьж хьлазиа чахе бəре сəwта “**д”** найе хəвьтандьн у ахьрие сəwта “**а**” - ə дəнгани к’ока р’ök’ьнда дəрбази “**и**” дьвə. Ньмунə:

Мəсдəр	Р’ök’ьне чахе бьһöри	Р’ök’ьне чахе ньһани
гəр’андьн	гəр’анд	гəр’ин (дьгəр’иньм)
к’əландьн	к’əланд	к’əлин (дьк’əлиньм)
паландьн	паланд	палин (дьпалиньм)
эшандьн	эшанд	эшин (дэшиньм)

Р’ök’ьне чахе ньһани, йа феле бь к’омəкдариа п’ьртька “**ин**” чекьри бь ви щур’əйи пешда те: сəwта “**и**” - ə дəнгани хьлазиа р’ök’ьне бьһöрида найе хəвтандьне. Awа мəсəлə:

Мəсдəр	р’ök’ьне чахе бəре	Р’ök’ьне чахе ньһани
гəр’ин	гəр’и (йа)	гəр’ (əw дьгəр’ə)
налин	нали(йа)	нал (əw дьналə)

3. ФЕЛЕ БАРГЬРАНИ

Феле баргьрани əwьн, к’ижан чəнд п’ара пектен.

Пашп’ьртьке

Наве щур’ə - щур’ə

Феле к’омəкдарие һ’əсавдькьн п’аре феле баргьрани.

Феле к’омəкдарие əwьн, к’ижан бь алик’ариа wан феле баргьрани пектен.

Мəсəлə, **буйин, гьртьн, дайин, к’этьн, майин, хьстьн** феле к’омəкдариенə. Wəхта пашп’ьртьк у наве щур’ə - щур’ə р’əх ван фелада тенə готьн, wи чахи феле т’əзə пешда тиньн. Awа мəсəлə, фела “кьрьн” башqə һəр т’əне фькьрəке дьдə к’ьвше, ле, мəсəлə, фела “вəкьрьн” лап фькрəкə дьн дьдə к’ьвше. Хəвəре баркьрьн,вəкьрьн, жекьрьн, лекьрьн, моркьрьн, наскьрьн диса фькьре башqə диһардькьн.

ПАШП’ЪРТЬК У Ә’ФРАНДЬНА ФЕЛЕ БАРГЬРАНИ У К’ОМӘКДАРИА WAH

1. Бәр, бьн, ве, вә, да, дәр, ду, ьыл, нав, паш, пеш, пәй, wәр, р’у

2. Же, жәв, леләв, пе, п’әв, те, т’әв

3. Бәрр’а, бьнр’а, пашда ,пешда, р’әхр’а, сәрда, сәрр’а, шӧнда пашп’ьртьке феланә.

Wәхта пешп’ьртьке жорготи р’әх феле к’омәкдариеда тенә готьн, фькьра wан дьгӧьезьн у бь ви щур’әйи феле **щәмкьри** чедкьн.

Ньмунә:

I.

1. Бәр: бәравитьн, бәргьртьн, бәркьрьн, бәрк’этьн

2. Ве: весандьн, вехьстьн

3. Вә: вәбун, вәгәр’андьн, вәгьртьн, вәдан, вәкьрьн, вәр’отьн, вәшартьн

4. Да: дагьртьн, дадан, дак’этьн, дальqандьн, дахьстьн

5. Дәр: дәравитьн, дәранин, дәрдан, дәрк’этьн, дәрхьстьн

6. Ду : дуажотьн, дук’этьн, дуьатьн, духьстьн

7. Ьыл: ьылавитьн, ьылгьртьн, ьылдан, ьыльатьн, ь’ылшандьн

8. Паш: пашк’этьн, пашман, пашхьстьн

9. Пеш: пешбьрьн, пешк’этьн, пешьатьн, пешхьстьн

10.Пәй: пәйгәр’андьн, пәйьатьн, пәйк’этьн, пәйхьстьн

II.

1. Же: жекьрьн, жек’этьн, жеьатьн, жестәндьн

2. Жәв: жәвбун, жәвкьрьн, жәвчун

3. **Ле:** ледан, лекьрьн, лек’этьн, леьатьн, лехьстьн

4. Ләв: ләванин, ләвдан, ләвьатьн, ләвк’этьн

5. Пе:пек’әнин, пек’этьн

6. П’әв: п’әвк’этьн, п’әвьатьн, п’әвхьстьн

7. Те: тедан, течун

8. Т’әв: т’әвбун, т’әвдан, т’әвкьрьн

III.

1. Бәрр’а: бәрр’аавитьн, бәрр’акьрьн, бәрр’ачун

2. Бьнр’а: бьнр’а бьрьн, бьнр’акьрьн, бьнр’ачун

3. Навр’а: навр’а ажотьн, навр’а бьрьн, навр’а кьрьн

4. Пашда: пашда анин, пашда бьрьн, пашда ьылдан

5. Пешда: пешда бьрьн, пешда дә’вдан, пешда чун

6. Р’әхр’а: р’әхр’а ажотьн, р’әхр’а бьрьн, р’әхр’а дәрбазбун

7. Сәрда: сәрдаажотьн, сәрдагьртьн, сәрдаьатьн

8. Сәрр’а: сәрр’аажотьн, сәрр’аавитьн, сәрр’абанздан

ЬЖ ХӘВӘРЕ ЩУР’Ә - ЩУР’Ә ЧЕКЬРЬНА ФЕЛЕ БАРГЬРАНИ

Wәхта наве **ьәйине**, **хәйсәтнав** у хәвәре **дöқаткьри** к’еләка феле к’омәкдариеда тенә хәвтандьне, wи чахи феле **к’омәкдарие** феле **баргьрани** чедькн.

Ньмунә:

а)Нав+дан: бадан, гьредан

б)Нав+бун: авабун, сьт’арбун, qölбун

в)Нав+гртьн: алигьртьн, гölашгьртьн, даргьртьн, пыштгьртьн

г) Нав+ дитьн: зьйандитьн, хердитьн, хәwндитьн

д)Нав+кьрьн: авакьрьн, баркьрьн, биркьрьн

е)Хәйсәтнав+бун: гәwрбун, шьлбун, гьрбун

ж)Хәйсәтнав+кьрьн: р’асткьрьн, гәрмкьрьн, гьркьрьн

з) Хәйсәтнав+ к’әтьн: ләзк’әтьн, дәрәнгик’әтьн

и) хәвәре дöщаркьри+ бун: qölqölкибун, бьр’бьр’ибун, т’ур’т’ур’ибун

Щöдатиа феле бьһöри у е дәрбазнәбуйи

Фел дö щур’әйинә:

1.Феле бьһöри

2.Феле нәбьһöри.

Чawa гоәвка фькьре, ьса ж wәргöһастьнеда фьрқиа феле бьһöри у нәбьһöрии һәнә.

1. Феле бьһöри

Әw фел е бьһöринә, к’ижан кьрьна мәрьвәки йан тыштәки, йан жи тыштәк сәр ә’мәләки у ә’мәле wан дәрбази сәр ә’мәл дьвә, дьдьнә к’ьвше.

Ньмунә:

1. Тö нә’ме дьньвиси

2.**Ә**з бьре хwә дышиньм

3.Хәзал хöарьне чедкә.

Хәвәре жорготида ә’йандьвә, wәки һәр йәк ә’мәләки дькә, мәсәлә:

Щöмла пешьнда ә’мәл е ньвисарейә, әw ә’мәл дәрбази сәр нә’ме дьвә.

Щöмла дödада ә’мәл е шандьнейә

Щöмла сьсйада ә’мәл е чекьрьнейә.

Чахе феле дәрбазбуйи тенә хәвтандьне, фелхwәз тенә хәвтандьне. Хәвәр, к’ижан щава пьрсе “**к’е” (к’и)** у “**чь**” дьдьн, **фелхwәзьн.**

Ньмунә:

Пьрс: Тö чь чедки? Щав: - **Ә**з хöарьне чедкьм.

Пьрс: Тö чь дьньвиси? Щав: - **Ә**з нә’ме дьньвисьм.

Щöмле жорготида хәвәре “хwәрьн”, “нә’мә” **фелхwәзьн.**

2. Феле нәбьһöри

Феле нәбьһöри әwьн, к’ижан буйин у qәwмандьна мәрики йан тыштәки дьднә к’ьвше. Әw сафидькә, wәки кьрьна мәрьвәки йан тыштәки сәр мерьв (тышт) xwәxwa те кьрьне у дәрбази сәр кәсәки (тыштәки) дьне навә.

Ньмунә: Ћун тен, тö ћ’ышйарбуйи, ду qölозбу, әw чу.

Хәвәре жорготи дьдьнә к’ьвше, wәки ћәркәс йан ћәр тыштәк р’әwша буйине йан qәwмандьнедайә. “Ћун тен” дьдә к’ьвше, wәки ћун тен, р’әwша ћатьнеданьн.

“Тö ћ’ышйардьбуйи” - дьдә к’ьвше, wәки тö ћ’ышйардьви у wәки дьн.

Феле нәбьһöри щава пьрсе жорготи дьдьн:

1.Чь бу?

2.Чь дьвә?

3.Чь дьqәwьмә?

4.Чь qәwьми?

5.К’и чь ћ’алидайә

6.К’и чь ћ’алидабу?

Фел, к’ижан пәй ван феле пәй пьрсе “**чь”, “к’и”** тенә готьн у дәwса wан тенә хәвтандьне, феле **нәбьһöринә.**

Хәвәр, к’ижан тыштәки, әмәләки дьдьнә к’ьвше, йан жи тыштәк йан әмәләки ль wан дькьн, **хöданфельн.**

Хöданфел т’ьме щава пьрсе “**к’и”** у “**чь**” дьдьн. Ньмунә:

1.**Чь** бу? Щав: “Баран бари”

2.**К’и** ћат? Щав: “Ьне ћат”.

Wә’дә у әфрандьна wан

Эздикида дәћ wә’де фела ћәнә:

1.Wә’де ньћа дьреж

2.Wә’де ньћайи бәр ч’ә’ва

3.Wә’де ћатьне

4. Wә’де бәре дәрбазбуйи

5. Wә’де бәре дәрбазбуйи незик

6. wә’де бәре зува дәрбазбуйи

7. Wә’де бәре дьреж

8. Wә’де бәрейи шәрти

9. Wә’де бәре - ньћани

10.Wә’де ћатьнейи шәрти

WӘ’ДЕ НЬЋАНИ

Эздикида дö wә’де ньћани ћәнә:

1.Wә’де ньһанийи дьреж

2.Wә’де ньһанийи бәр ч’ә’ва (чахе һазьр)

1.Wә’де ньһанийи дьреж

Әв wә’дә дьдә к’ьвше, wәки буйинәк йан кьрьна йәки ньһа дьвә, ньһа те кьрьне, йане жи т’ьме дьвә, дьреж дьк’шинә, хьлазнәбуйә.

Ньмунә: Тӧ шәв у р’о дӧшӧрмишдьви. Ч’ие гав - сәһ’әт баран дьбарә.

Wә’де ньһани ви щур’әйи те ә’франдьне: ә’wьл пешп’ьртька “**д**” дьгьһижә һ’име wә’де ньһани, паше нишане сьфәтайә **ьм, и, ә, ьн** сәр һ’имда зедәдьвьн.

Ньмунә:

Әз дьм	Әм дьчьн
Тӧ дьчуи	Һун дьчьн
Әw дьчә	Әw дьчьн.

Тәһәре әрени у нәйени

Дӧ тәһәре буйине йан кьрьне һәнә:

1.Тәһәре **әрени**

2.Тәһәре **нәйени**

Тәһәре әрени дьдә к’ьвше, wәки кьрьна йәки (гәләка) йан буйина тыштәки найе т’аланкьрьне (инк’аркьрьне).

Тәһәре нәйени дьдә к’ьвше, wәки кьрьна йәки (гәләка), йан буйина тыштәки те т’аланкьрьне (инк’аркьрьне).

Ньмуне тәһәре әрени:

Әз дьчьм	Әм дьчьн
Тӧ дьчи	Һун дьчьн
Әw дьчә	Әw дьчьн.

Тәһәре нәйенида п’ьртька “**на**” дәwса п’ьрька “**дь**” дьднә хәвате, ле нишане сьфәта ахьриа һ’имда дьминьн.

Ньмунә:

Әз начьм	Әм начьн
Тӧ начи	Һун начьн
Әw начә	Әw начьн

2. Wә’де ньһанийи бәр ч’ә’ва

Wә’де ньһанийи бәр ч’ә’ва дьдә к’ьвше, wәки буйина тыштәки, йан жи кьрьна йәки (гәләка) ве гаве (wәхта хәвәрдане) бәр ч’ә’ва дьвә йан те кьрьне. Әв wә’дә бь к’омәкдариа п’ьртьке **we, ва** те к’ьвшкьрьне. Әв п’ьртьк бәр тәһәре wә’де ньһани дьреж те готьне.

Ньмунэ: Тӧ ва (йан жи we) дьки, әз we ьылдьдьм, әw we дьчьн.

3. Wә'де бӧьӧри - нььа

Wә'де бььӧри - нььа дьдә к'ьвше, wәки буйинәк йан жи кьрьнәк бәре ьатийә кьрьне, хьлазбуйә, ле ахьриа we буйине у we кьрьне ве гаве бәр ч'ә'-вайә, йан жи дьдә к'ьвше, wәки буйина бәре ь'әтани нььа жи пешда дьчә.

Wә'де бәре ви тәьәри те ә'франдьне: нишане сьфәтайә **мә, йи, йә, нә** ахьриа ә'сасе wә'де бььӧрида зедәдьвьн, ниве ә'сас у нишане сьфәтада сәwта "**ь**" йан жи "**и**" те готьне.

Ньмунә:

Тәьәре әрени

Әз р'абумә	әм р'абунә
Тӧ р'абуйи	ьун р'абунә
Әw р'абуйә	әw р'абунә

Тәьәре нәйени

Әз р'анәбумә	Әм р'анәбунә
Тӧ р'анәбуйи	Ьун р'анәбунә
Ьун р'анәбунә	Әw р'анәбунә

4. Wә'де бәрейи дәрбазбуйи

Wә'де бәре **дәрбазбуйи** дьдә к'ьвше, wәки кьрьнәк йан буйинәк хьлазбуйә, сәрьәвда ьатийә.

Wә'де бәрейи **дәрбазбуйи** ви щур'әйи те ә'франдьне: нишане сьфәт сәр ахьриа ь'име wә'де бәре зедәдьвьн.

Ньмунә:

Щур'е әрени

Әз р'абум	Әм р'абун
Тӧ р'абуйи	Ьун р'абун
Әw р'абу	Әw р'абун

Щур'е нәйени

Әз р'анәбум	Әм р'анәбун
Тӧ р'анәбуйи	Ьун р'анәбун
Әw р'анәбу	Әw р'анәбун

5. Wә'де бәре дьреж

Wә'де бььӧри дьреж дьрежайа буйинәке йан жи дьрежайа кьрьнәкейә wә'де бььӧрида дьдә к'ьвше. Әw ьса жи дьдә к'ьвше, wәки буйина тыштәки, кьрьна йәки (чәнд кәса) дьбу, дььатә кьрьне у wә'дәки дьреж дьк'ьшанд у дььатә wәк'ьландьне.

Wә’де бәре - дьреж ви щур’әйи пешда те:

1.П’ьртька **дь** дьгьижә бәр ь’име wә’де бәре

2.Нишане сьфәта ахьриа ь’имда зедәдьвьн.

Щур’е әрени

Әз дьчум	әм дьчун
Тӧ дьчуйи	ьун дьчун
Әw дьчу	әw дьчун

Щур’е нәйени

Щур’е нәйенида п’ьртька **нә** сәр wә’де бәрейи дьрежда зедәдьвә

Әз нәдьчум	Әм нәдьчун
Тӧ нәдьчуйи	Ьун нәдьчун
Әw нәдьчу	Әw нәдьчун

6. Wә’де бәре зува дәрбазбуйи

Wә’де бәре зува дәрбазбуйи дьдә к’ьвше, wәки wә’дәки бәри wә’дәки дьне, бәреда буйә, ьатийә кьрьне.

Wә’де бәре зува дәрбазбуйи ви щур’әйи те ә’фьрандьне: ьж фела “**буйиин**” “**бу**” - йа ь’име wә’де бәре наднә хәвате у ви ь’ими хьлазиа ь’име фела ь’имлида зедәдькьн. Ле паше ниве ь’име фела ь’имлида зедәдькьн. Паше ниве ә’сасе фела ә’саси у фела “**бу**” сәwта “**и**” йан “**ь**” те готьн. Ьса жи нишане сьфәта сәр “**бу**” - да зедәдьвьн.

Щур’е әрени

Әз чубум	Әм чубун
Тӧ чубуйи	Ьун чубун
Әw чубу	Әw чубун

Щур’е нәйени

Әз нәчубум	Әм нәчубун
Тӧ нәчубуйи	Ьун нәчубун
Әw нәчубу	Әw нәчубун

7. Wә’де ьатьне

Wә’де ьатьне дьдә к’ьвше, wәки буйинәк йан кьрьнәк нььа дьвә йан жи найе кьрьне, йан жи паше we бьвә йан бе кьрьне.

Ньмунә:

1.Әз нььа нен нахӧм, әзе сьве бьхӧм

2.Тӧ иро начи, те дӧсва ьәр’и.

Wә’де ьатьне ви щур’әйи те ә’франдьне: ә’wьл пешп’ьртька “**б**” дьгьижә ь’име wә’де нььани, ле паше нишане сьфәта сәр ь’имда зедәдьвьн. Ьм

жи п’ьртька “**е**” сәр хöданфела нава у щинавада зедәдьвә. Пашп’ьртька “**б**” у п’ьртька “**е**” ӏ’әсавдьвьн чаwа нишане wә’де ӏатьне. Wә’хте ӏатьне ӏьм щур’е әрени, ӏьм жи щур’е нәйенида те готьне.

Щур’е әрени

Әзе бьвьм	Әме бьвьн
Те бьви	Ӏуне бьвьн
Әwe бьвә	Әwe бьвьн

8. Wәхте дәрбазбуийи шәрти

Wә’де дәрбазбуийи шәрти дьдә к’ьвше, wәки буйина тыштәки йан жи кьрьна йәки (гәләка) буйин у кьрьнәкә дьнева гьредаийә, йане жи буйин у нәбуйина тыштәки, кьрьн у нәкәрьна йәки (гәләка) wи чахи дькарә бе сери, чьчах буйина тыштәки йан жи кьрьна йәки (гәләка) ӏатьвә кьрьне.

Wә’де бьӏöрийи шәрти ви щур’әйи те ә’франдьне: п’ьртька **бь** дьгьӏижә бәр ӏ’име дәрбазбуйи, ле п’ьртька **а** хьлазиа ӏ’имда те готьне, ле хьлазиеда нишане сьфәта сәр **а -** да те готьн.

Дö щур’е wә’де дәрбазбуийи шәрти ӏәнә:

1.Чахе хәвтандьна wә’де бәрейи шәрти п’ьртька **е** сәр хöданфелда зедә-дьвә. Ви щур’е хәвтандьна wә’де бәре шәртир’а дьвежьн **wә’де дәрбазбуийи шәртийи 1 - е**.

2.Чахе хәвтандьна wә’де дәрбазбуийи шәрти п’ьртька **е** сәр хöданфелда зедәнавә. Ви щур’е хәвтандьна wә’де шәртир’а дьвежьн **wә’де дәрбазбуийи шәртийи 2** - а.

Нета ӏәрдö щур’а жи минани ӏәвә.

Щур’е әрени
шәрти 1 - е

Әз бьӏатама	Әм бьӏатана
Тö бьӏатайи	Ӏун бьӏатана
Әw бьӏата	Әw бьӏатана

Шәрти 2 - а

Әзе бьӏатама	Әме бьӏатана
Те бьӏатайи	Ӏуне бьӏатана
Әwe бьӏата	Әwe бьӏатана

Щур’е нәйени

Щур’е **нанайида**, е wә’де дәрбазбуийи шәртийи **1 - е** у **2 - а,** дәwса пешп’ьртька **бь** п’ьртька **нә** - ә нәйени те готьне

Шәрти 1 - е

Әз нәӏатама	Әм нәӏатана

Тӧ нәһатайи	Һун нәһатана
Әw нәһата	Әw нәһатана

Шәрти 2 - а

Әзе нәһатама	әме нәһатана
Те нәһатайи	һуне нәһатана
Әwe нәһата	әwe нәһатана

9. Wә’де һатьнейи шәрти

Wә’де һатьнейи шәрти минани wә’де дәрбазбуийи шәрти дьдә к’ьвше, wәки буйина тыштәки, йан жи кьрьна йәки (гәләка) буйин у кьрьнәкә дьнева гьредаийә, йан жи буйин у нәбуйина тыштәки, йан жи кьрьн у нәкьрьна йәки (гәләка) wи чахи дькарә бе кьрьне, чахе буйина тыштәки йан жи кьрьна йәки (гәләка) бе кьрьне.

Wә’де һатьнейи шәрти ви тәһәри те ә’франдьне: п’ьртька **бь** дьгьһижә бәр һ’име wә’де ньһани, ле паше хьлазиа һ’имда нишане сьфәта **ьм, и, ә, ьн,** тенә готьн.

Дӧ щур’е wә’де һатьнейи шәрти һәнә:

1.Wә’де һатьнейи шәрти **а**

2.Wә’де һатьнейи шәрти **б.**

wә’де һатьнейи шәрти а

Әз р’авьм	Әм р’авьн
Тӧ р’ави	Һун р’авьн
Әw р’авә	Әw р’авьн

Wә’де һатьнейи шәрти б

Әзе р’авьм	Әме р’авьн
Те р’ави	Һуне р’авьн
Әwe р’авә	Әwe р’авьн

Щур’е нәйенида, е wә’де һатьне шәртида, п’ьртьке **на, нә** дәwса п’ьртька **бь** дьдьнә хәвате.

Wә’де һатьнейи нә шәрти а

Әз начьм	Әм начьн
Тӧ начи	Һун начьн
Әw начә	Әw начьн

Wә’де һатьнейи нә шәрти б

Әзе нәчьм	Әме нәчьн
Те нәчи	Һуне нәчьн
Әwe нәчә	Әwe нәчьн

Wə’де бьӏӧрийи шәртийи баргьрани бь к’омәкдариа щур’е фела “**бун**” - ә шәртийи бәре у ӏ’име феле ә’сасийи бьӏӧри дьә’фьрә.

Хӧданфела wə’де бьӏӧри **дӧ** щур’а те **те** хәвтандьне:

1.Бе п’ьртька “**е**” те хәвтандьне

2.Бь п’ьртька “**е**” те хәвтандьне.

П’ьртька “**е**” дьчә ахриа хӧданфеле. Лебәле, фьрqиа ӏәрдӧ щур’а т’ьнә.

Щур’е әрени

Щур’е хӧданфеле бей п’ьртька “**е**” те хәвтандьне

Әз ӏ’ьшйарбума	Әм ӏ’ьшйарбуна
Тӧ ӏ’ьшйарбуйайи	Ӏун ӏ’ьшйарбуна
Әw ӏ’ьшйарбуйа	Әw ӏ’әшйарбуна

Щур’е хӧданфеле бь п’ьртька “е” те хәвтандьне

Әзе ӏ’ьшйарбума	Әме ӏ’ьшйарбуна
Те ӏ’ьшйарбуйайи	Ӏуне ӏ’ьшйарбуна
Әwe ӏ’ьшйарбуйа	Әwe ӏ’ьшйарбуна

ЩУР’Е НӘЙЕНИ

1)Тәӏәре хӧданфеле бе п’ьртька “е”

Әз ӏ’ьшйарнәбума	Әм ӏ’ьшйарнәбуна
Тӧ ӏ’ьшйарнәбуйайи	Ӏун ӏ’ьшйарнәбуна
Әw ӏ’ьшйарнәбуйа	Әw ӏ’ьшйарнәбуна

2) Щур’е хӧданфеле бь п’ьртька “е”

Әзе ӏ’ьшйарнәбума	Әме ӏ’ьшйарнәбуна
Те ӏ’ьшйарнәбуйайи	Ӏуне ӏ’ьшйарнәбуна
Әwe ӏ’ьшйарнәбуйа	Әwe ӏ’ьшйарнәбуна

WӘ’ДЕ ӏАТЬНЕЙИ ШӘРТИЙИ БАРГЬРАНИ

Wә’де ӏатьнейи шәртийи баргьрани бь к’омәкдариа щур’е фела “**бун**” - и шәртийи ӏатьне ӏ’име фела ә’сасийи бәре дьә’фьрә. Хӧданфела wә’де ӏатьнейи шәртийи баргьрани дӧ щур’а те хәвтандьне:

бе п’ьртька “**е**”

бь п’ьртька “**е**”.

П’ьртька “е” дьгьӏижә хьлазиа хӧданфеле. Лебәле, фьрqиа wан т’ьнә.

ЩУР’Е ӘРЕНИ

Тәһәре хöданфеле бе п’ьртька “**ɐ**” те хәвтандьне

Әз чувьм	Әм чувьн
Тö чуви	Һун чувьн
Әw чувә	Әw чувьн

Тәһәре хöданфеле бь п’ьртька “**ɐ**” те хәвтандьне

Әзе чувьм	Әме чувьн
Те чуви	Һуне чувьн
Әwe чувә	Әwe чувьн

ЩУР’Е НӘЙЕНИ

Тәһәре хöданфеле бе п’ьртька “**ɐ**”

Әз нәчувьм	Әм нәчувьн
Тö нәчуви	Һун нәчувьн
Әw нәчувә	Әw нәчувьн

Тәһәре хöданфеле бь п’ьртька “**ɐ**”

Әзе нәчувьм	Әме нәчувьн
Те нәчуви	Һуне нәчувьн
Әwe нәчувә	Әwe нәчувьн

EZDIKI.COM

ЩУР’Е Ә’МЬРКЬРЬНЕ

Щур’е ә’мьркьрьне ә’мьркьрьне дьдә к’ьвше. Йәк ә’мьр дькә сәр йәки/е.

Щур’е ә’мьркьрьне, һ’име ньһани, wa те ә’франдьне:

1)п’ьртька “**бь**” дьчә бәр һ’име ньһани

2)паше бона һәжмара йәкани п’ьртька “**ә**” сәр һ’имда зедәдьвә.

Ньмунә: бежә, баркә, бьльндкә. Ле бона һәжмара п’ьр’ани пашп’ьртька “**ьн**” сәр һ’имда зедәдьвә (бежьн, баркьн, бьльндкьн)

Щур’е ә’мьркьрьнеда ньм тәһәре әрени, ньм жи тәһәре нәйенида те готьне. Щур’е нәйенида п’ьртька “**нә**” дәwса “**б**” дьгьижә һ’им.

ЩУР’Е ӘРЕНИ

Йәкани	**П’ьр’ани**
Тö бьньвисә	Һун бьньвисьн
Тö бьльндкә	Һун бьльндкьн
Тö баркә	Һун баркьн

ЩУР’Е НӘЙЕНИ

Тö нәнвисә	Һун нәнвисьн

Тӧ бьльнднәкә	Ћун бьльнднәкьн
Тӧ барнәкә	Ћун барнәкьн

WӘРГӦЋАСТЬНА ФЕЛЕ БЬЋӦРИ

Т’әмамиа феле бьћӧри wә’де ньћанида минани феле нәбьћӧри тенә wәргӧћастьне. Нишане сьфәта у щинаве сьфәта ћәжмара йәкани у п’ьр’анида ләвтен. Сәва мәсәле wәргӧћастьна феле бьћӧри әм фела “дитьн” бьгӧћезьн. Ьж фела “дитьн” ћ’име бәре те ћ’әсавкьрьне “дит”, ле ћ’име ньћа ћ’әсавдьвә “вин”.

WӘ’ДЕ НЬЋАНИ

Щур’е әрени

Йәкани	**П’ьр’ани**
Әз дьвиньм	Әм дьвиньн
Тӧ дьвини	Ћун дьвиньн
Әw дьвинә	Әw дьвиньн

WӘ’ДЕ ЋАТЬНЕ

Щур’е әрени

Йәкани	**П’ьр’ани**
Әзе бьвиньм	Әме бьвиньн
Те бьвини	Ћуне бьвиньн
Әwe бьвинә	Әwe бьвиньн

WӘ’ДЕ БӘРЕДА WӘРГӦЋАСТЬНА ФЕЛЕ БЬЋӦРИ

Wәргӧћастьна т’әмамиа феле бьћӧри дӧ щур’әнә:

1.Щӧмледа т’амкьрьн тенә готьне

2.Т’амкьрьн щӧмледа найенә готьне.

Бона т’амкьрьн щӧмледа бенә готьне, феле дәрбазбуйи тенә wәргӧћастьне, ле wәки т’амкьрьн щӧмледа наенә готьне, феле дәрбазбуйи найенә wәргӧћастьне.

WӘ’ДЕ БӘРЕ ДӘРБАЗБУЙИ

Щур’е әрени

Йәкани	**П’ьр’ани**
Мьн дит	Мә дит
Тә дит	Wә дит
Әwи/е дит	Wана дит

WӘ’ДЕ БӘРЕ ЗУВА ДӘРБАЗБУЙИ

Щур’е әрени

Йәкани	П’ър’ани
Мьн дитьбу	Мә дитьбу
Тә дитьбу	Wә дитьбу
Әwи/е дитьбу	Wана дитьбу

WӘ’ДЕ БӘРЕ ДЬРЕЖ

Щур’е әрени

Йәкани	П’ър’ани
Мьн дьдит	Мә дьдит
Тә дьдит	Wә дьдит
Әwи/е дьдит	Wана дьдит

WӘ’ДЕ БӘРЕЙИ ШӘРТИ

Щур’е әрени

Йәкани	П’ър’ани
Мьне бьдита	Мәйе бьдита
Тәйе бьдита	Wәйе бьдита
Әwи/е we бьдита	Wана we бьдита

WӘ’ДЕ БӘРЕ - НЬҺАНИ

Wә’де бәре - ньһани ви щур’әйи те ә’франдьне: пешда п’ьртька “**и**” сәр ь’име бәреда зедәдьвә, паше - п’ьртька “**йә**”, к’ижан ьж фела ьәйинейә “**и**” сәрда зедәдьвә. Awa:

ЩУР’Е ӘРЕНИ

Сьфәт	йәкани	п’ър’ани
Сьфәте пешьн	мьн бьрийә	мә бьрийә
Сьфәте дӧда	тә бьрийә	wә бьрийә
Сьфәте сьсийа	әwи/е бьрийә	wана бьрийә

WӘРГӦҺАСТЬНА ФЕЛЕ ДӘРБАЗБУЙИ WӘ’ДЕ БӘРЕ

Чахе щӧмледа т’амкьрьн ьәнә

Чахе wә’де бәреда т’амкьрьн йан жи фелхwәз щӧмледа те готьне, wи чахи феле бьһӧри ви щур’әйи тенә wәргӧьастьне:

Ниппане бәре сәр ь’име бәреда зедәдьвьн

Т’амкьрьн ь’але р’астда тенә хәвтандьне

в) Хӧданфеле ь’але тәwандида тенә хәвтандьне

г) Бәнда фела у йа т’амкьрьна алийе ь’әсевда у сьфәтада ьәвва тенә гьредане.

WӘ’ДЕ БӘРЕЙИ ДӘРБАЗБУЙИ
ЩУР’Е ӘРЕНИ

Сьфәт	Йәкани	П’ьр’ани
Сьфәте пешьн	тә әз бьрьм	тә әм бьрьн
Сьфәте дöда	мьн тö бьри	мьн ьун бьрьн
Сьфәте сьсйа	әwи/е әw бьр	әwи/е әw бьрьн

WӘ’ДЕ БӘРЕ ЗУВА ДӘРБАЗБУЙИ
Щур’е әрени

Сьфәт	йәкани	п’ьр’ани
Сьфәте пешьн	тә әз бьрьбум	тә әм бьрьбун
Сьфәте дöда	мьн тö бьрьбуйи	мьн ьун бьрьбун
Сьфәте сьсйа	әwи/е әw бьрьбу	әwи/е әw бьрьбун

WӘ’ДЕ БӘРЕ ДЬРЕЖ
Щур’е әрени

Сьфәт	Йәкани	П’ьр’ани
Сьфәте пешьн	тә әз дьбьрьм	тә әм дьбьрьн
Сьфәте дöда	мьн тö дьбьри	мьн ьун дьбьрьн
Сьфәте сьсйа	әwи/е әw дьбьр	әwи/е әw дьбьрьн

WӘ’ДЕ БӘРЕЙИ ШӘРТИ

Сьфәт	Йәкани	П’ьр’ани
Сьфәте йәке	тәйе әз бьбьрама	тәйе әм бьбьрана
Сьфәте дöда	мьне тö бьбьрайи	мьне ьун бьбьрана
Сьфәте сьсйа	әwи/е әw we бьбьра	әwи/е әw we бьбьрана

WӘ’ДЕ БӘРЕ НЬЬАНИ
Щур’е әрени

Сьфәт	Йәкани	П’ьр’ани
Сьфәте пешьн	тә әз бьрьмә	тә әм бьрьнә
Сьфәте дöда	мьн тö бьри	мьн ьун бьрьнә
Сьфәте сьсйа	әwи/е әw бьрийә	әwи/е әw бьрьнә

WӘРГӧЬАСТЬНА ФЕЛЕ БАРГЬРАНИ

Wәхта фела баргьрани wә’де нььанида те wәргӧьастьне, wи чахи щур’е

әренида п’ьртька “**дь**” ниве п’аре феле баргьранида те хәвтандьне.

Сьфәт	**Йәкани**	**П’ьр’ани**
Сьфәте пешьн	әз ьлдьбьр’ьм	әм ьылдьбьр’ьн
Сьфәте дöда	тö ьылдьбьр’и	ьун ьылдьбьр’ьн
Сьфәте сьсйа	әw ьылдьбьр’ә	әw ьылдьбьр’ьн

Wәхта фела баргьрани wә’де нььанида сәр щур’е нәйенида те wәргöьастьне, wи чахи п’ьртька “**на**” дәwса п’ьртька “**дь**” дьк’әвә орт’а п’аре феле баргьрани.

Сьфәт	**Йәкани**	**П’ьр’ани**
Сьфәте йәке	әз ьыланабьр’ьм	әм ьылнабьр’ьн
Сьфәте дöда	тö ьылнабьр’и	ьун ьылнабьр’ьн
Сьфәте сьсйа	әw ьылнабьр’ә	әw ьылнабьр’ьн

Wәхта фела баргьрани wә’де ьатьнеда те wәргöьастьне, wи чахи пешп’ьртька “**бь**” наднә хәвате.

Сьфәт	**Йәкани**	**П’ьр’ани**
Сьфәте пешьн	әзе ьылбьр’ьм	әме ьылбьр’ьн
Сьфәте дöда	те ьылбьр’и	ьуне ьылбьр’ьн
Сьфәте сьсйа	әwe ьылбьр’ә	әwe ьылбьр’ьн

Wәхта ьж феле баргьрани щур’е ә’мьркьрьне дьә’фриньн, пешп’ьртька “**бь**” наднә хәвате.

Йәкани	**П’ьр’ани**
Р’авә	р’авьн
Бьхунә	бьхуньн
Бьньвисә	бьньвисьн

Wәхта фела баргьрани wә’де бәре дәрбазбуйида те wәргöьастьне, wи чахи әw щур’е әрени ви щур’әйи те готьн

Сьфәт	**Йәкани**	**П’ьр’ани**
Сьфәте пешьн	әз дак’әтьм	әм дак’әтьн
Сьфәте дöда	тö дак’әти	ьун дак’әтьн
Сьфәте сьсйа	әw дак’әт	әw дак’әтьн

Wәхта фела баргьрани wә’де бәре зува дәрбазбуйида те wәргöьастьне, wи чахи п’ьртька “**дь**” орт’а п’аре фела баргьранида те готьн.

Сьфәт	**Йәкани**	**П’ьр’ани**
Сьфәте йәке	әз дәрбаздьбум	әм дәрбаздьбун

Сьфәте дöда	тö дәрбаздьбуйи	ьун дәрбаздьбун
Сьфәте сьсйа	әw дәрбаздьбу	әw дәрбаздьбун

Wәхта фела баргьрани wә'де бәре зува дәрбазбуйида те wәргöьастьне, wи чахи "**бу**" дьгььижә хьлазиа we.

Сьфәт	**Йәкани**	**П'ьр'ани**
Сьфәте пешьн	әз дәрбазбьбум	әм дәрбазбьбун
Сьфәте дöда	тö дәрбазбьбуйи	ьун дәрбазбьбун
Сьфәте сьсйа	әw дәрбазбьбу	әw дәрбазбьбун

Wәхта фела баргьрани wә'де бәрейи шәртида те wәргöьастьне, wи чахи п'ьртька "**бь**" наднә хәвате. Феле баргьранида "**е**" у "**а**" ь'әсавдьвьн нишане wә'де бәре, дьгььижә хöданфела, ле "**а**" к'öтасийа фела к'омәкдарда те готьн, ле ьса жи нишане сьфәта тенә готьн.

Сьфәт	**Йәкани**	**П'ьр'ани**
Сьфәте пешьн	әзе дурк'әтама	әме дурк'әтана
Сьфәте дöда	те дурк'әтайи	ьуне дурк'әтана
Сьфәте сьсйа	әwe дурк'әта	әwe дурк'әтана

Wәхта фела щәмкьри wә'де бәре - нььанида те wәргöьастьне, wи чахи п'аре we ьәвда тенә готьн, паше нишане сьфәта к'öтасийа фела к'омәкдарда тенә готьн.

Сьфәт	**Йәкани**	**П'ьр'ани**
Сьфәте йәке	әз дурк'әтьмә	әм дурк'әтьнә
Сьфәте дöда	тö дурк'әти	ьун дурк'әтьнә
Сьфәте сьсйа	әw дурк'әтийә	әw дурк'әтьнә

ЩУР'Е КЬРЬНЕ

Щур'е xwәха кьрьне

Wан щур'ар'а дьвежьн **щур'е xwәха кьрьне**, wәки кьрьн йан жи буйин ьж дәсте мәрийа, тьштайә, чьмки кьрьн у нәкьрьн, буйин у нәбуйин ьж дәсте wанә, әw xwәха дькьн, сәва кьрьне кәс накә сәр wан. Әw бьхwәзьн we бькьн, нахwәзьн - накьн.

WӘРГÖЬАСТЬНА ЩУР'Е XWӘХАКЬРЬНЕ Ь'ӘМУ WӘХТА

Wә'де бәре:

мьн xwәнд, тә xwәнд, әwи/е xwәнд

мә xwәнд, wә xwәнд, wана xwәнд

Wə'де бəре зува дəрбазбуйи:

мьн хwəндьбу, тə хwəндьбу, əwи/е хwəндьбу
мə хwəндьбу, wə хwəндьбу, wана хwəндьбу

Wə'де бəре дьреж:

мьн дьхwənд, тə дьхwənд, əwи/е дьхwənд
мə дьхwənд, wə дьхwənд, wана дьхwənд

Wə'де бəре - ньћани:

мьн хwəндийə, тə хwəндийə, əwи/е хwəндийə
мə хwəндийə, wə хwəндийə, wана хwəндийə

Wə'де ньћани:

əз дьвьм, тӧ дьви, əw дьвə
əм дьвьн, ћун дьвьн, əw дьвьн

Wə'де ћатьне:

əзе бьхуньм, те бьхуни, əwe бьхунə
əме бьхуньн, ћуне бьхуньн, əwe бьхуньн

ЩУР'Е ЋАТЬНƏ КЬРЬНЕ

Wи щур'е кьрьнер'а дьвежьн **щур'е ћатнə кьрьне**, к'ижан к'ьвшдькə, wəки кьрьн нə кӧ дəсте хӧданфела те кьрьне, ле пе дəсте мəрьв у тыште дьн. Мəсəлə, щəw ћатə к'олане. Вьра те к'ьвше, wəки щəw пе дəсте мəрьва ћатийə к'олане.

WƏРГӦЋАСТЬНА ЩУР'Е ЋАТНƏ КЬРЬНЕ

Щур'е ћатьнə кьрьне ћ'əму wə'дада тенə wəргӧћастьне. Wəхта wəргӧћастьна щур'е ћатьнə кьрьне, ћəр т'əне фела "**ћатьн**" - ə к'омəкдарие те wəргӧћастьне, к'ижане сəва чекьрьна щур'е ћатьнə кьрьне дьдьнə хəвате.

WƏ'ДЕ БƏРЕ

Сьфəт	**Йəкани**	**П'ьр'ани**
Сьфəте пешьн	əз ћатмə ћьлдане	əм ћатьнə ћьлдане
Сьфəте дӧда	тӧ ћати ћьлдане	ћун ћатьнə ћьлдане
Сьфəте сьсйа	əw ћатə ћьлдане	əw ћатьнə ћьлдане

WƏ'ДЕ БƏРЕ ЗУВА ДƏРБАЗБУЙИ

Сьфəт	**Йəкани**	**П'ьр'ани**
Сьфəте пешьн	əз ћатбумə ћьлдане	əм ћатбунə ћьлдане

Сьфәте дöда	тö ћатбуйи ћылдане	ћун ћатьбунә ћылдане
Сьфәте сьсйа	әw ћатбу ћылдане	әw ћатбунә ћылдане

WӘ’ДЕ БӘРЕЙИ ДЬРЕЖ

Сьфәт	Йәкани	П’ьр’ани
Сьфәте пешьн	әз дьћатмә ћылдане	әм дьћатьнә ћылдане
Сьфәте дöда	тö дьћати ћылдане	ћун дьћатнә ћылдане
Сьфәте сьсйа	әw дьћатә ћылдане	әw дьћатнә ћылдане

WӘ’ДЕ БӘРЕ - НЬЋАНИ

Сьфәт	Йәкани	П’ьр’ани
Сьфәте пешьн	әз ћатьмә ћылдане	әм ћатьнә ћылдане
Сьфәте дöда	тö ћати ћылдане	ћун ћатьнә ћылдане
Сьфәте сьсйа	әw ћатийә ћылдане	әw ћатьнә ћылдане

WӘ’ДЕ НЬЋАНИ

Сьфәт	Йәкани	П’ьр’ани
Сьфәте пешьн	әз темә ћылдане	әм тенә ћылдане
Сьфәте дöда	тö тейи ћылдане	ћун тенә ћылдане
Сьфәте сьсйа	әw те ћылдане	әw тенә ћылдане

WӘ’ДЕ ЋАТЬНЕ

Сьфәт	Йәкани	П’ьр’ани
Сьфәте пешьн	әзе бьмә ћылдане	әме бенә ћылдане
Сьфәте дöда	те бейи ћылдане	ћуне бенә ћылдане
Сьфәте сьсйа	әwe бе ћылдане	әwe бенә ћылдане

ЩУР’Е ДАНӘ КЬРЬНЕ

Әwә **щур’е данә кьрьне**, к’ижан дьдә к’ьвше, wәки мәрьв кьрьна хwә хwәха накә, ле дьдә мәрьве дьн, wәки әw бькә. Щур’е **данә кьрьне** бь алик’ариа фела “**дан**”, wәки ћ’әму wә’дада те wәргöћастьне, те ә’франдьне.

WӘРГÖЋАСТЬНА ЩУР’Е ДАНӘ КЬРЬНЕ

Сьфәт	Йәкани	П’ьр’ани
Сьфәте пешьн	мьн да хwәндьне	мә да хwәндьне
Сьфәте дöда	тә да хwәндьне	wә да хwәндьне
Сьфәте сьсйа	әwи/е да хwәндьне	wана да хwәндьне

WƏ'ДЕ БƏРЕ ЗУВА ДƏРБАЗБУЙИ

Сьфәт	Йәкани	П'ьр'ани
Сьфәте пешьн	мьн дабу хwәндьне	мə дабу хwәндьне
Сьфәте дöда	тə дабу хwәндьне	wə дабу хwәндьне
Сьфәте сьсйа	əwи/е дабу хwәндьне	wана дабу хwәндьне

WƏ'ДЕ БƏРЕЙИ ДЬРЕЖ

Сьфәт	Йәкани	П'ьр'ани
Сьфәте йəке	мьн дьда хwәндьне	мə дьда хwәндьне
Сьфәте дöда	тə дьда хwәндьне	wə дьда хwәндьне
Сьфәте сьсйа	əwи/е дьда хwәндьне	wана дьда хwәндьне

WƏ'ДЕ БƏРЕ - НЬҺАНИ

Сьфәт	Йәкани	П'ьр'ани
Сьфәте пешьн	мьн дайə хwәндьне	мə дайə хwәндьне
Сьфәте дöда	тə дайə хwәндьне	wə дайə хwәндьне
Сьфәте сьсйа	əwи/е дайə хwәндьне	wана дайə хwәндьне

WƏ'ДЕ НЬҺАНИ

Сьфәт	Йәкани	П'ьр'ани
Сьфәте пешьн	əз дьдмə хwәндьне	əм дьднə хwәндьне
Сьфәте дöда	тö дьди хwәндьне	ҥун дьднə хwәндьне
Сьфәте сьсйа	əw дьдə хwәндьне	əw дьдьнə хwәндьне

WƏ'ДЕ ҤАТЬНЕ

Сьфәт	Йәкани	П'ьр'ани
Сьфәте пешьн	əзе бьдмə хwәндьне	əме бьднə хwәндьне
Сьфәте дöда	те бьди хwәндьне	ҥуне бьднə хwәндьне
Сьфәте сьсйа	əwе бьдə хwәндьне	əwе бьднə хwәндьне

EZDIKI.COM